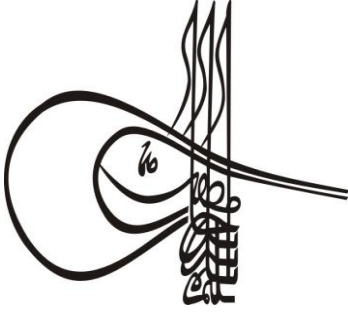

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/4 Winter 2016, p. 517-574
DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9118>
ISSN: 1308-2140, ANKARA-TURKEY

Article Info/Makale Bilgisi

✍ Received/Geliş: 07.01.2016

✓ Accepted/Kabul: 17.02.2016

✍ Referees/Hakemler: Prof. Dr. Mehmet Dursun ERDEM - Prof. Dr. Ercan ALKAYA - Yrd. Doç. Dr. Mehmet GÜRLEK

This article was checked by iThenticate.

HÜSEYİN BİN MUHAMMED'İN İLM-İ TİB ADLI ESERİ

Fatih KAYA*

ÖZET

Genel olarak hastalıklardan korunmak için doğru bir yaşam tarzı oluşturma yollarının anlatıldığı “İlm-i Tıb” adlı eser Arapçadan Türkçeye tercüme edilmiş bir eserdir. Tek nüshasını tespit ettiğimiz eser Muhammed bin Hasan adında bir tıp bilgini tarafından yazılmıştır. Eserin ne zaman yazıldığı konusunda herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Eserin dil özelliklerine ve metin içinde geçen bir ifadeyle İstanbul’dan “Dâru’s-saltanatu’s-seniyye” olarak bahsedilmesi eserin 15. yüzyıl sonu ile 16. yüzyılın başlarında yazılmış olma ihtimalini kuvvetlendirmektedir. Eser Cenâb-ı Allah’a hamd ü senâ ve peygambere övgünün yer aldığı mukaddime ile her birine “ravza” adı verilen sekiz bölümden oluşmaktadır. Söz konusu bölümlerde yiyecekler, içecekler, uyku, hacamat, insan psikolojisi gibi sağlığın korunmasında dikkat edilecek hususlar ile hastalıklara karşı alınacak önlemler hususunda tavsiyeler yer almaktadır.

Çalışmamız giriş, dil özellikleri, metin, sözlük ve sonuç bölümlerinden oluşmaktadır. Giriş bölümünde incelediğimiz eserin genel özellikleri hakkında bilgi verdik. Yazım, ses ve yapı özelliklerinin bulunduğu “dil özellikleri” bölümünde ise metnin yazılış özelliklerinin yanı sıra ilk defa çalışılmış olması dolayısıyla metnin tam bir gramerini ortaya koyduk. Çalışmamızın çeviriyazısının bulunduğu metin bölümünün ardından eserde geçen ve anlamları bilinmeyen bazı yiyecek, içecek isimleri ile hastalık isimleri, tedavi yöntemlerinin yanı sıra bazı Arapça ve Farsça kelimelerin anlamlarının yer aldığı “sözlük” bölümünü ekledik. Sonuç bölümünde ise çalışma neticesinde elde ettiğimiz bulgulara yer verdik.

Anahtar Kelimeler: Muhammed bin Hasan, İlm-i Tıb, dil özellikleri, yazılış özellikleri, şekil bilgisi.

* Yrd. Doç. Dr. Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, El-mek: fatihkaya1977@gmail.com

ILM-I TIBB OF HUSSEIN BIN MUHAMMAD

ABSTRACT

İlm-i Tıb is a work in which ways of creating a true lifestyle to protect against diseases are described generally and which has been translated from Arabic into Turkish. The work of which only a single copy has been identified has been written by a medical scholar named Muhammad bin Hasan. We could not get any information on when the work was written. Language features of the work and a statement which mentions İstanbul as “Dâru’s-saltanatü’s-seniyye” strengthen the possibility of to be written in late 15th century and early 16th century. The work is consist of muqaddima and eight chapters each of which is called as "ravza". Topics to be considered in the maintenance of health such as foods, drinks, sleep, cupping, human psychology and advice on measures against diseases are mentioned in the work.

Our study consists of introduction, language features, text, dictionary and conclusion sections. We provide information about general characteristics of the work in the introduction section. Because of the fact that it is studied for the first time, we put a complete grammar of the text in "language features" section that includes writing, sound and structure of the language. After the text section which includes the translation of our work, we added "dictionary" section that includes some unknown food, drink and disease names and treatment ways of them in addition to meanings of some Arabic and Persian words. In the concluding section, we included the results we have reached during the study.

STRUCTURED ABSTRACT

İlm-i Tıb is a work in which ways of creating a true lifestyle to protect against diseases are described generally and which has been translated from Arabic into Turkish. The work of which only a single copy has been identified was written by a medical scholar named Muhammad bin Hasan. We could not get any information on when the work was written. Language features of the work and a statement which mentions İstanbul as “Dâru’s-saltanatü’s-seniyye” strengthen the possibility of to be written in late 15th century and early 16th century. The work is consisted of muqaddima and eight chapters each of which is called as "ravza". Topics to be considered in the maintenance of health such as foods, drinks, sleep, cupping, human psychology and advice on measures against diseases are mentioned in the work.

Our paper is composed of introduction, linguistic characteristics, text, dictionary and conclusion sections. In the introduction section, we provided information about formation of the period when the work was written, types of works created in that period, and the condition of the works written on medicine. The work which is the essence of the paper is İlm-i Tıb translated from Arabic to Turkish by the medical scholar named Muhammed bin Hasan. No information could be achieved on when the work which we have a single copy was written and no information could

Turkish Studies

be achieved on its author whose name we see in the text but about whom we know nothing else. The only copy of the work is registered in Ankara National Library with the archive number of 06 HK 4453. There is no property registration in the name of Guruşan Hüseyin and there is no record on the compilation and copy date of the work in the copy with seal. However linguistic characteristics and the fact that Istanbul was mentioned as payitaht in the text indicate that the work was most probably written in late 15th century and early 16th century. Each page of the work composed of thirty eight folios is composed of eleven lines and written with rattling naksh writing. It is understood that certain pages in the text were missing and some were displaced. These were indicated in the text using footnotes. The work is divided into sections named "ravza" and each ravza were divided into various parts.

As it is known, certain disorders about spelling of vowels, certain consonants, affixes and certain pronouns are observed in certain works in Ancient Anatolian Turkish. This particularly reveals that authors of many works written without any literary concern did not pay much attention to the issue of spelling. In the "linguistic characteristics" section of our work which contains spelling, vocal and structure characteristics where we discussed spelling characteristics of the text we detected examples of this characteristic of the era. In addition to this, we revealed full grammar of the text since it was examined for the first time. We discussed in spelling characteristics certain dual spellings suggesting that a solid spelling tradition could not be created yet in terms of spelling. Furthermore we revealed misspellings in certain words with Arabic and Persian origin caused by the author or copyist. We tried to enlighten the period when the work was written with the examples we gave for linguistic characteristics. We used punctuation marks for the purpose of facilitating understanding of the work in the text section in which translation of the text is available. Furthermore we crystallized the titles and paragraphs in the text in conformity with current spelling tradition for the purpose of providing subject integrity in the work. After this section, we added the "dictionary" section containing meanings of certain Arabic and Persian words in addition to certain names of food and beverages, disease names and treatment methods which are mentioned in the work and meanings of which are unknown. And we gave the findings we have obtained as a result of the study in the conclusion section.

This work which is translation from Arabic to Turkish provides information about key points of correct nutrition and healthy life in addition to discussing many ways of protecting health. Furthermore, information related to food substances including "water, air, meat, fish, milk and milk products, vegetables and fruits" as well as the most correct regions to live in terms of air to be breathed are given in the work. The work has a significant place in terms of transferring details of medical science of the era to date. The work we examine is particularly significant for discussing the conventional treatment methods named currently as "alternative medicine" as well. Since the source language of the work is Arabic, most of the terms are Arabic words. Some Turkish disease names including "gönül dönmesi, unutsaguluk" are found as well.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/4 Winter 2016

The copy we examined is the only copy of the work and no other copy has been reached yet. There is no record related to the date of writing the work in the copy in question. However the work being vowel point assisted us much while detecting phonetic characteristics. On the basis of the findings we have obtained with respect to the phonetic characteristics in the text, we can say that the work was written in the period of Ancient Anatolian Turkish. Furthermore Istanbul being named as the capital city according to the record in our text strengthens the probability that the work may have been written in late 15th century and early 16th century.

Muhammed bin Hasan organized in his work as composed of preface section in which he began his work with thanks and honors to the God, greeting and saalat to Prophet Muhammed and his companions and eight sections each of which he named ravza.

The author began his work with thanks and praises for Cenâb-ı Allah, the God for having created all creatures and for having created the mankind with various nice characters. Then prayed and greeted Prophet Muhammed for having protected humans against physical and spiritual diseases with his advises on healthy life and on spirituality with his laconic and nice words and prayed his companions for having practiced and spread those advices and continued.

Following this section of thanks, praises and prays, Muhammed bin Hüseyn discussed how virtuous was to deal with medical science evidencing this through evidences both from the Prophet and from other great scholars and stated that he himself started to deal with medical science for this reason. Then, he mentioned about the resources taken from many medical scholars particularly including Avicenna and stated that his work was a translation and briefly mentioned about its sections.

We gave examples for the dual spellings we have detected with respect to the consonants including t-d, c-ç, p-b while discussing the spelling characteristics of the work. Furthermore we detected that hemze* used in izafet kesresi** was used in our text to indicate case suffix of the predicate after verbs ending with a vowel.

In linguistic characteristics section of the work, we considered it would be proper to discuss grammar characteristics as a whole since this will assists with revealing the period when it was written due to the fact that the text will be published for the first time. As a consequence of the examination we have performed, we observed that the work reflected Ancient Anatolia Turkish period with all its characteristics. However we could not encounter examples related to use of certain affixes since the volume of the work is small. We encountered dual spellings and misspellings while detecting spelling features of the work. For example, we observed that the word “ye-” in today's standard Turkish was written both with “e” and with “i”.

ğ > y change observed in the quoted words we discussed in the issue of sound events is one of the remarkable characteristics of our text.

*: Vowel point of letter aleph in Arabic alphabet.

** : possessive construction.

In the dictionary section of our paper, we gave many terms both in Turkish and in Arabic which are mentioned in our text but not encountered in the papers conducted up to date with respect to medical texts.

Keywords: Muhammad bin Hasan, İlm-i-Tıp, language features, writing features, morpheme information.

A. Giriş

XI. yüzyıldan sonra Orta Asya dışındaki bölgelerde kurulup gelişen yazı dillerinden birisi Anadolu Türkçesidir. Kuruluşu 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra ve Oğuzlar'ın Anadolu'yu ele geçirip yurt edinmeleri ile başlayan Anadolu Türkçesi tarihi dönemleri bakımından Selçuklular devri Türkçesi, Anadolu Beylikleri devri Türkçesi, Osmanlı Türkçesi olmak üzere üç devreye ayrılır (Korkmaz, 1974: 19). Anadolu bölgesinde doğrudan doğruya Oğuzca özelliklere dayalı bir yazı dilinin kuruluşu XIII. yüzyıl sonralarındadır (Korkmaz, 1974: 20). Bu dönemde Türkçe resmî dil değildi. Türkçe eserler halk için yazılırken resmî yazışmalarda ve medresede Farsça kullanılıyordu.

Anadolu Selçuklu Devleti'nin Moğol baskısıyla zayıflamasından sonra ortaya çıkan Anadolu beylikleri döneminde Türkçeye daha çok değer verildi, daha çok Türkçe eser meydana getirildi (Özkan, 2009: 39). Bu sebeple Anadolu beylikleri dönemi Türkçe eserler bakımından bir hayli verimli bir dönemdir. Bu dönemde genellikle İslamî konularda eser yazılmakla birlikte, bunların dışında tıpla ilgili eserler de yazılmaya başlanmıştır (Yelten 1993: 7). Anadolu'da Türkçe yazılmış bilinen en eski tıp kitaplarının geçmişi ancak 14. yüzyıla kadar uzanmaktadır. Eski Anadolu Türkçesi döneminde dinî ve edebî eserlerin geçmişi göz önüne alındığında tıpla ilgili eserlerin oldukça geç yazılmaya başlandığı görülür (Önler 1990: 1). Özellikle tıpla ilgili eserlerde Türkçenin ve yalın bir dilin tercih edildiğini, usta-çırak ilişkisine benzer bir sistemin yürütüldüğü tıp kurumlarında hekimlerin bilgilerini öğrencilerine daha kolay aktarmak ve yazılı bilgilerin daha kolay anlaşılmasını sağlamak için anadili kullanmayı tercih ettiklerini biliyoruz (Özçelik, 2015: 1764).

Tıp yazmaları eski tıp anlayışına dayalı olarak yazıldığı ve genel sağlık bilgilerini ihtiva ettiği için tıp tarihi araştırmacılarının; tıp folklorunu ihtiva ettiği için halk bilimi araştırmacılarının araştırma konusu olarak görülmüştür. Oysa tıp yazmaları besin adları, bitki adları, organ adları, hastalık adları, maden adları ve tedavi amacıyla kullanılan pek çok maddenin adları bakımından Türk dili araştırmacıları için de zengin birer kaynak niteliğindedir (Tokat, F., Uygur, C. V., 2012: 2446). 14. yüzyıldan itibaren tıp içerikli ilk Türkçe yazılı ürünlerin kaleme alınmasıyla Anadolu'da Arap ve Fars kaynaklarından beslenen bir tıp dili Eski Anadolu Türkçesi içerisinde şekillenmiş ve bu dil standart dilden şekil, söz varlığı ve söz dizimi bakımından bazı farklılıklar göstererek özel dil vasfını kazanmaya başlamıştır (Doğan, 2010: 362).

Bu eserlerden biri de çalışmamızın esasını teşkil eden Muhammed bin Hasan adındaki bir tıp bilgini tarafından Arapçadan Türkçeye tercüme edilmiş olan İlm-i Tıp'dır. Tek nüshasına ulaştığımız eserin ne zaman yazıldığı ve metinde sadece ismine rastladığımız yazarı ile ilgili herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Eserin tek nüshası Ankara Millî Kütüphane'de, 06 HK 4453 arşiv numarasıyla kayıtlıdır. Gurusan Hüseyin adına mülkiyet kaydı ve mührü yer alan nüshada eserin telif ve istinsah tarihine ilişkin herhangi bir kayıt yoktur. Ancak, gerek dil özellikleri dolayısıyla ve gerekse İstanbul'un metinde payitaht olarak geçmesi, eserin büyük ihtimalle 15. yüzyılın sonu ile 16. yüzyılın başlarında yazılmış olduğunu göstermektedir. Otuz sekiz varaktan oluşan eserin her bir sayfası on bir satırdan meydana gelmiş olup harekeli nesih hattıyla yazılmıştır. Metinde bazı

sayfaların eksik ve bazılarının da yerinde değişiklik olduğu anlaşılmaktadır. Bunlar metin içerisinde dipnotlarla belirtilmiştir.

Muhammed bin Hasan eserini, Allah'a hamd ve tazim, Hz. Muhammed'e ve onun âl ve ashabına salat ve selam ile başladığı mukaddime kısmı ve her birine ravza adını verdiği sekiz bölüm olarak tertip etmiştir.

Müellif eserine, Cenâb-ı Allah'a, öncelikle bütün yaratılmışları vücuda getirdiği için ve insanoğlunu çeşitli güzel hasletlerle yarattığı için, şükür ve övgülerle başlamıştır. Ardından Hz. Muhammed'e, gerek sağlıklı yaşama ile ilgili gerekse güzel ve veciz sözleriyle de maneviyat ile ilgili verdiği öğütlerle insanları maddi ve manevi hastalıklardan muhafaza ettiği için salat ve selam ederek, ayrıca onun al ve ashabına da bu tavsiyeleri uygulayıp yaygınlaştırmalarından ötürü dua ederek sözlerine devam etmiştir.

Bu şükür, övgü ve dua bölümünden sonra Muhammed bin Hüseyin, tıp ilmi ile meşgul olmanın ne kadar faziletli bir iş olduğuna dair gerek Hz. Peygamber'den ve gerekse büyük âlimlerden deliller getirerek değinmiş ve kendisinin de bu yüzden tıp ilmi ile uğraşmaya başladığını dile getirmiştir. Bundan sonra, tıp ilmine dair, başta İbn-i Sina olmak üzere pek çok tıp âliminden tahsil ettiği kaynaklardan bahsederek, eserinin bir tercüme olduğunu ifade edip kısaca bölümlerine değinmiştir. Her birine ravza adını verdiği eserin bölümleri şunlardır:

Ravza'-i ūlā: Birinci bölümde insan bedenini çevreleyen havanın özelliklerinden bahsederek, insanın yaşadığı yerin havasının nasıl olması gerektiği, bu açıdan hangi mevsimin ve coğrafi konum olarak hangi yerlerin havasının sağlıklı olduğu gibi konular ele alınmıştır.

Ravza'-i sāniye: İkinci bölümde yiyecek olarak ekmekten yaş ve kuru çeşitli sebze ve meyvelere kadar, içecek olarak da başta su ve süt olmak üzere helal ve haram içecek ve şerbetlere kadar pek çok yiyecek ve içecek maddesi ele alınmakta, bunların bedene olan fayda ve zararlarından bahsedilmekte, yeme ve içmenin en doğru zamanları ile yenilen ve içilen şeyleri kolayca hazm etmenin yolları anlatılmaktadır.

Ravza'-i şālise: Üçüncü bölümde bedeni hem bütün olarak hem de ayrı ayrı uzuvlarını aktif bir şekilde çalıştırmanın ve hareket etmenin öneminden bahsedilmektedir.

Ravza'-i rābi'a: Dördüncü bölümde insan bedeninde duygusal hareketlilik ve durgunluktan, insan psikolojisini etkileyen olumlu ve olumsuz durumlardan bahsedilmektedir.

Ravza'-i hāmise: Uyku ve uyanıklık ile ilgili olan beşinci bölümde uyuma ve uyanıklık zamanları ile en sağlıklı uygunun ne zaman, ne kadar ve ne şekilde olacağı anlatılmaktadır.

Ravza'-i sādise: Altıncı bölümde, vücutta biriken zararlı maddelerle bedende rahatsızlığa neden olan yiyecek ve içeceklerin vücuttan tahliye edilmesi için uygulanan hacamat, kusma vs. yöntemler anlatılmaktadır.

Ravza'-i sābi'a: Yedinci bölümde, cima, yani cinsel ilişki ile hamam ve gusül ile ilgili bilgiler verilmektedir. Cima ile ilgili bölüm eksiktir. Hamam ile ilgili bölümde ise banyo yapılacak hamamların nasıl olması gerektiği, hangi zaman aralıklarında hamama gidilmesi gerektiği, sağlık için nasıl ve hangi sularla yıkanılması gerektiği ve hamam sırasında vücudun hangi bölümlerine masaj yapılması gerektiği gibi hususlar açıklanmıştır.

Ravza'-i sāmīne: Sekizinci ve son bölümde sağlığı korumayla ilgili abdest, zikir, salavat, misvak kullanımı, giysiler, veba gibi hususlar ile ilgili açıklamalar yapılmıştır.

B. DİL ÖZELLİKLERİ:**1. Eserin Yazılış Özellikleri:**

Eski yazıyla yazılmış eserlerde gerek kusurlu, sistemsiz ve gelişi güzel bir imla kullanılması gerekse Arap harflerinin Türkçeye uygulanmasında yaşanan zorluklar Türkçenin tarihî gelişimini takip etmede zorluklar çıkarmıştır (Ergin, 1992: 268). Ayrıca Batı Türkçesinin kuruluş devrini yaşaması ve müstensihlere bağlı bölgesel farklılıkların bulunması gibi nedenlerle de Eski Anadolu Türkçesi eserlerinde tek bir imladan bahsetmek mümkün değildir (Çal, 2015: 244). Bu sebeple bazı Eski Anadolu Türkçesi eserlerinde ünlülerin, bazı ünsüzlerin, eklerin ve bazı edatların yazılışında bir takım düzensizlikler görülmektedir. Bu durum özellikle edebî endişe taşımadan yazılmış olan pek çok eserin müellifinin imla konusuna çok fazla dikkat etmediğini ortaya koymaktadır. “Kalıplaşmış bir imla geleneğine riayet etmeyen yazıcıların yazdıkları, edebî iddiası olmayan ve konuları itibarıyla geniş halk kitlelerine hitap eden basit yapıları eserlerde ve kimi müellif hattı yazmalarda tarihî fonetik çalışmalarına kaynaklık edecek çok sayıda malzeme bulmak mümkündür.” (Duman, 2000: 19) düşüncesine göre harekeli bir yazım özelliğine sahip olan İlm-i Tıbb adlı eserden imla ve yazılış özelliklerini örneklerle şu şekilde açıklayabiliriz:

“tatlı” kelimesinde ikili bir yazılış söz konusudur. Metinde on kez tekrar eden kelime iki yerde “ṭatlu (طَاطْلُو)” (7/b-2, 12/a-5), sekiz yerde de “datlu (دَاطْلُو)” (6/b-1, 7/a-10, 7/b-3, 13/a-5, 14/a-7, 19/a-2, 28/a-8, 36/a-7) şeklinde yazılmıştır.

Hem (پ) hem de (ب) ile yazılan kelimeler: “pişmiş (پِشْمِش)” 9/b-6, “bişenden (بِشَنْدَن)” 16/b-6, “karpuz (قَارْبُوز)” 19/b-3, “kərbuz (قَارْبُوز)” 15/a-6.

Aslı hemzeli olup da hem hemze (ء) ile hem de (ء) > (ى) değişimine uğramış olarak (ى) ile yazılmış olan kelimeler: “mülā'im (مُلَا'ئِم)” 11/a-2, “mülā'yim (مُلَا'ئِم)” 16/a-7, “dā'imā (دَا'ئِمَا)” 25/b-2, “dā'yim (دَا'ئِم)” 26/b-3, “sā'ir (سَا'ئِر)” 11/a-2, “sāyir (سَا'ئِر)”.

İncelediğimiz metinde “c ve ç” ünsüzlerinin ikili yazılışları ile ilgili örnekler şu şekildedir: ııçaķ (اِصْچَاق) 10/b-8, ıııçaķ (اِصْچَاق) 30/b-8, ince (اِنْچَه) 13/b-11, inçe (اِنْچَه) 35/a-4, acılığa (اِچْلِغَه) 6/b-5, açlıķ (اِچْلِق) 22/a-4.

Bugün standart Türkçede “c”li olan bazı kelimeler, metnimizde düzenli olarak “ç” ile yazılmıştır.

oçaķda (اَوْچَقْدَه) 11/b-8, ılıçaķ (اِلْچَاق) 30/a-10, niçe (نِچَه) 30/b-6, pençereleri (پَنْچَرَه لَرِی) 5/a-5, giçe (گِچَه) 26/b-10.

“incir” kelimesi hem “e”li hem de “i”li şekliyle yazılmıştır. “incir (اِنْجِر)” 13/b-8, “encir (اَنْجِر)” 9/a-11.

“aẓīm (عَظِیْم)” kelimesi metinde bir yerde “aẓim (عَظِیْم)” (30/b-4) şeklinde yazılmıştır.

Metinde bazı yabancı kelimelerin yanlış yazıldığını gösteren örnekler de bulunmaktadır:

Aslı “laḥana (لَحْنَه)” şeklinde olan kelime metinde “laḥāna (لَحَانَه)” (4/b-3 ve 15/b-9) şeklinde yazılmıştır.

Aslı “saḳf (سَقَف)” olan kelime metinde “saḳfe (سَقْفَه)” şeklinde yazılmıştır: “saḳfeleri (سَقْفَلَرِی)” 5/a-5.

Aslı “noḥūd (نُحُود)” olan kelime metnimizde “noḥūd (نُحُود)” şeklinde yazılmıştır: “noḥūd (نُحُود)” 10/b-4.

“sonra” ve “için” edatlarının yazılış farklılıkları ile ilgili örnekler şu şekildedir: “bundanşoñra (بُنْدَنْصُكْرَه)” 21/b-8, “oturdukdanşoñra (اَوْتُورْدُقْدَنْصُكْرَه)” 31/a-10, “hacāmatdanşoñra (حَجَامَتَنْصُكْرَه)” 34/a-8, “olmasıçün (اَوَلْمَاسِيچُونُ)” 24/b-11, “diñlenmekiçündür (دِيْنَلَنْمَكِيچُونُ دُرُ)” 22/b-10.

Şeddenin kullanımı ile ilgili farklı yazılışlar: “elbetde” kelimesinde bulunma hâli eki (د) harfi ile yazılmış olmasına rağmen (ت) harfinin üzerinde bir şedde kullanılmıştır.

elbetde (اَلْبَدَّه) 11/a-4

Metnimizde Arapça bir tamlamada ard arda iki (ل) harfi olmasına rağmen (ل) harfinin üzerinde şedde kullanılmıştır.

fi'l-leben (فِي اللَّيْن) 12/b-10

İncelediğimiz eserde izafet kesresinde kullanılan hemze (ء) aynı zamanda ünlü ile biten kelime veya kelime gruplarında yükleme hâli ekinin yazılışında kullanılmıştır.

mi'de'i (مَعْدَه) 20/a-7, millet-i rāsiye'i (مِلَّتِ رَاسِيَه) 2/a-10, a'zā'ı (أَعْضَاءُ) 18/b-4, ruṭubāt-ı garīze'i (رُطُوبَاتُ غَرِيْزِيَه) 22/b-5, şafrā'ı (صَفْرَاءُ) 25/a-10.

2. Ünlülerin Yazılışı:

“a” ünlüsünün yazılışı:

“a” ünlüsü kelime başında (ا), (إ), (إِ) ve (آ) işaretleri ile yazılmaktadır.

av (أَو) 11/b-2, arturur (أَرْتُورُر) 11/b-7, ağan (أَقَن) 15/a-4, ağrısın (أَغْرِسِن) 20/b-9, aña (اَنَا) 22/b-7, açıklık (أَچَلِیْق) 23/a-4.

İç seste genellikle üstün (اُ) ve (أ) ile gösterilmekle birlikte az sayıdaki örnekte çekmeli elifle (اِ) gösterilmektedir.

kamışlıklardur (قَمِشْلَقْلَرْدُر) 4/b-2, uyanuram (أُيَانُورَم) 8/a-9, buğday (بُوْغْدَاي) 9/a-7, yaramazdur (يَرَامَزْدُر) 12/a-7, uyumak (أُيُومَق) 18/a-5, hareketün (حَرَكَتُكْ) 22/b-10.

“a” ünlüsü son seste (ء) ve (اِ) ile gösterilmektedir.

vücūda (وُجُودَه) 1/b-3, şıhḥata (صِحْحَه) 4/a-3, açıla (أَچِلَه) 5/a-6, ola (أُولَا) 13/a-4, mizāca (مِزَاجَه) 13/b-10, olunduḡda (أُولُنْدُقْدَه) 14/a-3.

“e” ünlüsünün yazılışı:

Metnimizde “e” ünlüsü genellikle ön seste üstünlü elif (اِ), iç seste üstün (اُ), üstünlü elif (أ), elif (إ) ve çekmeli elifle (اِ), son seste ise üstün (اُ), he (ه), üstün ve he (ه) ile gösterilmektedir.

eyü (أَيُ) 5/a-8, etün (أَتُوكْ) 15/b-4, giderür (كِيْدَارُورُ) 17/a-10, giyecek (كِيْلَاجَكْ) 29/a-3, yerde (يَرْدَه) 4/b-11.

“ı, i” ünlüsünün yazılışı:

Metinde “ı, i” ünlüleri kelime başında elif, esre, ye (اِ), esreli elif (اِ), esre, elif, çekmeli ye (اِ) ile;

itdügi (اِثْدُوكِي) 5/b-2, içilmek (اِچْلَمَكْ) 7/a-6, ışıcaḡ (اِصِيچَقْ) 5/a-9, iken (اِیْکَن) 16/b-11, idüp (اِیْدُوبْ) 17/a-8, içile (اِیچِلَه) 34/a-10.

“ı, i” ünlüleri iç seste esre (اِ), (اِ), çekmeli ye (اِ), esreli ye (اِ) işaretleriyle gösterilmiştir:

yenilmeye (يَنْلَمِيَه) 34/a-8, sākin (سَاكِن) 5/a-2, dimişlerdür (دِيمِشْلَرْدُر) 7/b-6, olıçaq (أُولِيچَق) 19/b-6.

“ı, i” ünlüleri son seste de esre (ِ), esreli ye (ي/ي), çekmeli ye (ي/ي), esreli ve çekmeli ye (ي/ي) ile gösterilmektedir.

hāli (حَالِي) 25/a-7, tedbirleri (تَدْبِيرْلَرِي) 20/a-2, isti‘ mālī (اِسْتِيعْمَالِي) 20/a-3, havası (هَآوَاسِي) 5/a-7, toğduğı (طُوغْدُغِي) 5/a-3, işrāki (اِشْرَاكِي) 2/a-7, cigeri (جِغَرِي) 29/a-7, istikmālī (اِسْتِكْمَالِي) 3/a-6, mücezi (مُوجَزِي) 2/a-6.

“o, ö” ünlülerinin yazılışı:

“o, ö” ünlüleri ön seste elif, vav, ötre (أُ) ile, iç seste ötre (ُ) veya ötreli vav (ُ) ile gösterilmiştir.

ötürü (أُتُورُ) 31/a-9, oğlancıklara (أُغْلَانْجُكْلَرَه) 31/b-8, şovuklığı (صُوقُلْغِي) 19/b-11, şol (شُول) 30/b-8.

“u, ü” ünlülerinin yazılışı:

“u, ü” ünlüleri ön seste elif, vav, ötre (أُ) ve ötreli elif (ُ) ile, iç seste (ُ) ve ötreli vav (ُ) ile, son seste de ötreli vav (ُ) ile gösterilmiştir.

umürdan (أُمُورْدَن) 33/a-2, unutsāğulıq (أُونُتْسَاغُولُق) 28/b-7, üstādū’l-verā (أُسْتَادُورِي) 3/b-2, diyü (دِيُ) 29/b-11, datlu (دَاتْلُ) 6/b-1, buzağ (بُوزَاغُ) 11/a-11.

3. Ünsüzlerin Yazılışı:

“p” ünsüzünün yazılışı:

Eserde “p” ünsüzü zarf-fiil eki “-Up”ta (ب) ile, diğer durumlarda ise (پ) ile yazılmıştır.

bozılup (بُوزُلْب) 13/b-4, semirdüp (سَمِرْدُوب) 16/a-2, pek (پَك) 24/b-2, penbelü (پَنْبَلُ) 32/b-5, pırlığı (پِرْلِي) 35/a-1.

“s” ünsüzünün yazılışı:

İlm-i Tıbb’da “s” ünsüzü Türkçe kelimelerde bazı ekler dışında kalınlık-incelik uyumuna uygun olarak ince ünlülü kelimelerde sin (س) ile, kalın ünlülü kelimelerde ise (ص) ile yazılmıştır.

ışıçaq (اِصْبِچَق) 5/a-9, şovuk (صُوقُلْغِي) 19/b-11, şaқınmağa (صَاقْنَمَاغَا) 5/b-4, yaşduğı (يَاْصُدُغِي) 6/b-9, şarusı (صَارُوسِي) 12/b-8, şoyılup (صُويلُوب) 13/b-9, şoñra (صُكْرَه) 19/b-4, şıgır (صِغِر) 16/b-10, kimesnelere (كِمَسْنَه لَرَه) 34/a-1, semüz (سَمُوز) 35/a-4, öksürüğe (أُكْسُورُكَه) 17/b-6, uykusuzluk (أُيْكَUSUZLUK) 18/b-7, datlusıdur (دَاتْلُUSİDUR) 19/a-2.

“t” ünsüzünün yazılışı:

Metnimizde “t” ünsüzü Türkçe kelimelerde kalınlık-incelik uyumuna uygun olarak kalın ünlülü kelimelerde özellikle ön seste tı (ط) ile, ince ünlülü kelimelerde ise (ت) ile yazılmıştır.

tağ (طَاغ) 5/a-2, toқunup (طُوقُنُوب) 5/a-4, tatlu (طَاتْلُ) 12/a-5, tuzlu (طُوزْلُ) 8/a-5, tavşan (طُوشْن) 11/b-4, toқdurılup (طُولْدُRİLْب) 11/b-8, taşlıqlarda (طَاشْلِیْقْلَرَدَه) 12/a-4, turup (طُورُوب) 16/a-4, tutup (طُوتُوب) 19/b-7, tar (طَار) 35/a-4, taşrasına (طَاشْرَاسِنَه) 36/b-5, getürüp (كَتُورُوب) 1/b-3, itdügi (اِتْدُوكِي) 5/b-2, nitekim (نِيْتَه كِم) 7/b-6, işitmek (اِيشِيتْمَك) 24/a-4, yigitlere (يِگِتلَرَه) 25/a-11, etmegine (اِتْمَكِنَه) 6/a-10, etlerüñ (اِتْلَرُك) 7/a-10, ötürü (أُتُورُ).

“t” ünsüzünün yazılışında (ت)nin kalın ünlülerle kullanılışı ile ilgili istisnalar da vardır.

tavuk (تَاوُك) 12/b-7, tut (تُوت) 14/b-11.

“ñ” ünsüzünün yazılışı:

“ñ” ünsüzü Metinde kef (ك) ile yazılmakla birlikte bir kelimede (ك) işaretinin kullanıldığını tespit ettik: siñirlere (سِئِرْلَرَه) 14/b-3.

1. Ses Bilgisi:

I. Ses Olayları:

a) Ses Değişimleri:

1) Ünlü Değişimleri:

i/e meselesi:

Türkçenin tarihî seyri içerisinde i/e meselesinde her zaman bir belirsizlik olmuştur (Arat, 2006: 120, 1987: 340-341). Söz konusu sesler arasında, bilindiği üzere “i>e, e>i, i>è, e>è, è>e” değişimleri görülmektedir. Bu gibi çok yönlü değişimler de meselenin kesin olarak çözümlenmesini güçleştirmiştir (Özkan, 2009: 99). Bunun gibi değişikliklere sadece eski devir eserlerinde değil, bugünkü Türk lehçelerinde de rastlandığı bilinmektedir (Özkan, 1993: 79).

Batı Türkçesine geçişte i>e değişmesine karşılık bazı kelimelerde de e>i değişmesi görülmektedir (Duman, 2000: 19). Eski Türkçe döneminde i ile yazılan bazı kelimeler “il, it-, vir-, yi-, girü vb.” Eski Anadolu Türkçesi eserlerinde “el, et-, de-, ye-, gerü” şeklinde e’li şekillerle görülmekle beraber her iki biçimin aynı yerde kullanıldığı eserlere de rastlamak mümkündür (Öztürk, 2008: 19).

Metnimizde de i/e meselesinde durum Eski Anadolu Türkçesi döneminin genel karakterini yansıtmaktadır. Eski Türkçedeki gibi i’li kelimeler olduğu gibi bu kelimelerin e ile yazılmış örneklerine de rastlamaktayız.

“i” li kelimeler:

yirler 35/b-4, yimek 29/a-4, diyü 29/b-11, dimişlerdü 7/b-9, itmişlerdür 8/a-2, gic 10/a-5, giçe 26/b-10, virür 27/a-8, giyecek 29/a-3.

“e” li kelimeler:

yemek 29/b-2, yenildükde 6/b-9, yerlerde 33/b-8, gec 18/a-1, geyilmek 32/b-10, geyile 32/b-11.

2) Ünsüz Değişimleri:

Tonlulaşma:

Tonsuz seslerin kendilerine denk olan tonlu seslere dönüşmesi şeklinde gerçekleşen bu ses olayının metinde k>g, k>ğ, t>d, p>b biçiminde gerçekleştiği görülmektedir.

k>g, k>ğ değişimleri:

Eserde eski Türkçedeki k ve k seslerinin g ve g seslerine dönüştüğü örneklere rastlanmaktadır:

gic hazm olur 10/a-5, ırakdan gele 18/b-10, girüp 30/a-1, götürür 34/a-6, geyilmek 32/b-10.

Metnimizde k ünsüzünün tonlulaşmasına, eski Türkçe döneminde ve Türkiye Türkçesinde tonsuz biçimleri ile kullanılan şu kelimeleri örnek verebiliriz:

bırağup 36/b-3, yoğiken 6/b-7, olmağıçün 20/a-1, olmağıla 21/a-11, kalmağıla 27/b-3.

Bugün bazı Anadolu ağızlarında tonlu biçimleri olduğu hâlde metnimizde eski Türkçedeki şekillerini muhafaza etmiş olduğuna dair örnekler şu şekildedir:

kalur 22/b-1, kendü 8/b-10, kocaldıcıdur 9/b-8, koyun 11/a-5, küçükler 34/b-10.

t>d ~ d>t değişimleri:

Metinde söz konusu değişimlerle ilgili hem tonlulaşma hem de tonsuzlaşma örneklerine rastlanmaktadır.

datlu 13/a-5, datsuz 14/b-7, dinilür 16/b-7, degmez 20/b-11, derlemege 23/b-7, der akınca 23/b-8, dilkü 32/b-10, dimişdür 35/b-1, dağı 7/a-5.

ıldurılıp 11/b-8, turup 16/a-4, tağ 16/b-10, bir müddet tura 16/b-11, tarılmağ 28/b-10, gögsi tar 35/a-4, turmağıla 35/b-3, taşrasına 36/b-5, toğduğı 5/a-3, toğunup 5/a-4.

“-t-“ ettirgenlik ekinin kendisinden sonra ünlü ile başlayan bir ek geldiğinde tonlulaştığı görülmektedir.

şovudılmış 36/a-9, şovudur 15/a-7, kocaldur 18/b-8, dağıdup 28/b-2, kocaldıcıdur 9/b-8, kaynadup 15/b-2, semirdür 25/b-2, ışıdup 29/a-10, yudulmaya 17/b-10.

p>b ~ b>p değişimleri:

Bugün Türkiye Türkçesinde kelime başında p ünsüzü bulunan bazı kelimelerin eserde hem bugünkü gibi tonsuz şekliyle hemde tonlulaşmış şekliyle karşımıza çıkmaktadır. Bunun ürneğı azdır.

bişürölüp 12/b-8, bişse 15/b-11, pişmiş 12/b-2.

ğ>v değişmesi:

Bu ses olayı ile ilgili metnimizde sadece bir örneğe rastladık.

şovuklarda 32/b-11.

b>v değişmesi:

“Eski Türkçe döneminde bar- ve bar şeklinde olan kelimelerdeki b ünsüzü batı Türkçesinde var- ve var kelimelerinde olduğu gibi “v”ye dönüşmüştür. İncelediğimiz eserden de buna; “vardur 21/a-5” kelimesini örnek verebiliriz.

Hemze (ء) > y değişmesi:

Alınma kelimelerde görülen bu olay kelimenin aslî şeklinde bulunan hemzelerin mde hemzeli olarak yazılmasıdır. Bazen aynı kelimenin hem hemzeli hem de y’li şekillerine de rastlanmaktadır. Söz konusu değişim ile ilgili örnekler şu şekildedir:

dāyim (دَايِم) 9/a-5, sāyir (سَايِر) 29/b-4, zāyil (زَايِل) 21/b-3, fevāyidi (فَوَايِدِي) 34/b-2, hāyile (هَايِلَه) 25/a-6.

3) Ses Düşmeleri:

Ünlü düşmesi:

Metnimizde kelime başında ünlü düşmesi sadece bir kelimeye görülmektedir.

uyu-ku > yukuda 8/a-6

Türkçede orta hecelerin vurgusuz olmasından dolayı kelime içerisinde ünlü düşmesi bir hayli fazladır. Kelimnin bünyesindeki ünlülerin yanı sıra, kelimeye bağlanan ekler ve “-i-” ek fiilinin i’sinin

de çoğu zaman düştüğü görülmektedir (Timurtaş, 1977: 40). İncelediğimiz metinde bununla ilgili tespit ettiğimiz örnekler şu şekildedir:

yumşak 15/a-3, ağzuñ 14/a-6, ıſcağ 10/b-8, gögsi 13/b-9, uyku 15/b-5, oynamak 24/a-10, boynı 24/b-2, eydür 36/b-9, ötrüdür 27/b-5, ayrılандur 15/a-3.

“ile” edatıyla ilgili olan ünlü düşmeleri de şu şekildedir:

tedricle 28/b-6, sebebiyle 36/a-5, şerefiyle 3/a-4, itmekle 18/b-5.

Ek fiille ilgili ünlü düşmeleri:

oldıysa 26/b-1, gelürse 7/a-6, 23/a-1.

Ünlü Birleşmesi:

Ünlüyle biten bir kelimedenden sonra ünlüyle başlayan bir kelime veya ek geldiği zaman ünlülerden birinin düşerek iki kelimenin birleşmesi olayı (Timurtaş, 1977: 42-43) ile ilgili metnimizdeki örnekler şu şekildedir:

nesne 36/a-5, şol 5/b-6, her birisiçün 23/a-3, olmasıçün 24/b-11, oldısa 5/a-10.

Hece Düşmesi:

Hece düşmesi olayı eserde “tur-” fiilinin geniş zaman kip eki almış durumu olan “turur”un sonundaki “-ur” hecesini kaybetmesi sonucunda ortaya çıkmıştır.

lâzımdur 6/a-9, azdur 10/a-3, şovuğdur 13/a-6, çoğdur 18/a-7, cā’izdür 19/b-2, gerekdür 23/a-9.

4) Ses Türemesi:

Ünlü Türemesi:

İncelediğimiz eserde ünlü türemesi olayı birkaç yabancı kelimedede görülmektedir.

faşıldan 5/b-1, ecilden 8/a-8.

Ünsüz Türemesi:

Metnimizde ünsüz türemesi olayına yardımcı ses olarak kullanılan “y” sesi ile zamir n’sini örnek verebiliriz.

şaklayıcılarıdur 6/b-11, 15/a-5, hıddetini 17/a-10, zararını 20/a-1.

İkizleşme:

Bu ses olayıyla ilgili metinde çok az örnek vardır.

isig (Ercilasun 2014: 668) > issi 30/a-8, aşığ (Ercilasun 2014: 559) > aşşısı 20/b-11.

5) Yer Değiştirme (Metatez):

Metnimizde yer değiştirme olayına “yuku 8/a-6 < uyku” örneğini verebiliriz.

II. Ünlü Uyumları:

a) Kalınlık-İncelik Uyumu:

Türkçe bir kelime içindeki ünlülerin kalınlık-incelik bakımından uyum içinde olması (Ergin, 2012: 70) şeklinde tanımlanabilen kalınlık-incelik uyumu Eski Türkçe döneminde (Gabain, 1995: 41) olduğu gibi Eski Anadolu Türkçesi döneminde de (Özkan, 2009: 101) birkaç husus dışında tamdır.

Metnimizde de Türkçe kelimelerde kalınlık-incelik uyumu tamdır. Ayrıca Arapça ve Farsça kelimelerde de söz konusu uyumun etkisi görülmektedir. İncelediğimiz eserde uyuma aykırı olan eklerden sadece “iken”den eklenen “-ken” zarf-fiil ekini birkaç örnekte görüyoruz.

yaturken 33/b-5.

Ayrıca bir örnekte de “iken”in iki örnekte de kalın ünlülü kelimeye bitişik olarak yazıldığı görülmektedir.

yogiken 6/b-7, 19/a-9.

b) Düzlük-Yuvarlaklık Uyumı:

Bazı istisnalar dışında Eski Anadolu Türkçesi döneminde düzlük-yuvarlaklık uyumundan bahsedilemez (Özkan, 2009: 101). Eski Türkçede var olan, Osmanlı Türkçesi döneminde de tekrar ortaya çıkan buyum kalınlık-incelik uyumu kadar sağlam değildir. Bu uyum açısından en düzensiz dönem Eski Anadolu Türkçesi dönemidir (Duman, 2000: 19). Dudak uyumundaki düzensiz durum her dönem ve sahada farklılık arz etmektedir (Kartallıoğlu, 2011: 95).

Metnimizde dudak uyumuyla ilgili az miktarda ikili kullanımlara rastlanmaktadır.

uyanıklık 26/b-1, uyanıklık 26/b-2, semirdüp 29/b-2, semürdür 10/b-7, olunan 12/b-2, olunsa 11/a-4.

Eserde düzlük-yuvarlaklık uyumuna aykırı olarak kullanılan diğer kelimelere şu şekilde örnek verebiliriz:

deñlü 5/a-7, eyüsi 11/a-6, kendü 20/a-2, degüldür 22/b-6, bişürüp 10/b-8, 24/a-6, kapuları 5/a-5, datsuzuñ 7/b-4, lezzetsüz 12/a-6, hamırlu 10/a-4, açuk 5/a-3, bırağup 36/b-3, ekşilü 17/a-9.

Eski Anadolu Türkçesinde eklerin bazılarının düz, bazılarının yuvarlak ünlülü olması (Özkan, 1993: 95-97) en önemli ses özelliği olarak kabul edilir. İncelediğimiz eserin de bu konuda Eski Anadolu Türkçesi ile paralellik gösterdiğini görmekteyiz. Metinde tespit ettiğimiz söz konusu ekler şu şekildedir:

Ünlüsü Yuvarlak Olan Ekler:

-duğ/-dük sıfat-fiil eki: çıkılduğda 28/b-7, uyandukda 32/a-3, ışıduğından 32/b-3, itdüğinden 33/a-6, yenildükde 7/b-2.

-dur/-dür fiilden fiil yapma eki: karışdurmak 36/b-4, itdürüp 18/a-6, söndürür 20/b-1, söyündürüp 38/a-2, indürdükden 38/a-8.

-dur/-dür bildirme eki: yaramazdur 12/a-7, şovukdur 13/a-6, ayrılандur 15/a-3, gerekdür 16/a-3, 18/b-11.

-uñ/-üñ, -nuñ/-nüñ ilgi hâli eki: şularuñ 18/b-8, insānuñ 23/a-6, idenleruñ 24/a-1, kimesneleruñ 24/a-7, infī'ālāt-ı nefsāniyyenuñ 25/a-1, mi' denüñ 37/b-8, ibn-i sīnānuñ 3/b-1, şunuñ 4/b-2.

-mur fiilden isim yapma eki: yağmur 19/a-1.

-lu/-lü isimden isim yapma eki: datlular 36/a-7, zararlu 7/b-7, gızālusu 9/b-3, hamırlu 10/a-4, mizāclular 15/a-6, rāyiḥalu 16/a-11, yağlu 28/a-1, isfanaḥlu 28/a-1, sumāklu 28/a-5, etlü 12/a-11, ekşilü 17/a-9, sirkelü 17/a-9, penbelü 32/b-5, fā'idelüdü 36/b-4.

-suz/-süz isimden isim yapma eki: datsuzuñ 7/b-4, datsuz 14/b-7, gızāsuz 22/a-10, lezzetsüz 12/a-6.

Ekin bir örnekte düz ünlülü kelimeye düz ünlülü şekliyle geldiği görülmektedir.

ğā'ilesiz 36/a-1.

-(u)r/-(ü)r geniş zaman eki: olunur 6/a-8, kıılır, ıalır 22/b-1, ııdır 24/a-10, yaturken 33/b-5, lāzım gelür 37/b-5, iledür 3/a-4, 7/a-6, virür 7/b-1, giderür 13/a-7, dinilür 16/b-7.

-u/-ü zarf-fiil eki: diyü 29/b-11.

-(u)m/-(ü)m, -(u)muz/-(ü)müz teklik birinci şahıs iyelik eki: zamānumda 36/b-9, şerī' atümüz 37/a-6.

-cuḡ/-cük isimden isim yapma eki: oḡlancuḡlar 38/a-9, gölcükler 19/a-1.

Ünlüsü Düz Olan Ekler:

-ı/-i, -sı/-si teklik üçüncü şahıs iyelik eki: 'ömri 21/a-11, taḡayyüri 35/b-2, 10/a-1, sürüri 21/b-1.

-ıcaḡ/-icek zarf-fiil eki: olıcaḡ 18/a-3, içicek 20/b-11.s

-mıṣ/-miṣ öğrenilen geçmiş zaman kip eki: buyurmuşdur 32/a-7, yunmuş 32/b-6, olunmuşdur 36/b-11, buyurmuşlardur 37/a-7.

-ı/-i yükleme hâli eki: yorgunluḡı 31/b-1, öksürüḡi 32/a-11, yüzi 35/a-7, aḡzı 35/a-7, fuzulı 37/b-5, nüfuzı 4/a-6, üzümü 8/a-1.

Eski Anadolu Türkçesinde sadece düz ünlülü şekillerinin kullanıldığı bilinen bazı eklerin metnimizde az sayıda hem düz ünlülü hem de yuvarlak ünlülü şekillerinin kullanıldığı görülmektedir.

-lık/-lik ekinin yuvarlak ünlülü şekilleri: arūḡluḡ 18/b-7, uyanuḡluḡ 26/b-1, yorgunluḡı 31/b-1, şusuzluḡı 15/a-7.

-ur/-ür fiilden fiil yapma eki: arturur 17/b-5, ayırur 10/b-8.

III. Ünsüz Uyumu:

Eski Anadolu Türkçesinde ünsüz uyumu yoktur. Bu dönemde bazı ünsüzlerin daima tonlu şekillerinin kullanılması uyumsuzluḡın önemli sebeplerindendir (Gülsevin, 2010: 42).

2. Şekil Bilgisi:

A. Yapım Ekleri:

1. İsimden İsim Yapma Ekleri:

+lu/+lü: datlular 36/a-7, uzlu 7/b-4, südlü 10/b-2, sirkelü 17/a-9.

+suz/-süz: uykusuzluḡ 18/b-7, datsuz 14/b-7, lezzetsüz 12/a-6.

+cuḡ/+cük: oḡlancuḡlara 31/b-8, gölcükler 19/a-1.

+caḡ/+cek: ıcaḡ 10/b-8, ılıcaḡ 30/a-10.

+ncı/+nci: ikinci 34/b-3, üçünçi 34/b-3.

+hıḡ/+lik, +luḡ/+lük: uykusuzluḡda 33/b-9, arūḡluḡ 18/b-7, yorgunluḡı 31/b-1, pırlıḡı 34/a-1.

2. Fiilden İsim Yapma Ekleri:

-ıcaḡ/-icek: olıcaḡ 15/a-10, içicek 20/b-11.

-mur: yaḡmur 35/b-6.

-ḡu/-gü, -ḡu/-kü: uyku 15/b-5, unutsaḡuluḡ 14/b-4.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/4 Winter 2016

-**ğun/-gün**: yorgunluğu 23/a-4.

-**ıcı/-ici**: şaklayıcılarıdır 6/b-11, kocaldıcıdır 9/b-8, girici 29/b-10.

-**k/-k**: şovuk 31/b-4, eksik 34/a-1.

-**ı/-i, -u/-ü**: kapuları 5/a-5, yazular 24/a-6.

-**ecek**: giyecek 29/a-3, örtünecek 29/a-3.

3. İsimden Fiil Yapma Eki:

+**la-/le-**: başlaya 5/b-7, şaklayıcılarıdır 6/b-11, derlemege 23/b-7.

+**lan-/len-**: boğazlandıktan 16/b-10, ıslanup 17/b-11, dinlenmekiçündür 22/b-10.

+**a-/e-**: oynamak 24/a-10.

+**t-**: ısıt- > ısıdır 32/b-3.

4. Fiilden Fiil Yapma Ekleri:

-**ar/-er-**: çıkarmadan 22/b-6, giderür 24/b-5.

-**dur/-dür-**: karışdurmak 36/b-4, tıdurlup 11/b-8, söyündürür 14/a-5, hazm itdürüp 18/a-6.

-**l-**: dökölmege 5/b-7, içilmeye 7/a-5, 7/b-1.

-**n-**: olınup 9/b-5, yunulmuş 10/a-2.

-**r-**: arturur 21/a-10, bişürüp 10/b-8.

-**ş-**: karışdurmak 36/b-4, karışmış 4/b-3.

-**t-**: Bu ek, kendisinden sonra ünlü ile başlayan bir ek geldiğinde tonlulaşmaktadır. kocaldur 18/b-8, şovudur 15/a-7.

-**ma/-me-**: olmaduğundan 16/a-8, pişmeyen 16/b-3.

5. Fiilimsiler:

a) İsim-Fiil Ekleri (Mastarlar):

-**mak/-mek**: uyumak 18/a-5, bişürmek 19/a-4.

-**ma/-me**: gönül dönmesini 20/a-9, ziyade olması 21/b-2.

b) Sıfat-Fiil Ekleri:

-**an/-en**: tafzıl olınan 21/b-6, hıfzı çok idenün 23/b-11.

-**duk/-dük**: sâkin *oldukları* beytün 36/b-5, tahtlil *itdikleri* ecilden 31/a-4.

-**miş/-miş**: *şovudılmış* şudan 36/a-9, *karışmış* olmaya 4/b-3.

-**ar/-er**: akarşular 28/a-9.

-**maz/-mez**: *yaramaz* hılt 15/a-9, *yaramaz* gızā 16/a-5.

c) Zarf-Fiil Ekleri:

-**dukça/-dükçe**: içdükçe 21/b-1.

-ıcağ/-icek: lînet olıcağ 28/a-4, içicek 20/b-11.

-ınca/-ince: akınca 23/b-8, derleyince 29/b-6.

-ken: hâlî iken 30/a-3, issiyken 10/a-9.

-madan/-meden: olmadan 19/a-7.

-u/-ü: diyü 29/b-11, ötürü 18/b-3.

-up/-üp: tutup 19/b-6, virüp 20/a-11.

B) Çekim Ekleri:

1. İsim Çekim Ekleri:

a. Çokluk Eki: İlm-i Tıbb'da çokluk eki olarak +lar/+ler eki kullanılmıştır.

a' zâlarına 23/b-4, günlerinde 28/a-2.

b. İyelik Ekleri:

1. Teklik Şahıs: **-(u)m/-(ü)m** zamānumda 36/b-9.

3. Teklik Şahıs: **-ı/-i, -sı/si:** eylediği 8/a-11, sevdiği 24/a-7, gögsi 24/b-2, gızālusu 9/b-3. Qānūnına 3/b-1.

1. Çokluk Şahıs: **-(u)muz/- (ü)müz:** şerī' atümüz 37/a-6.

3. Çokluk Şahıs: **-ları/-leri** buharlarıdır 4/b-3, ta' āmlarında 16/b-1, nefsleri 16/b-1.

c. Hâl Ekleri:

1. İlgi Hâli: **-uñ/-üñ, -nuñ/-nüñ**

Eski Anadolu Türkçesinde ilgi hâli ekinin ünlüsü her zaman yuvarlaktır ve dudak uyumuna uymaz (Gülsevin 1997: 26). Metnimizde de bu durumun geçerli olduğu görülmektedir.

lühūmuñ pişmesinde 16/b-3, kulūbuñ rāhatı 24/a-5, bedenūñ riyāzetidür 24/a-9, maṭlūbınuñ ḥuṣūlını 25/a-4, levnuñ revnāxın 10/b-1.

2. Yükleme Hâli: **-ı/-i**

cigeri 10/b-5, bögrekleri 13/b-9, gögsi 13/b-9, buḡarı 14/a-10, ayakları 31/b-3.

Yükleme hâlinin eksiz kullanımları da eserde mevcuttur: revnāxın 10/b-1, rāyihāsın 32/a-8, zararın 7/b-3.

3. Yönelme Hâli: **-a/-e**

insāna 9/b-2, ḥayvānāta 10/a-1, üzerine 18/a-5, 'adāvetlerine 22/a-4.

4. Bulunma Hâli: **-da/-de**

zātında 24/b-8, katında 5/b-1, mi' dede 16/a-4, günlerinde 17/a-9.

5. Ayrılma Hâli: **-dan/-den**

ḥammāmdan 19/b-5, yorgınlığından 22/b-10, riyāzetden 26/b-7, sebebdan 31/a-5.

6. Eşitlik Hâli: **-ca/-ce, -ça/-çe**

fehvasınca 3/b-5, niçe 7/b-7.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/4 Winter 2016

7. Yön Gösterme Hâli: -aru/-erü

içerüsine 36/b-5.

8. Vasıta Hâli: -n, -la/-le

-n: için 19/b-11.

-la/-le: turmağıla 35/b-3, şuyıyla 36/a-11, tedricile 7/a-2, cüvgânile 24/a-10.

2. Fiil Çekim Ekleri:**a. Şahıs Ekleri:**

1. İyelik Kökenli Şahıs Ekleri: Görülen geçmiş zaman ve şart kipi çekimlerinde kullanılan eklerdir.

1. teklik şahıs	: -m	1. çokluk şahıs	: -k
2. teklik şahıs	: -ñ	2. çokluk şahıs	: -z, -ñuz/-ñüz
3. teklik şahıs	: -	3. çokluk şahıs	: -lar/-ler

2. Zamir Kökenli Şahıs Ekleri: Öğrenilen geçmiş zaman, geniş zaman, gelecek zaman, ve istek kipi çekimlerinde kullanılan eklerdir.

1. teklik şahıs	: -am/-em
2. teklik şahıs	: -sın/-sin
3. teklik şahıs	: -

1. çokluk şahıs	: -uz/-üz
2. çokluk şahıs	: -sız/-siz
3. çokluk şahıs	: -lar/-ler

b. Kip Ekleri:**1. Bildirme Ekleri:****Görülen Geçmiş Zaman:** -dı/-di, -du/-dü

Metnimizde görülen geçmiş zamanın sadece birinci teklik ve üçüncü teklik ve çokluk şahıslarına örnek vardır.

mühtedî oldum 3/b-6, tecrîbe itdüm 36/b-10, taḥlîş eyledi 2/a-1, vâcib oldı 8/b-5, buyurdılar 14/a-4.

Öğrenilen Geçmiş Zaman: -mı/-miş

Öğrenilen geçmiş zaman ekinin metinde düz-dar ünlülü şekilleri kullanılmıştır. Ayrıca öğrenilen geçmiş zaman çekiminin sadece üçüncü şahısları ile ilgili örnek vardır.

dimişler 19/b-10, dinilmiş 37/a-4, buyurmışlardur 3/a-2, kılmışdur 10/a-1.

Geniş Zaman: -r, -ar/-er

arturur 10/b-1, semürdür 13/a-9, zâmin olurun 37/b-2, uyuram 8/a-9, olurum 8/a-9, hażm olurlar 12/a-2, açar 20/a-10, icâb ider 35/b-2, tevliḍ iderler 12/a-1.

Geniş zamanın olumsuz -maz/-mez ekiyle yapılmaktadır.

hâşıl olmaz 16/b-1, şabr olunmazısa 29/a-9, hâşıl olmaz 11/a-6, gızā virmez 18/b-2, degmez 20/b-11.

Gelecek Zaman: Metnimizde gelecek zaman çekimi ile ilgili örnek yoktur.

Şimdiki Zaman: Eserde şimdiki zaman çekimi ile ilgili örnek yoktur.

2. Tasarlama Kipleri:

İstek Kipi: -a/-e

Metnimizde istek kipinin sadece üçüncü şahıslarına örnek bulunmaktadır.

içile 28/a-4, meşgûl ola 32/a-5, kimesneler olalar 31/a-1, isti‘ māl ideler 31/b-8.

Şart Kipi: -sa/-se

Metinde şart kipinin sadece üçüncü şahısları ile ilgili örnek vardır.

yağmasa 35/b-7, bişürseler 14/a-11, hiss itseler 16/b-1, müdāvümet eylese 10/b-3.

Gerekliklik Kipi:

İncelediğimiz eserde gerekliklik kipi için ayrıca bir ek yoktur. Söz konusu kip -mağ/-mek gerek yapıyla karşılanmıştır.

yenilmek gerekdür 13/a-6, uyumağ gerekdür 26/b-11, ovulmağ gerekdür 31/a-11, bişürülmek gerekdür 17/a-1.

Emir Kipi:

Emir kipi Türkçede her şahıs için ayrı ek kullanılarak yapılmaktadır. Ayrıca emir kipinin istek kipiyle karışmış olduğu konusunda da bilim adamları arasında görüş birliği bulunmaktadır (bk. Ergin, 2012: 310-312, Ercilasun, 1994: 3-9, Korkmaz, 2003: 670-671). Metnimizde emir kipinin kullanımı ile ilgili çok az örneğe rastlanmaktadır. Tespit ettiğimiz örnekler de Eski Anadolu Türkçesine uygundur.

olsun 2/a-4, serī olsun için 4/a-6.

c. Soru Eki:

Metnimizde soru eki kullanılmamıştır.

İsimlerin Ek-fiille Çekimi:

Geniş zamanda -dur/-dür bildirme ekiyle: muztarrdur 4/a-8, lāzımdur 4/b-9, def idicilerdür 5/a-1, ziyâdedür 10/a-6.

Şart çekimi -ı-sa/-i-se ile: şabr olunmazısa 29/a-9, gālib ise 5/b-11, zararlı ise 7/b-7.

METİN

[1/b]

Şükr ü sipās ve sitāyış-i bî-kıyās ol hākīm-i kādir ve ‘azīz-i muktedir (2) celle şānühü ve ‘amme nevālühü hāzretlerine lāyıkdur ki envā‘-ı mevcūdātı (3) feyz ve fazl ile vücūda getirüp nev‘-i ‘ādemi¹ kuvvet-i ‘aqliyye (4) ve nefsi-nātika ile teşrif ve leṭāyif-i faẓā’il-i insāniyye ile (5) tezyin ve taltif idüp hūsn-i hulk ve aḥsen-i takvīm ve vahy (6) ve ilhām ve ta‘lim ile taḥṣiṣ ve nazar ve i‘tibār virüp sa‘ādet-i [2/a] (1) ebediyyeye tavşil ve şekāvet-i sermediyyeden taḥliṣ eyledi.

(2) “vemen yu ’tel hikmete fekad ütiye hayran keşîrâ”

Ve şalavāt-ı mütevāliyyāt (3) ve taḥiyyāt-ı bî-nihāyāt ol şāhibü’l-mu‘cizātı ve’l-āyāt (4) Nebiyy-i Kureyşî Hāzret-i **Muḥammed Mustafā** üzerine olsun ki lezīz-i (5) maṭā‘im ve meşāribden ihtimā ile hıfz-ı şihḥat-i İslāmı ḥāşıl (6) ve kelām-ı leyyin ve mücezi ile kulüb-ı kāsıyeden mevādd-ı fāsıde’i (7) küfr ve işrāki telyin idüp zāyil itmişdür. Ve rıdvān-ı (8) firāvān ve ğufrān-ı bî-pāyān ol hāzret-i bā-rif’atüñ evlād-ı (9) kirām ve aşhāb-ı ‘izāmına ki menāhi-yi rediyyeden tenkīye (10) ile evşāf-ı zemīmeye müdāvi ve millet-i rāsiye’i hıfz (11) ile emrāz-ı sāriyyeye mu‘ālicilerdür.

Ve ba’d bu bende‘-i fakîr [2/b] ve za‘if Muḥammed bin Ḥasanu’t-tabīb “aḥsena’llāhu ḥālehū ve enceḥe (2) bi’l-hayri āmālehū inneḥū semī‘un mucīb” sa‘y-i belīg ve cidd-i sedīdini (3) istiḥşāl-i daḳāyık-ı ‘ilmiyyeye ma‘tūf kılup ‘ulūm-ı ḥikemiyyeden (4) ‘ilm-i tıbb ki ‘ilm-i şerīf ve şer‘i olup enbiyā‘-i ‘izāmdan Hāzret-i (5) Mūsā “şalavātu’llāhi ‘alā nebiyinā ve ‘aleyhi” tenāvül-i devādan i‘rāz (6) itdüklerinde Hāzret-i Hākīm ve Ḥallāk celle şānühü “e turīdu (7) en tebtüle ḥikmeti bi-tevakkulike ‘alā men evde‘e el-menāfi‘e fī ḥāzihi (8) el ‘aḳāḳîr” diyü ḥitāb idüp ḥātem-i enbiyā nūr-ı dīde‘-i aşfiyā (9) ‘aleyhi şalavātu’llāhi’l-ezkiyā ve taḥiyyātühü’l-aşfā “inne li kulli dā’in (10) devā’un feizā eşābe dā’e’d-devā’u beri’e bi-iznihi te’ālā” (11) buyurup imām-ı mu‘azzam ve muktedir-yı mükerrem ebū ‘Abdi’llāh-i Mevlānā Muḥammed bin [3/a] İdrīsü’ş-şāfi‘i raḥimehu’l-lāhu te’ālā “el-‘ilmu ‘ilmāni ‘ilmu’l-ebdāni (2) şümme ‘ilmu’l-edyāni” buyurmuşlardır. Ve ‘ilm-i mezbūruñ faẓileti (3) berāhin-i ‘aqliyye ile daḥı müberhendür ki her ‘ilmüñ faẓl ve şerefi (4) mevzū’ınun şerefiyle ve aña şiddet-i ihtiyāc ḥasebi iledür. (5) Ve ‘ilm-i tıbbuñ mevzū‘ı eşref-i maḥlūkāt-ı hāzret-i raḥmān (6) olan beden-i insān olup nefsi-nātikauñ istikmāli ki (7) ‘aḳl-ı heyūlāniden ‘aḳl-ı müstafād ve ‘aḳl-ı melekeye terāḳkî (8) idüp iktisāb-ı feẓāyil ve kemālāt ile emrāz-ı kibr ve zālālete (9) ve eskām-ı cehl ve ğavāyetden necātdur, kemāl-i şihḥat ile müyesser (10) olmağıla şinā‘at-ı mezbūreye ḥācet ziyāde müşteddür. Pes (11) bu fakîr ‘unfuvān-ı şabî ve reye‘ān-ı şebābdan taḥşil-i ‘ilm-i tıbbā [3/b] sā‘i olup ekser evḳātı e’s-şeyḥu’r-re’is ibn-i sīnānuñ ḳānūnına ve (2) şürūḥından üstādü’l-verā mevlānā ḳuṭbu’l-millet-i ve’d-dīnü’ş-şirāzî (3) ve zübdetü’l-eṭibbā’ı ve ḥulāşatü’l-ḥükemā’ı ‘alā’ü’d-dīnü’l-ḳaraşî şerḥleri (4) mütālā‘asına maşrūf kılup bi-tevfıḳu’l-bārî “ve in min şey’ (5) illā ‘indenā ḥazā’inühü vemā nünezzilühü illā bi ḳaderin ma‘lūm” feḥvāsınca (6) ḥaḳāyık-ı tıbbiyyeden nebzi-ḳalīle mühtedi oldum. Çün ‘ilm-i tıbbdan (7) maḳşūd-ı bi’z-zāt hıfz-ı şihḥat oldı, aḳşām-ı ‘ilm-i tıbbdan ‘ilm-i hıfz-ı (8) şihḥatun menfa‘ati ekser ve nāsuñ ihtiyācı aña evfer olmağın (9) esbāb-ı sitte‘-i zārūriyye tedbiri üzere lisān-ı ‘Arabīde bir risāle (10) te’lif idüp Ḳānūn’dan ve Şifā’ü’l-eskām’dan ve fāzıl-ı ‘allāme (11) Necībü’d-dīn-i Semerḳandī’nün mü’ellefātından ḳavānīn-i hıfz-ı şihḥati zabt² [4/a] (3/b’nin devamı) istifrāğ ve ihtibās tedbirindedür.

¹ Metinde “ādemi” kelimesinin ikinci ünlüsü yanlışlıkla “esre” ile gösterilmiştir.

² Sayfa 3/b’nin devamı asıl metinde eksiktir. Sayfanın devamı başka bir kişi tarafından farklı bir el yazısı ile sayfa 4/a’nın üzerine derkenar olarak yazılmıştır. Söz konusu derkenarın devamını buraya alıyoruz:

“(1) ve anda derc ve sayır kütüb-i (2) mu‘tebere ve resā’il-i mütedāvelede (3) olan fevā’idi cem‘ ve ḥarc (4) itdüm pes risāle‘-i (5) mezbūre lisān-ı türkiye (6) tercüme idüp sekiz (7) ravzaya taḳşim (8) itdüm ki;

Ravza‘-i ülä: (9) Beden-i insāni muḥiṭ olan (10) hava tedbirindedür.

Ravza'-i sābi'a: Cimā' ve (2) hāmmām tedbirindedür.

Ravza'-i sāmīne: Faşd ve hacāmat ve sāyir (3) hıfz-ı şıhḥata müte'allik eşyānuñ tedbirindedür.

Ravza'-i ūlā: (4) Bedeni muḥīṭ olan hava tedbirindedür. Rūh-ı insānī ki (5) 'inde'l-etibbā' ahlāṭuñ leṭāfetinden ḥāşıl olan cism-i (6) laṭīf-i buḥarīdür, a' zāya nüfuzı serī' olsun için (7) gāyetde ḥārr ḥalk olunmuşdur. Bu ecilden insān rūha (8) nisbet bārid olan havaya muḥtarırdur ki anı istinşāk (9) sebebiyle rūḥda i' tidāl-i farāzī ḥāşıl ola. Pes hava (10) gerekdür ki ḥarāret ve bürüdetde mu' tedil ola ve şāfi (11) olup gubār ve duḥān ile muḥtelīṭ olmaya ve ḥāliş olup [4/b] (1) mizāc-ı rūḥa münāfi olan eşyā ki mütegayyir ve müte'affin (2) şunuñ buḥarıdır ve ḫamışlıklardur ve incīr ve ilgın ağacı (3) ve laḥana ve tereler olan yerleruñ buḥarlarıdır, bunlara ḫarışmış (4) olmaya ki mezbūrlardan müteşā'id olan ebḥire bi'l-ḥāşīyye (5) havayı ifsād idüp anı istinşāk sebebiyle rūḥuñ mizācı (6) mütegayyir olur. Ve mādām ki havā' şāfi olup bu zıkr olınan (7) nesnelerden ḥāliş ola, şıhḥat-i mevcūde'i ḥāfız olup (8) marīz olanlara daḫı şıhḥat irāş ıder.

Faşl: Ḥāfız-ı şıhḥate (9) lāzımdur ki iklim-i mu' tedilde sākin ola ki iklim rābi'dür. (10) Dāru's-salṭanatu's-seniyye-i Muḥammiyye-i Konṣantāniyye iklim-i rābi'a (11) ḫarībdür. Ve mesken yüksek yerde olup bād-ı şabā ve şimāl ki [5/a] (1) şıhḥati hıfz ve 'ufūneti def' idicilerdür, anlaruñ hubūbına (2) mānī' olur şimāl ve maşrıḳ cānibinde taḡ olmaya ve sākin (3) olduḡı büyütuñ şarkī tarafı açuḳ ola ki gün toḡduḡı (4) ḥinde şu'ā'ı toḡunup havasını laṭīf ve şāfi kıla (5) ve saḳfeleri yüksek ve ḫapuları ve pençereleri büyük olup (6) şark ve şimāl cānibine açıla ki riyāḥ-ı şarkīyye ve şimālīyye (7) dāḫil ola ve mesken her ne deñlü ki yüksek ola havası (8) eyü ve şaḫiḥ ve şovuḳ olur ve alçaḳ yerlerde olan mesākinuñ (9) havası ışıcaḳ ve gāyet yaramazdur.

Faşl: Vaḳtā ki fuşul-i (10) erba' anuñ havayı taḡyir eylemede te'siri ḫavī oldısa (11) lāzımdur ki her faşluñ tedbiri beyān olına. Ma'lūmdur ki [5/b] (1) etibbā ḫatında fuşul-i erba'a müneccimīn ḫatında faşıldan murād (2) şemsuñ felekü'l-burūcdan her bir rub'a intikāl itdüḡi zamāndur. (3) Ammā 'inde'l-etibbā' faşl-ı rebī' şol vaḳtdur ki; ol (4) zamānda bilād-ı mu' tedilede şovuḳdan şaḳınmaḡa ve issiden (5) tervīḥe ihtiyāc olmayup eşcār neşv ü nemāya ibtidā' (6) itmiş ola ve ḫarīf şol vaḳt mu' tedildür ki; anda evrāk-ı (7) eşcār dökülmeḡe başlaya ve faşl-ı şayf-ı rebī' ile ḫarīf (8) arasında olan issi vaḳtler ve faşl-ı şitā ḫarīf ile (9) rebī' ortasında şovuḳ zamānlardur.

Faşl: Rebī' vaḳtinde (10) tedbir oldur ki; kış içinde müctemi' olan ahlāṭ ḫay' (11) ve ishāl ile istifrag olunup bedende ḫan gālib ise³ [6/a] (1) 'anāşır-ı mütezāddeden mürekkeb olduḡından ḫarāreti, ruṭūbeti (2) taḫlīl idüp kezālīk ruṭūbet-i ḡarīziyye ki ḫarāret-i ḡarīziyyenuñ (3) māddesidür, hevā'ı muḥīṭ ve a' rāz-ı nefsanīyye ve ḫarekāt-ı (4) müt'ibe te'siri ile her an taḫallül ve noḳşānda olmaḡın (5) müteḫallil ve nāḫışa bedel irādı lāzım olduḡından insān (6) ḡızā isti' mālīne muḥtarırdur. Ammā meşrūba izḫırār (7) gūyā emr-i ḡızā'ı tetmīm içündür ki ṭabḫ ve terḫīḳ idüp (8) mecārı zayyıkaya tenfız için isti' māl olunur.

(9) Ḥāfız-ı şıhḥata lāzımdur ki ta'āmında aḡziye'-i devā'iyye (10) olmayup ḡızāsını pāk buḡday etmegine ve ḳoyun ve buzaḡu (11) ve tavuḳ ve keklik ve süglün etlerine ve mizāca mülāyım [6/b] (1) datlu nesnelere iḳtişār eyleyüp buḳul ve fevākihden ḫoḳ (2) tenāvül eylemeye. Fevākih nev'inden kemālīyle olmuş üzüm ve incīr (3) cümle yemişleruñ evlāsı ve ḡızāya eşbehidür. Şehvet-i ta'ām (4) ḫāşıl olıcaḳ ḡızā isti' mālīnde te'hīr olunmaya. Zīrā (5) açlıḡa şabr eylemek yaramazdur.

Ravza'-i sāniye: (11) Me'kūl ve meşrūb tedbirindedür. (12)

Ravza'-i şālīse: Ḥareket ve sūkūn-ı (13) bedenīyyīn tedbirindedür.

Ravza'-i rābi'a: (14) Ḥareket ve sūkūn-ı nefsanīyyīn tedbirindedür (15)

Ravza'-i ḫāmīse: Nevḡ ve yaḳaḡa tedbirindedür. (16)

Ravza'-i sādise"

³ Bir sonraki sayfa eksiktir.

Ahlāt-ı rediyyenüñ mi' deye (6) inşibâbını mücibdür ve gızâ hażm olmadın iştihâ (7) yogıken ta'âm yemek bedene ğâyet zarardur. Belâdet (8) ve kesel irâş idüp imtilâ' sebebiyle emrâz-ı mâddiyye (9) ihdâş ider. Çok yemek yenildükde uyumak ve yaşadığı (10) yüksek idüp ziyâde örtünmek nâfi' dür. Hażma mu'ın (11) olurlar. Laţif ve lezîz ğızâlar yemek kuvveti ziyâde şaklayıcılar. [7/a] (1) Amma ğalîz ta'âmlara müdâvemet muzırrdur. Tûl-ı eyyâm ile (2) emrâz-ı rediyye ihdâş ider. Tedricle terk olunmak gerekdür. (3)

Faşl: Ta'âm üzerine hareket-i 'anîfe olunmaya ki kable'l-(4) hażm ğızâ'ı 'urûka tenfîz idüp südde irâş (5) ider. Dağı ta'âm arasında çok şu içilmeye. Lâzım (6) gelürse cüzvî içilmek câyizdür. Hârrü'l-mi' de olanlara (7) fâ'ide ider. Mi' de' i cem' idüp kuvvet virür. Ğalîz (8) havalar ve şular huşuşâ yaz günlerinde ta'âmı ifsâd iderler. (9) Yemek üzerine 'ud ve maştakî ile kaynamış şu içmek (10) nâfi' dür. Etlerüñ zararlarını dâfi' dür.

Faşl: Datlu ğızâlara (11) müdâvemet mi' de' i irhâ idüp za'îf ider ve bedene harâret [7/b] (1) virür ve ekşileri çok yemek tecfif idüp tîz kocaldur (2) ve siñirlere zarar ider. Pes ziyâde tatlu ta'âmlar yenildükde (3) anuñ zararın ekşiler yemek ile def' idüp ve ekşinüñ (4) zararın dağı datlu ile ve datsuzuñ tuzlu ile def' (5) ideler ve ihtimâ idüp nâfi' ğızâlardan ictinâb bedeni (6) za'îf ider. Nitekim dimişlerdür: "Marażda perhîz itmemek (7) niçe zararlı ise hâl-i şihhatde dağı dâ'imâ perhîz üzre (8) olmak anuñ gibi muzırrdur."

Faşl: Ehl-i hind ve ğayriden erbâb-ı (9) tecrîbe dimişlerdür ki; sūd ile balık yenilmeye ki mezbûrları (10) cem' etmek cüzâm ve fâlic ihdâş ider ve dağı sūd ile (11) ekşiler ve yogurt ile turb ve kuş etlerini yemeyeler ve baş üzerine [8/a] (1) üzümü ve herîse üzere enâr yemegi ve sirke ile birinc aşları (2) yenmegi men' itmişlerdür. Mezbûrlaruñ sebebini kıyâs ile işbât (3) müte'assirdür. Lâyık budur ki tecrîbe kıyâs üzere tercîh olup (4) cem' olunmayalar.

Faşl: Ma'lûm ola ki ahlâk-ı nefis mizâc-ı (5) bedene tâbi' dür. Her bâr ki mizâc acılıkda ve toklıkda (6) ve yukuda ve uyanıklıkda mu' tedil ola, nefis dağı neşât (7) ve sürür üzere olup hayrât ve ta'âte ziyâde râġıb (8) olur. Bu ecilden hâtimü'n-nebiyyîn şallallahü 'aleyhi ve sellem (9) "Ben uyuram ve uyanıram ve şâyim olurum ve iftâr iderüm." (10) diyü buyurmuşlardır.

Faşl: Bu faşıl beden-i insân iğtizâ (11) eyledüğü envâ'-ı e'time ve eşribenüñ havâşşı ve tabâyi' i ve menâfi' [8/b] (1) ve mazârı beyânındadır. Çün hâlîk-ı kâyinât ve râzık-ı mevcûdât (2) celle şânuhu ve 'azume burhânuhu mizâc-ı insânı a'del-i emzice halk (3) idüp ve i'tidâl-i mezbûr 'arîz olduğundan nev'-i insânüñ (4) şuver ve tabâyi' i emzice ve ahlâkı muhtelif oldıysa (5) vâcib oldı ki benî âdemüñ ağziye ve eşribesi keşîretü'l-eşnâf (6) ve muhtelifetü't-tabâyi' ola. Tâ her zamân mizâc-ı aşlisine (7) mu'tâbık ve le'tâfet-i mizâcından ednâ sebebdan hâdiş (8) olan mizâc-ı 'arâzisine muvâfık olan ğızâyı isti' mâl (9) eyleye. Bu ecilden hükemâ dimişlerdür ki vaqt-i şihhatde (10) tahtlî, ya'ni her vaqtden kendü hâline şehvetine muvâfık (11) olan ğızâyı isti' mâl etmek marâz hâlinde tedâvi gibidür.

[9/a] Pes her laţîfü't-tab' ve mü'essirât-ı ğayr-ı tabi' iyyeden şedidü't-te'sîr (2) olanlar ki a'kal-i nâs ve haşâyış-ı insâniyyeye mahşûş (3) olanlardır, gerekdür ki ağziye ve eşribenüñ tabâyi' ve havâşşını (4) bilüp her vaqtden mizâc ve hâline evfâk olanı ihtiyâr (5) eyleye. Tâ kemâl-i şihhati dâyim ve bedeni 'urûz-ı 'arızadan (6) sâlim ola.

Faşl: Beden-i insâna ğızâ'ı olan eşyâ (7) altı nev' dür: Bir nev' i hubûbdur. Buğday ve birinc ve nohûd (8) gibi... Ve bir nev' i dağı lühûmdur ki koyun eti ve sâyir kuşlar (9) etidür ve tavuk etidür. Ve bir nev' i dağı sūd ve anuñ ile (10) mahtûl olan e'timedür. Bir nev' i dağı yumurdur. (11) Bir nev' i fevâkih ve eşmârdur. Üzüm ve encir ve elma ve emrûd [9/b] (1) ve enâr ve sâyir yemişlerdür. Bir nev' i dağı buğûldur. İsfânâh ve marul (2) ve bunlaruñ gibi tereleldür.

Faṣl: Ḥubūb kısmının insāna evfakı (3) ve eyü ğızālusu buğdaydur. Eyüsi oldur kim beyāz ve ḥumretde (4) mutavassıt ola. Buğday etmegiñ efzali oldur ki ḥālīş (5) buğday unından ittiḥāz olunup tuzı ve ḥamırı (6) i' tidāl üzere olup mu' tedil tennūrda pişmiş ola. (7) Ve kepeginden ayrılmış olmayan unuñ etmegi mi' deden (8) tiz münḥadır olur. Lākin ḳalilü'l-ğizādur ve tiz ḳocaldıdır. (9) Zirā ḳabından ayrılmış olan ḥubūb keşirü'l-ğizādur (10) ve mizāc-ı insāna mülāyimdür.

Ḥālīk-ı kevneyn ve rāzık-ı şaḳaleyn (11) insānı libāb-ı ḥayvānāt kılduğı gibi ğızāsını dağı her nesnenüñ [10/a] (1) lübbini kılup kuşūrını ḥayvānāta ğızā kılmışdur. Ve ziyāde (2) yunulmuş beyāz buğday unından olan etmegiñ (3) ḥarāreti ve ğızā'ıyyeti azdur. Ve beksimātuñ eyüsi oldur ki (4) tennūrda pişmiş ḥamırlu etmekden ittiḥāz olunup gölgede (5) kurumış ola. Tennūrda ḳuruyan redidür, gıc hażm (6) olur. Tāze olan etmegiñ ğızā'ıyyeti ziyādedür. Bedeni (7) tartīb idüp mi' deden tiz münḥadır olur. Ve tennūrdan (8) henüz çıkmış ğāyet ışıcaḳ etmek ḥarāret virüp şusuzlık (9) getürür. Ve ziyāde issiyken yenilmeye.

Faṣl: Beden-i insāna (10) mülāyim ve ekser ṭabāyi'e muvāfık olan ḥubūbdan birisi (11) birinedür ki cemī' evḳātde her mizāca şālihdir, eyü [10/b] (1) ğızā virüp ḳanı ziyāde ider ve levnüñ revnākıñ arturur. Ḥuşūşā (2) süd ile yenile. Etibbā' dimişlerdür ki bir kimesne sükker ile südlü (3) birinc aşı yemege müdāvēmet eylese şaḥīḥü'l-mizāc ve ṭavilü'l-ömr (4) olup yüz yigirmi yıldan ziyāde 'ömr vāşıl ola. Noḥud, (5) cigeri pāk idüp a' zā'-i şadra ve bögreklere kuvvet virür (6) ve ḳanı ziyāde idüp şehvet-i ṭa'āmı tehyic ider ve levn-i vechi (7) güzel idüp nezāret virür. Bāḳıllı, bedeni semürdür lākin ğāyet (8) neffāhdur. Ziyāde bişürüp ve ḳabuğından ayırup ışıcaḳ iken (9) yenilse nefḥi az olur. Ammā mercmek, ḳalilü'l-ğizādur bedeni (10) tecfif idüp ḳanuñ ḥiddetini ḳat' ider ve dem-i ğalīz (11) tevliid idüp emrāz-ı sevdāviyye irāş ider.

Fi'l-lühüm: [11/a] (1) envā'-ı ağziyeden lühüm cümle ğızālaruñ ḳavīsidür. Efzali (2) ḳoyun etidür ki sā'ir etlerden ṭabī'ata ḳarīb ve mülā'imdür. (3) Faziletine ve şalāḥ-ı mizācına delildür ki sā'ir lühūma (4) muvāzabet olunsa elbetde ṭabī'ata istiğnā ve kesel 'arız (5) olur. Ammā ḳoyun eti her ne ḳadar ki müdāvēmet ile yenile aşlā (6) melāl ḥāşıl olmaz. Eyüsi oldur ki erkek ve genc ve semüz (7) ola, bedene ziyāde kuvvet virüp ḳanı ziyāde ider (8) ve şehvet-i ğızā'ı arturur. Oğlaḳ eti cemī'-i nāsa muvāfıkdur. (9) Dem-i mu' tedil tevliid idüp bedeni i' tidāl üzere tağziye (10) ider. Ḳuzu eti keşirü'l-fużıldur. Balğam tevliid ider. Kebabı (11) yenilüp yaḥnisi çok isti' māl olunmaya. Buzāğı eti eyü [11/b] (1) olmada ḳoyun eti gibi cemī' i mizāca şālihdir.

Faṣl: (2) Av etlerinüñ elezz ve eşlaḥı geyik etidür. Mizāca muvāfık ve (3) ṭabī'ata mülāyim ḥafifü'l-ğizā' ve serī'ü'l-hażmdur. (4) Ṭavşan yaramazdur, dem-i ğalīz-i sevdāvi tevliid ider.

Ḳuş (5) etlerinüñ eşlaḥı ve hażm yöninden esra'ı büluc ve semüz (6) tavuḳ etidür. Şehvet-i ṭa'āmı ḳavī ider ve bedeni tartīb (7) idüp semürdür ve kuvveti arturur. Ḥuşūşā miski elma (8) ya ayva ile ṭoldurılıp ocaḳda kebāb olmış ola. (9) Büluc ve tavuḳ şorbaları dem-i maḥmūd tevliid idüp ṭabī'atı (10) telyin ider. Keklik, tıyūr-ı vaḥşıyyenüñ ğalīzidür. (11) Bildircin eti gıc hażm olup yaramaz ğızā' virür. Kezālik [12/a] (1) ördek ve ḳaz etleri bedende fużül tevliid iderler ve gıc (2) hażm olurlar.

Fi's-semek: Ḥayvān-ı mā'idēn 'adetā yenilen (3) balık cinsidür. Eyüsi oldur ki deryā kenārlarında, (4) taşlıḳlarda sākin olup yāḥūd ḳum üzerine aḳan (5) şāfi ṭatlu şuda ḥāşıl olundur ki lezizü't-ṭa'ām (6) olup tiz müte'affin olmaya ve lezzetsüz olup (7) rāyiḥa'-i kerīhesi olan yaramazdur. Ḥuşūşā göllerde (8) ve müte'affin şularda ḥāşıl ola. Balık ṭabī'atında (9) bārid ve raṭb olduğundan ḥarrü'l-mizāc olup sinn-i (10) şebābda olanlara ğāyet nāfi'dür. Bedenlerini tartīb (11) idüp kuvveti ziyāde ider. Ammā merṭūbu'l-mizāc, etlü ve semüz [12/b] (1) kimseler çok tenāvül eylemeyeler. Köz üzerinde kebāb (2) olunan, yağ içinde pişmiş olandan laṭif ve mi' deye (3) ḥafifdir. Şorbasıñ eyüsi oldur ki ḳaynamış (4) şu içine vāz' olunup dār-ı çini ve ḳaranfıl ile (5) isti' māl oluna.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/4 Winter 2016

Fi'l-beyz: Yumurda ceyyidü'l-ğizâ' (6) ve serî'ü'l-hazmdur. Bedene kuvvet virüp kanı ziyâde ider. (7) Eyüsi tavuk ve süglün ve keklik yumurdasıdır (8) ki tâze ola, şu içinde nîm-birışt bişürölüp şarusı (9) yenile. Kayğana şakıldır, gıc hazm olur. Evlâ budur ki (10) yumurdanun şarusından bişürölüp ağı katılmaya.

Fi'l-leben: (11) Süd keşirü'l-ğizâdur. Bedeni semürdür ve ruṭûbât-i aşliyye'yi [13/a] (1) hıfz idüp kanı ve kuvveti artırur. Mizâcî hârr olanlara (2) gâyet eyüdü. Bedenlerini takviyet ve tağziye itdüğü gibi (3) tartîb itmesiyle devâ'-i nâfi' mertebesindedir. Eyüsi (4) inek südidür ki tâze ola ve güzel râyihası olup (5) gâyet beyâz ve datlu ola. Kaymak hârr raṭbıdır. Ṭabî' atı (6) telyîn ider. Sükker ile yenilmek gerekdir. Yoğurt şovukdur, (7) harâreti giderür. Işçak günlerde ta'âmdan evvel yenilmek (8) münâsibdür. Tere yağı cümle yağların kavîsidür ve ğizâ'ıyyeti (9) ziyâdedür. Tâze peynir bal ile yenilse bedeni tiz semürdür. (10) Ammâ kurusu yaramazdur, mi' dede muḥterik olup duḥâniyyete (11) müsteḥîl olur.

Fi'l-fevâkih: Ḥubûb ve lühûma nisbet ile [13/b] (1) yemişlerin ğizâ'ıyyeti azdur. Yaş yemişler maḥrûrû'l-mizâca ve aşḥâb-ı (2) riyâzete münâsibdür. Lâkin çok isti' mâlî zararlıdur, ḥummeyât (3) ihdâş ider. Cemî'-i fevâkihün içleri yenilüp kablarından (4) ictinâb lâzımdur. Her meyvenün ḥâmı ve eskisi bozulup (5) müteğayyir olmuş yaramazdur. Yemişlerin ğizâyâ müşâbih (6) olanı tâze incîr ve üzumdür ki ziyâde olmuş ola. (7) Mezbûrlardan dem-i ceyyid mütevellid olup sâ'ir fevâkihden (8) ziyâde bedeni tağziye iderler. Kuru incîr ṭabî' atı telyîn (9) idüp gögsi ve bögreklere pâk ider. Kabı soyulup yenile. (10) Tâze üzüm bedeni tiz semürdüp mizâca kuvvet virür. Eyüsi (11) beyâz olup kabuğı ince olandır ki iki üç gün miqdârı [14/a] (1) âveng olmuş ola. Tâ nefḥi gide. Kuru üzüm mi' deye ve cigere (2) kuvvet virür. Tıbb-ı nebevîde mezkûrdur ki ḥazret-i resûla (3) şallallahü te'âlâ 'aleyhi vesellem zebîb hediye olundukda (4) önlerine koyup aşḥâba buyurdılar ki "Yeyiñüz, zebîb ne güzel (5) ta'âmdur. Yorgunluğu giderür ve ğazabı söyündürür, (6) siñirleri kavî ider ve ağzın râyihasın hoş ider.

Faşl: (7) Datlu enâr: Mizâc-ı rûḥa muvâfiḳdur, cemî'-i envâ' ı yürece (8) mi' deye kuvvet virüp ḥafaḳâna fâ'ide ider.

Ayva: Mi' deye (9) kuvvet virüp hazma mu'în olur ve ta'âma iştiḥâ getirür. (10) Yemek üzerine yenilse buḥârı men' ider. Çekirdeginden ve (11) kabuğından ayırıp bal şerbeti içinde bişürseler tiz hazm [14/b] (1) olur.

Alma: Mizâc-ı rûḥı ta' dîl idüp bi'l-ḥâşiyye yürece (2) kuvvet virür. Eyüsi güzel râyihası olandır ki tamâm (3) olmuş ola. Ekşi elmayı çok yemek siñirlere zarar idüp (4) unutsağılık getirür.

Emrûd: Qalbe feraḥ virüp mi' deye (5) kuvvet virür. Ğizâ'ıyyeti almadan ziyâdedür ve tiz hazm olur, (6) ṭabî' atı ḳabz ider. Evlâ budur ki yemek üzerine yenile. Ḥâm (7) ve datsuz olanı yaramazdur.

Erûk: Ṭabî' atı telyîn ider, (8) mi' deye yaramazdur, şehvet-i ta'âmı işkât ider. Gerekdir ki (9) ta'âmdan evvel yenilüp üzerine tiz yemek yenilmeye.

Aḳ tut: (10) Ḥârrü'l-mizâca baş ağrısı ihdâş ider. Yunulduktan sonra (11) yenilse zarar az olur. Ekşi tut ta'âma iştiḥâ [15/a] (1) virür, mi' de ıssiligine fâ'ide ider.

Şeftalu: Ğalîzdür, çok (2) yenilmekten balgâam mütevellid olup ḥummeyât-ı balgâmiyye ḥâşıl olur. (3) Eyüsi yumşak olup çekirdeginden ayrıldır. Ta'âmdan (4) evvel yenilüp üzerine ekşiler yenilmeye.

Ḳavun: Ac iken (5) yenilmeye, şafrâya müsteḥîl olur. İki ta'âm ortasında yenilüp issi (6) mizâclular üzerine sikencübün içeler.

Ḳarbuḡ: Bedeni ziyāde (7) tartīb idüp şusuzluğı keser.

Ḥıyār: Mi‘de’i şovudur ve ‘ataşı (8) teskîn ider. Çok yenilmeye, hılt-ı ğalîz tevlîd idüp ħummeyât (9) ihdâş ider.

Ḳabaḡ: Serî‘ü’l-inhidârdur, mi‘dede yaramaz (10) hılt olıcaḡ tîz fâsid olur.

Ḳoruk: Ya ekşi nâr şuyıyla (11) yenile. Ḳoyun eti ile bişürülse ğāyet güzel ve tîz haẓm olur.

[15/b]

Bādincān: Çok yenilmeden emrāz-ı sevdāviyye ḡaşıl olur. (2)

Cüz’vî: Ḳaynadup soñra ḡabuğın şoyup semüz et ile (3) bişürseler ümîzdür ki aşlâ zarar eylemeye.

Faḡl: (4) Ġızā nev‘inden buḡul kısmı ḡalîlül’-ğızādur. Efzali maruldur, (5) tîz haẓm olur ve mi‘deye kuvvet virür ve uyku getirür. (6) Çok isti‘ māl olunsa zulmet-i başaḡ irâş ider ve şehvet-i (7) ğızā’iyyeti ḡat‘ ider.

İsfānāḡ: Eyü ğızā virür ve ḡabî‘ata (8) lînet virüp mi‘deden tîz münḡadır olur. Semüz et (9) ile tabḡ olunup cüz’vî dār-ı çinî ile yenile.

Laḡana: Ḳalîlül’- (10) ğızādur. Çok tenāvül olunsa bedende sevdā tevlîd ider. (11) Semüz et yāḡud tavuḡ ile bişe zararî az olur.

[16/a] **Şalgam:** Buḡul cinsinüñ cümlesinden aḡzā ve aḡvādur. Bedeni (2) semirdüp ḡanı ziyāde ider.

Havuc: Ḳuvvet-i nāfiḡası ile cimā‘ı (3) tehyîc ider. Gerekdür ki bal ile veyā sükker ile ḡabḡ oluna. (4)

Turb: Ġalîzdür, mi‘dede çok ḡurup ġaḡeyān virür (5) ve yaramaz ğızā olup ğalîz yeller ḡaşıl olur.

Faḡl: (6) Et‘ime’-i insān zātında ceyyidü’l-cevher olduğundan soñra (7) gerekdür ki ḡa‘mı ve rāyiḡası güzel olup ḡabî‘ata mülāyim (8) ola. Zîrā lezzetsüz ḡa‘āma ḡabî‘atüñ meylî ve iḡbālî olduğundan (9) eyü haẓm olmayup bedende fuẓül-i keşîre mütevellid olur. (10) Pes lâzımdır ki mülük ve erbāb-ı ni‘amuñ ḡa‘āmı ğāyet leẓîz (11) ve güzel rāyiḡalı ola ki anlaruñ ḡuvāsında leḡāfet [16/b] (1) olmağın ḡa‘āmlarında cüz’vî fesād ḡiss itseler nefsleri (2) meyl eylemeyüp haẓm-ı tām ḡaşıl olmaz.

Faḡl: Gerekdür ki (3) lühümüñ pişmesinde mübālaḡa oluna. Zîrā kemāliyle pişmeyen (4) etüñ haẓm ve istimrāsı ḡa‘b olup āfet-i ‘azîme ḡaşıl (5) olur ve ocaḡda kebāb olan etüñ buḡarı müteḡallil (6) olmağıla tennürda bişenden ehaffdur. Zîrā tennürda (7) pişen ki biryān dinilür, andan müteşā‘id olan buḡār (8) müteḡallil olmayup yine müterāci‘ olmağıla ḡarāret (9) ve vaḡāmet kesb idüp ḡaḡıl ve ‘asirü’l-haẓm olur. (10) Şıḡır eti ve ḡaḡ ḡayvānları etleri gibi ğalîz etler boḡazlandıḡdan (11) soñra bir müddet ḡura, tā yumşaya. Ammā balıḡ taze iken [17/a] (1) belki henüz ḡareket iderken bişürülmek gerekdür.

Faḡl: (2) Şaḡiḡ ve mu‘tedilü’l-mizāc olanlara ğızā’-i ḡaḡîḡî oldur ki leẓîz (3) ve ‘azbü’t-ḡa‘m olup keyfiyyātuñ ḡalebesine dāll olan (4) ḡu‘üm ki şiddet-i ḡalāvet ve merāret ve ḡumūzet ve ‘ufūşetdür, (5) zāhir olmaya.

Pes isfîdbāc ki şorba dinilür ekşer aḡvāl (6) ve evḡātde cemî‘-i esnān ve emzāca evḡaḡ ve şaḡiḡ (7) ve selîme cümle et‘imeden eşlaḡ ve elyāḡdur. Bedeni (8) tartīb ve taḡviyet idüp ḡuvveti ziyāde ider. (9)

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/4 Winter 2016

Ekşilü ta'âmlar ve sirkelü kavurmalar yemek yaz günlerinde (10) nâfi'dür. Kanuñ ve safrānuñ hiddetini giderür. Kanı (11) çok ve etlü kimesnelere fā'ide ider. Yalıñuz yağ ile [17/b] (1) pişen yemekler qalilü'l-gızādur. Eşihhāya müdāvemeti revā degüldür. (2)

Herise, gāyet ile keşirü'l-gızādur dem-i metin tevlid idüp (3) bedeni semüz ve kavî kıılır. Huşuşā süd ile bişürile. Kış (4) faşlında ve şovuk vaktlerde yenilmek gerekdür.

Havuc (5) kalyesi keşirü'l-gızā' ve neffāhdur, şehvet-i gıdā'yı tehyic (6) ider.

İsfānāh buranisi, tabi' atı telyin idüp öksürüğe (7) fā'ide ider. Süd ile bişürilen birinc aşı mu' tedildür. Bedeni (8) ziyāde tağziye idüp kavî ider ve kuvveti arturur. Sükker ile (9) yenilse tiz hazm olur.

Kebāb, keşirü'l-gızādur. Bedeni takviyet (10) idüp tiz gızā virür. Evlā budur ki şorilup cirmi yudulmaya. (11) Eger et, sirke içinde bir miqdār ıslanup soñra kebāb olına, [18/a] (1) gāyet tiz hazm olur.

Biryān, kavıyyi'l-gızādur. gec hazm (2) olur ve tabi' atı kabz ider.

Faşl: Cümle helvālar eyü hazm (3) olıcağ çok gızā virür ve bedeni teşhîn idüp kanı (4) ve safrāyı ziyāde ider.

Muhallesi, bedene gāyet kuvvet (5) virüp kanı ve kuvveti ziyāde ider. Üzerine çok uyumağ (6) eyü hazm itdürüp nefh ve sıklını ref ider.

Fālūzec, gızatı (7) çokdur. Sükker ve bādām yağıyla olan bedeni za'if olanlara (8) ziyāde fā'ide ider. Harrü'l-mizāc olanlar üzerine rümmān-ı (9) hāmız şerbeti içeler.

Baklava ve züllābiyye, gāliz ve lezicdür. (10) Kable'l-hazm kuvvet-i cāzibe cezb itdüğinden cigerde ve tihālde (11) südde irāş idüp belki kulye ve meşānede kum tevlid ider, [18/b] (1) müdāvet olunmaya.

Faşl: Eşribe envā'ından şāfi (2) şu basit olmağıla bedene aşlā gızā virmez. Lākin bir (3) niçe fā'ideden ötürü isti' māl olunur ki maḥallinde mezkürdür. (4) Nitekim çok şu içmek bedeni gevşek idüp a'zā'ı (5) tebrid itmekle ra'ş ve emrāz-ı bāride irāş ider. Kezālik (6) hacet miqdārından az içmek daḥı bedeni tecfif (7) idüp uykusuzluk ve arūkluk ihdāş idüp (8) tiz kocaldur. Şularuñ efzāli leziz ve şāfi (9) ve hafif ırmağ şuyıdır. Huşuşā yüksekden (10) ve gāyet ırākdan gele. Çeşme şuyı ırmağ şuyına (11) nisbet gālizdür. Kuyı şuyı rediyydür. Kezālik [19/a] (1) gölcükler ve sızındular gāyet yaramazdur. Yağmur şuyı (2) cümle şularuñ eyüsi ve şāfisi ve datlusıdır. Kaynamış (3) şunuñ nefhi qalil ve inhidarı seri'dür. Kezālik yaramaz (4) şuları bişürmek ve takṭir itmek ıslāh idüp (5) laṭif ider.

Faşl: Eyü şovuk şu hazmı eyü idüp (6) levni güzel ider ve şehvet-i ta'āmı ziyāde ider ve bedeni (7) hummeyātdan ve issi marāzlar hādiş olmadan hıfz (8) ider. Şovuk şunuñ zararlı kocalara ve şovuk mizāclulara (9) ve şol kimselerdür ki aṭeşi yoğiken istilzāzen (10) çok içeler. Lāyık budur ki şovuk şu gızā haзма (11) şürü' itdükdən soñra içile yemek arasında [19/b] (1) ve ta'ām üzerine içmek yaramazdur. Lākin hārrü'l-mi' de olup (2) bu vaktlerde şu içmege mu'tād olanlara cā'izdür. Mi' delerine (3) kuvvet virür.

Faşl: Yaş yemişler üzerine huşuşā karpuz (4) üzerine şu içmek muzırdur. Kezālik hareketden soñra (5) ve riyāzetden ve hammāmdan soñra ve mi' de ta'āmdan hālī (6) iken şu içmek zararlıdur. 'Aṭeş gālil olıcağ ağızda (7) cüz'ı tutup az az içeler. Enes bin Mālik rivāyet ider ki (8) "Ḥazret-i resül 'aleyhi's-selām kâ'imen şu icmegi men' (9) buyurmuşlardır." etibbā daḥı "Ayağ üzre şu içmek ciger ağrısı (10) ihdāş ider." demişler.

F'l-eşribe: Nev'-i insân şu isti' mālîne (11) muştarr oldukları gibi ta' mını ıslâh için yâhûd şovuklığı [20/a] (1) zararını def' için ya mezâkda eşhâ ve atyeb olmağîçün (2) kendü şan' at ve tedbîrleri ile olan şerbetlere dahı muhtâclar. (3)

Pes hâfîz-ı şıhâte yaz günlerinde isti' mālî lâzım olan (4) gül-i limon şarâbıdır ki mi' de' i ve şehvet-i ta' âmı kavî idüp (5) haşmı eyü ider. Hârrü'l-mizâc olup şafrâvî olanlara (6) gâyet nâfi' dır. Huşûşâ tâ' ün vahtlarında gerekdür ki (7) gâyet şovuk şu ile ziyâde içile.

Ayva şarâbı, mi' de' i (8) ve yüregi kavî idüp haşma mu' in olur ve harâreti (9) ve gönül dönmesini giderür ve tabî' atı kabz ider.

Şarâb-ı harîr, (10) cigeri ve mi' de' i kavî kırup süddeleri açar ve nefse ferâh (11) ve sürür virüp ve dimâğa ziyâde kuvvet virür.

Şarâb-ı temr-i hindî, [20/b] (1) harâreti söndürür ve ' aţeşi teskîn idüp şafrâyı (2) keser. Mi' de' i takviyet idüp tabî' atı telyîn ider. (3)

Şarâb-ı rümmânî, yürege ve mi' deye kuvvet virüp ta' âma (4) iştihâ getürür ve buhârı men' idüb tabî' atı kabz ider. (5)

Şarâb-ı benefşe, mu' tedildür. Bedeni tarîb idüp öksürüğe (6) fâ'ide ider. Ammâ mi' deye yaramazdur.

Şarâb-ı limon, iştihâ getürür (7) ve muraţıbdur. Qalbe kuvvet virür, şuşamağı giderür, dahı (8) şehvet-i gızâyâ gâyet za' f virür.

Şarâb-ı ' ayn, hafaķâna enfa' dur, (9) iştihâ sâķıţ ider, baş ağrısın giderür. Qalîli ve keşîri (10) tahķîkan şerî' at-ı Mmuḥammedü'l-Muştafâda harâmdur. Etıbbâ anı (11) iskât itmişdür. Ammâ çok içecek aşşısı ziyânına degmez. [21/a] (1) Ammâ yaz günü menfa' at-i bedendür, şıhhat ve kuvvet gibi ve biri (2) menfa' at-i nefsdür, sürür ve nişât gibi... Yine ittifaķ (3) itmişlerdür ki hadd-i sekre dek çok isti' mālî cemî' -i (4) nâs için zârrdur ve nef' i için niçe şürût (5) ve kuyûd vardır ki murâķabet ve vefâsına kâdir kimesne (6) kıllet-i isti' mālîle ol şürût ve kavânîne ' âlim olub (7) yigirmi ya otuz dirhem içeler, muvâfıķ olur ve nefsinüñ (8) neşâtına kâdir olursa, dahı içmege şürü' itdükde (9) mizâcına nâfi' olur. miķdâr ile iktifâyâ kâdir (10) olup eti arturur ve rûha kuvvet ve mizâc ve kıvâmda (11) ' ömri miyâna gerek acele içmekde dimâğa zarar mütevellid olmağıla [21/b] (1) ferâh ve sürürı artup içdükçe ferâh ve sürürünüñ ziyâde (2) olması zannıyla ifrât idüp tâ meşâliḥ-i nefis ve beden (3) ve levâzım-ı dîn ve dünyâsından gâfil ve ' aklı zâyil olup (4) hâli müstelibü'l- ' aql mecnûn hâli ile berâber belki (5) dahı yaramaz olup insân sâyir hayvân üzerine (6) tafzîl olınan nuţķ ve beyândan kâşır ve ' aql ve sem' (7) ve başar ve sâyir havâss-ı zâhire ve bâtınadan birinüñ taşarrufına (8) kâdir olmayup bundan soñra dahı ḥumâr sebebinden ḥubş-ı (9) nefis ve kelâl-i havâss ve fütür-ı shehevât ' âriż olup (10) idmân ve tekerrüri sebebiyle kuvve-yi nefsinden zihne ve zekâsına (11) fütür ve kuvve-yi bedeninden haşm ve istimrâ' ı ve sâ' ir ef' âline [22/a] (1) za' f ve kuşur târî olup âḥirü'l-emr istiskâ' ve sill (2) ve dıķķ gibi emrâz-ı şa' ba ḥâşıl olur. Çünki ḥamruñ (3) qalîli keşîrine dâ' i ve keşîri âfât-ı mezbûreye ve zıķru'l-lâhdan (4) i' râza ve ḥalkuñ birbiriyle ' adâvetlerine ve dîn ve dünyânuñ (5) fesâd ve ḥarâbına mü' dî olurise ḥazret-i bârî ' azze (6) şânüh qalîl ve keşîrini harâm eyledi ki andan re' sen (7) imtinâ âfât-ı mezkûreye bâ' iş olan keşîrden (8) ictinâba vesîle ola.

Ravza' -i Şâlişe

Hareket ve sükûn-ı (9) bedeniyyîñ tedbîrindedür

Nev'-i insân harekete muştarrdur. Zıķr (10) olunduğı üzere ki bedenüñ gızâsuz beķası maḥâldur (11) ve gızâ bi-cümletiḥi cüz' -i ' uzv olmayup belki her haşmda [22/b] (1) andan bir fażla qalır ki tûl-i zamân ile müctemi' olup (2) keyfiyyet ve kemiiyyetile bedene muşır olduğından

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/4 Winter 2016

edviye³-i (3) müşhile ile istifrâğ olunsa ekşer edviye semiyeye olup (4) harâret-i ġariziyyeye za⁴ f ve nokşân virdüğünden ġayrı (5) hılt-ı şâlihi ve ruṭubât-ı ġariziyye⁵-i ve cevher⁴-i hayât olan (6) ervâhi bile çıkarmadan hâli degüldür. Pes hareket ki (7) aña riyâzet dinilür, fażalât-ı mezkûrenüñ tevellüdine (8) mâni⁶ olup tül-i zamân ile cem⁷ olmamasına sebep (9) kavî olmağın emr-i żarûri oldu. Ammâ sükûna ızırâr (10) hareketüñ yorğınlığından diñlenmekçiğündür ki eger hareket (11) dâym olsa ruṭubât-ı ġariziyye muteḥallil olup fenâ ve [23/a] (1) helâk lâzım gelürdi.

Ḥazret-i ḥakîm ve ḥallâkuñ (2) -te⁸ âlâ- şânühü ġarâyib-i ḥikmetinden ve ⁹acâyib-i kudretinden (3) esbâb-ı żarûriyyenüñ her birisiçün bir muḳtażi (4) kılmışdur. Meşelâ; açlık ve şusuzlık ve yorğunluğu (5) ekl ve şürb ve nevm isti¹⁰ mâline sebep itdüğü gibi (6) insânüñ şınâ¹¹ iyyü'l-me¹² kel ve'l-melbes olmasını daḥı (7) riyâzet ve hareket itmesine muḥarrik ve dâ¹³ i kıldı. (8) Tâ aḫyânen şuğl ve keselden iḥmâl vâkı¹⁴ olup (9) emr-i beden muḥtell olmaya.

Fasl: Hareket gerekdür ki ġızâ¹⁵ (10) tamâm mi¹⁶ dede hażm olduğdan soñra olup (11) ġâyet tok iken riyâzet olunmaya. Pes kaçan riyâzet [23/b] (1) vaḳti ile isti¹⁷ māl olunsa bedene ḥiffet ve nişât virüp (2) fużulî taḥlîl ve bedeni teşḥîn itmesiyle cemî¹⁸ -i emrâz-ı (3) maddiyeden emîn ider. Ve hareket itmeyüp ziyâde sükûn (4) üzre olanlaruñ a¹⁹ zâlarına zübül ve hüżâl vâkı²⁰ (5) olup bedenlerinde balğam-ı ḥâm mütevellid olmağıla cemî²¹ (6) ḫavâssına belâdet ²²arız olur. Riyâzet-i mu²³ tedile (7) daḥı ol miqdâr gerekdür ki beşre kızarup derlemege (8) başlaya. Ammâ ziyâde der aḫınca hareket câ²⁴ iz degüldür. (9) Kuvveti isḳât idüp yorğunlık belki ḫafaḳân (10) ve ġaşy irâş ider.

Fasl: Hareket ve riyâzeti çok olan (11) ²⁵użv kavî olur. Nitekim ḫıfzı çok idenüñ kuvvet-i [24/a] (1) ḥâfızası ve ziyâde fıkır idenlerüñ kuvvet-i müfekkireleri (2) kavî olur. Ve her ²⁶użv içün maḫşûş riyâzet vardır. (3) Göğsüñ ve boynuñ riyâzeti cehr ile okumaḳ (4) ve kulağıñ riyâzeti leżiz nağmeler ve hoş âvâzlar işitmek (5) dür ki mezbûrlar kulûbuñ râḫatı ve ervâhuñ ġızâsıdır (6) ve gözüñ riyâzeti aḫyânen inçe yazular okuyup güzel (7) nuḳûş ve taşvirlere nażar idüp sevdüğü kimesnelerüñ (8) cemâlini müşâhede itmekdür.

Fasl: At ile i²⁷ tidâl üzere (9) hareket itmek cümle bedenüñ riyâzetidür. Fużulî taḥlîl (10) idüp bedeni ısıdur. Güy ve cüvgânile oynamak (11) ġâyet nâfi²⁸ dür. Ḥaşma ġalebe itdükde sevinüp ve yeñildükde [24/b] (1) ġażab ḫasebiyle nefis ve bedenüñ riyâzeti ḫâşıl olur. (2) Oḳ atmak ve pek yaylar çekmek başı ve boynı ve göğsi ve arḳayı (3) fużulden pāk idüp kuvvet virür. Gemiye binüp hareket (4) itmek daḥı ġâyet fâ²⁹ idelüdür, mi³⁰ de³¹ ve hażmı taḳviyet idüp (5) emrâz-ı müzmine³² -i giderür.

Ravza³³-i rābi³⁴ a

Hareket ve sükûn-ı (6) nefsāniyyin tedbîrindedür

Emr-i ma³⁵ işetde bedene żarûri (7) olan eşyānuñ taḫşiline ḫarekât-ı nefsāniyye bā³⁶ iş olmağın (8) müddet-i hayâtında³⁷ insân aña muḫtâcdur. Ve rûḫ zâtında (9) laṭîf ve ḫârr ve sehlü³⁸ t-taḫallül olup ḫareketi müstemirr olsa (10) bi³⁹ l-küllîye muteḥallil olduğından ötürü muteveffir ve müctemi⁴⁰ (11) olmasıçün insân sükûn-ı nefsāniye daḥı muḫtarıdır.

[25/a]

Fasl: İnfi⁴¹ âlât-ı nefsāniyyenüñ bedende te⁴² siri me⁴³ kûl ve (2) meşrûbuñ te⁴⁴ sirinden ziyâdedür. Nitekim sevmesi ve (3) ġażabı olanuñ fi⁴⁵ l-ḫâl yüzinde ḫumret ve tağayyür ḫâşıl (4) olup maṭlûbınuñ ḫuşûlini recâ idüp yâḫûd güzel (5) şüret tağayyül idenüñ nażâret-i vechi olur. Kezâlik (6) umûr-ı ḫâyile tevehhüm idüp ġam-nāk ve ḫavf-nāk olanuñ (7) levni şararup ḫâli müteğayyir olup belki bi⁴⁶ l-küllîye (8) ḫuvâsı bâṭıl olur.

⁴ “cevher” kelimesi metinde “cevhir” şeklinde yazılmıştır.

⁵ Burada da bir yazım yanlışlığı var. “ye” harfinden sonra “clif” yerine “vav” harfi yazılmıştır.

Fasl: Ğazab-ı mu' tedil harâret-i (9) ğarîziyye 'i tahrik ve bedeni teşhîn idüp ervâh ve kuvâyâ (10) nişât virür. Ammâ ziyâde ğazab şafrâ 'ı tehyic idüp (11) yigitlere ve maħrûrîne zarar ider. Feraħ-ı mu' tedilün daħı te'siri [25/b] (1) ğazab-ı mu' tedil gibidür. Levn-i vechi güzel idüp (2) bedeni semirdür. Ekşer emrâz-ı sevdâviyyeye fâ'ide ider. Dâ'imâ (3) feraħ ve sürür üzere olanlar gıc kıocayup mizâcları (4) ekşer zamânda şıhhatde olur. Ziyâde feraħ ve ğazab rûhuñ (5) taħallülü sebebiyle helâk icâb iderler. Ğamm ve endüh ve ħavf (6) ve ħüzn ħâlinde rûh ve harâret-i ğarîziyye dâhile tevveccüh (7) itmekile zâhir beden şovuk olur. Mezbûrlaruñ daħı (8) ifrâtı rûhuñ ve harâret-i ğarîziyyenün bâında (9) muhtenik olmasıyla mühlikdür.

Fasl: Ziyâde ğazabuñ (10) zararını def' için kalbi takvîyet ider. Şandal ve gül (11) elma şerbetlerini gülâb ile içeler ve 'acîb ve ğarîb [26/a] (1) hikâyetler ve hoş âvâzlar ve güzel nağmeler istimâ' ideler (2) ve ğamm ve ħüzn ħâlinde eħibbâ ve zürefâ ile seyr ve şikâr (3) ve temâşâ 'i gülzâr idüp şarâb-ı 'üd ve şarâb-ı harîr (4) isti' mâl ideler.

Fasl: Umûr-ı mezbûrenün tedbirinde (5) milâk-i emr 'ilâc-ı rûhânî ile bilinendür ki insân (6) himmetin 'âlî idüp ħavâdiş-i zamâneye 'ayn-ı taħkîr (7) ile nigerân olup 'urûz-ı merhûbdan feza' ve fevt-i (8) merġûbdan ceza' itmeyüp ħuşûl-i maṭlûb ile mesrûr (9) ve ħandân ve vuşûl-i maḥbûba maġrûr ve şadân olmaya. (10)

Ravza'-i ħâmise

Nevm ve yaķaza tedbirindedür

Vaķtâ ki (11) insândan şadır olan ihsâs ve ħarekât-ı irâdiyye [26/b] (1) uyanukluk ħâlinde ħâşıl oldıysa aña ħâcet zarûrî (2) oldu. Ve rûh ki cevher-i laṭîf ve buĥârîdür, uyanukluk (3) dâyim olursa müteħallil ve fânî olmak lâzım gelüp kezâlik (4) nefsuñ yaķaza ħâlinde ef'âl-i ħayvâniye ile iştigâli (5) nefsi tekmi'l-i hażm-ı ğızâdan men' itmegın anda taşarrufı kâmil (6) olsun için müddet-i ħayâtta nevm daħı zarûrî oldu. (7)

Fasl: Nevm-i mu' tedil yorgunlukdan ve riyâzetden ve ğazabdan (8) olan za'fa 'azîm fâ'ide idüp bedene ve rûha kuvvet (9) virür ve hażma mu'în olur. Nevm-i mu' tedilün miķdârı (10) sekiz ya on sâ'atdur. Kaçan ğiçe bu miķdâr uykuya (11) mâni' ola, gündizin öyleye karîb uyumaķ gerekdür ve gündüzin [27/a] (1) çok uyumaķ levni ifsâd idüp tuĥâla zarar ider ve kuvâ-yı (2) nefsâniyye 'i irĥâ idüp 'aķla belâdet virür.

Fasl: (3) Lâyıķ budur ki uykuya sağ cânib üzere ibtidâ' ide. (4) Göġüs üzere yatup uyumaķ hażma ġâyet ile mu'în (5) olur. Arķa üzere uyumaķ egerçi kuvvet-i bedeni ziyâde (6) ider, lâkin su'âl ve zükâm ve nezle ve emrâz-ı belġamiyye irâş ider. (7)

Fasl: Ziyâde çok uyumaķ bedeni tartîb idüp kuvâ-yı (8) nefsâniyyeye belâdet virür. Miķdâr-ı mu' tedilden az (9) uyumaķ daħı hażmı yaramaz idüp mizâc-ı dimâġa za'f (10) ve fesâd virüp az olur ki ihtilâf-ı 'aķla mü'eddî olur. (11)

Ravza'-i sâdis

İstifrâġ ve ihtibâs tedbirindedür

[27/b]

Emr-i ġızâ zarûrî olup bedene vârid olan ġızâ bi-cümletihi cevâhir-i (2) a'zâyâ müşâbih olmayup her hażmdan bir fażla ve eşer bâķî (3) kalmaġıla bedeni ve bedene vârid olan ġızâ 'i cedîdi ifsâd (4) itdüğinden ol fużûli istifrâġ ve iħrâc zarûrî (5) oldu. Ve ihtibâsa ihtiyâc andan ötrüdür ki müstemirren (6) bedene ġızâ irâdı mümkün olmayup ve isti' mâl olınan (7) istiĥâle ve müşâbeheti zamân-ı ṭavîlide olmaġıla ihtibâsa (8) daħı ihtiyâc olundu.

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/4 Winter 2016

Fasl: Pes hâfız-ı sıhhatde (9) vâcibdür ki bedeninde fazla hiss itdüğünde habs (10) itmeyüp tiz ihrâc eyleye ve riyâzetden ve nevminden ve hammâmdan (11) evvel fuzüli def itmege sa'y ide ve tabî' at kabz olduğda [28/a] (1) yağlu ve isfanaşlı şorba ile telyin idüp (2) yaz günlerinde ahyânen şarâb-ı iccâş veyâ temr-i hindi (3) içilüp ziyâde kabz vâki' olursa gül mükerrer (4) ile benefşe şarâbı içile ve ifrâtila lînet olıcağ (5) sumâklı ve kuruşlu ta' âmlar yenilüp limon şarâbı (6) veyâ ayva şarâbı veyâ ekşi enâr şarâbı içeler. (7)

Fî tedbiri'l-hammâm: Hammâmuñ eyüsi oldur ki binâsı katı yeñi (8) olmayup şuyı datlu ve fezâsı büyük olup havası şâfi (9) ve rüşen ola ve câmekânında aķarsular olup dîvâr (10) larında nefsuñ meyl itdüğü nuķuş ve taşâvîr ola.

Fasl: (11) Hammâmuñ menâfi' i oldur ki fuzüli-ı bedeni taħlîl idüp yorgunluğu [28/b] (1) giderür ve mesâmmâtı teftîh idüp bedene tarâvet virür. (2) Yelleri dağidup uyku getürür ve ağırları sâkin idüp (3) cereb ve hikke' i izâle itmesiyle baş-ı nef ve inşirâh-ı (4) şadr hâşıl olmağın lezzât-ı cesedâniyye ile lezzât-ı (5) nefsanıyye daħı hâşıl olur.

Fasl: Gerekdür ki hammâmuñ (6) beyt-i hârrine def' aten girilmeyüp tedricle dâhil oluna. (7) Kezâlik çıkılduğda daħı bir uğurdan şovuğa çıkmayup (8) mu'tedil yerde bir miķdâr eglene ve mādâm ki hammâmda (9) cild-i beden kabarup artmada ola, eglenmekde zarar (10) yokdur. Kaçan ki beden zümûra şürû' idüp tarılmağ (11) hâşıl ola, hüruc lâzımdur. Pes bu mertebeden sonra [29/a] (1) sonra oturmağ ğaşy ve hafakân icâb idüp (2) şehvet-i ta' âma ve bedene za' f virür. Hammâmdan (3) çıkılduğda huşuşan kış günlerinde giyecek ve örtünecek (4) ziyâde ola.

Fasl: Hammâmda ta' âm yimek yaramazdur. (5) Kable'l-inhiżâm a' zâyâ nüfûz idüp südde (6) irâş ider ve hammâmdan çıkılduğda şovuk şu (7) içmekden hâzer gerekdür. Cigeri ve a' zâ' ı ziyâde (8) tebrîd idüp istiskâ' ı ihdâş ider. Ziyâde (9) 'ateş vâki' olup şabr olunmazısa limon şarâbı (10) veyâ rümmâneyn veyâ hummâz şerbetlerinden ağızda ısıdub (11) az az içeler. Yemek mi' dede hażm olduğdan sonra [29/b] (1) hammâma girmek ve hammâmdan çıkılduğ hinde ta' âm (2) yemek nâfi' dür. Bedeni semirdüp kuvvet virür.

Fasl: (3) Lâyık budur ki kış günlerinde her ayda iki kerre ve yaz (4) günlerinde dört kerre ve sâyir zamânlarda ayda üç (5) kerre hammâma girile. Bu hüküm aña göredür ki hammâmda (6) derleyince oturulup nezâfet-i beden ve sâyir menâfi' (7) için isti' mâl oluna. Ammâ eglenmeyüp meşelâ tartîb-i (8) beden veyâ ğusl-i şer' i için dâhil olunsa her gün daħı (9) olursa nâfi' dür. Nitekim şeyhü'r-re' is "ve kün müstaħħimen (10) külle yevmeyni merreten" ya' ni "Her iki günde bir kerre hammâma girici (11) ol." diyü veşâyâsında zıkr itmişdür. Kâlîlû'r-riyâza [30/a] (1) olanlar hammâma çok girüp ziyâde derleyince oturalar. (2) Hareket-i 'anîfeden, yorgunlıktan sonra ve riyâzet (3) 'aķibinde ve mi' de ta' âmdan ħâlî iken hammâma (4) girüp çok oturmayalar.

Fasl: Hammâma dâhil (5) olduğda bir miķdâr oturıla. Tâ bedene nedâvet (6) gelüp derlemege ibtidâ' ide. Ba' dehu omuzlarına (7) ve sâyir a' zâsına şu döküp rıfķ ile ovulmağa (8) şürû' oluna ve baş üzerine dâ'imâ issi şu (9) dökile. Zîrâ mâ' -i hârr cirm-i dimâğı şedd idüp mizâcını (10) ıslâh, fuzülini taħlîl ider. Ilıcağ şu yaramazdur. (11) Dimâğıñ bürûdetini ve rehâvetini ziyâde idüp harekât [30/b] (1) ve havâssuñ küllisine za' f virür. Ammâ şovuk şu ğâyet (2) yaramazdur. Fazâlât-ı dimâğı habs idüp a' zâ' ı tebrîd (3) itmekile az olur ki fâlic ve laķve ve teşennüc ihdâş ider. (4) Hâzer gerekdür ve hammâmdan çıkılduğda uyumağlığıñ 'azım (5) fâ' idesi vardır. Ammâ hammâm içinde uyumağ ğâyet (6) yaramazdur. Etıbbâ hikâyet iderler ki niçe kimseler hammâm (7) içinde uyuyup ruhlarının taħallülinden helâk oldılar. (8) Hattâ şol ısıcağ evler ki aña hava dâhil olmayup (9) ziyâde âteş yakılmış ola, anuñ gibi yerde daħı uyumağ (10) ğâyet zararlıdur.

Fasl: Gerekdür ki cülesâ' -i hammâm şâhib-i (11) fazîlet olup aħbâr ve tevâriķe muṭṭalî' ve hikâyât-ı [31/a] (1) nâdire ve eḥâdiş-i muḫḫikeye kâdir kimesneler olalar. (2) Hammâmda harekât-ı

bedeniyyenüñ küllisi dağı hareket-ı (3) nefsanıyye ki surür ve gâzab ve hüzn ve bunlara müşâbih (4) olundur, ervâhı taḥlîl itdükleri ecilden ziyâde (5) zararlılardır. Pes bu sebebdan hareket-ı bedeniyye (6) ve hareket-ı nefsanıyye ile ḥâşıl olup şedîdü'l- (7) iz' âf olan istifragât ve riyâzât (8) ḥammâmuñ iz' âfı ile bu muz' ifâtuñ ictimâ' ından (9) ötürü ḥammâmda riyâzet gâyet zarar idicidir. (10) Huşûşâ ḥammâmda çok oturdukdansañra vâkı' (11) ola.

Fasl: Ḥammâmda ayaklar ziyâde ovulmak gerekdür ki [31/b] (1) fuḫüllerini taḥlîl idüp yorgunluğı giderür ve dağı (2) mevâddı esfele cezb itmekile göz ağırlarına ve baş (3) ağırlarına fâ'ide ider. Ovdukdan soñra ayakları ışıcağ (4) şu içine koyalar ve şovuk şu ile igtisâl bedeni ve kuvve'ı (5) taḫviyet idüp nişât virür ve hażmı eyü idüp şehvet-i (6) ta' âmi kavî ve levni güzel ider. Ḥârrü'l-mizâc olup (7) sinn-i şebâbda ve etlü olanlar yaz günlerinde öyle vaktinde (8) isti' mâl ideler. Ammâ oğlancuklara ve pirlere ve ishâli (9) ve nezlesi ve za' f-ı mi' desi olanlara yaramazdur. Şakınalar (10) ve hareketten ve kay' dan ve riyâzetden ve tâze balık yenildükden (11) soñra mâ' -i bârid ile igtisâlden ictinâb lâzımdur.

[32/a]

Ravza'-i şâmine

Hıfz-ı şıḥḥate müte' allık olur ba' zı (2) eşyâ' tedbîrindedür

Hâfız-ı şıḥḥate lâzım olandandır ki (3) şabâḥ uykuḫdan uyandukda bedeninde olan fuḫülü (4) def' idüp ba' dehü in' âm ve ihsân-ı ḥakḫa şükren vuzû' (5) ve şalavât ve evrâd ve ezkāra meşgûl ola ve sivâk-ı (6) hindî ile istiyâk eyleye. Nitekim faḫr-ı ' âlem -şalla'l-lâhu (7) te' âlâ' aleyhi ve sellem-buyurmuşdur. "Sivâk kelâmı ifşâḥ (8) ve lisânı ıtlâk idüp ağız râyiḫasın güzel ider (9) ve ta' âma iştiḫâ virüp dimâğı pāk ve diş etlerini (10) kavî ider ve ḥasenâtı ziyâde idüp sünnet-i resûle (11) ve rızâ-yı rahmâna muvâfiḫ olur." Lâkin öksürüğü ve göz [32/b] (1) ağrısı ve şusuzluğı ve ḥafakâmı olanlar isti' mâl itmeyeler. (2)

Fasl: Cemî' şiyâb evvelâ bedende ışınp soñra bedeni (3) ışıdır. Pes şiyâb-ı ḥârr oldur ki bedenden ışıduğından (4) ziyâde bedeni teşhîn eyleye. Şiyâb-ı bârid bunuñ ' aksidür. (5) Penbelü mülâyim libâs mu' tedildür. Cemî' şiyâbuñ efzâlidür. (6) Yunmuş olan libâs yeñiden ziyâde masahḫındır. Her libâs ki (7) mülâyim olup bedene mülâşık olmaya, bedeni az ışıdır. (8) Yaz günlerinde geyile ve şol ki yumşak ve ḥavî ola, (9) bedeni ziyâde teşhîn ider. Kışda ve şovuk vakıterde (10) geyilmek münâsibdür. Semmür ve dilkü kürkleri ziyâde ḥârrdur. (11) Gâyet şovuklarda geyile. Sincâb ve kākum i' tidâle qarîblerdür, [33/a] (1) rebî' ve ḥarîfde geyilmeleri revâdur.

Fasl: Vakıta ki faşd ve (2) ḥacâmat ve kay' ḥâfız-ı şıḥḥate lâzım umûrdan oldıysa (3) mezbûrlaruñ dağı tedbîrleri zıkr olunur. Ma' lûm ola ki (4) ḫan kemiyet ve keyfiyyetde i' tidâl ve şalâḫ üze olduḫda (5) kıvâm-ı bedene sebep-i kavî olup revnaḫ ve nezâret ifâde (6) itdüğinden gayrı rûḫuñ ve ḥarâret-i ġarîziyyenüñ (7) merkeb ve mâddesi ve kuvvet-i ḫayvâniyyenüñ sebep-i beḫâsıdır. (8) Pes keyfiyyetde i' tidâlden ḫurûcında tedbîri zıddı (9) iledür ki ' ilm-i ' ilâcda mezkûrdur, kemiyetde mu' tedil (10) olmamak dağı ṭaraf-ı noḫşânda tedbîri dem-i metîn ve kavî (11) tevlîd ider. Ağziye isti' mâli ile olur. Eger cânib-i keşretde [33/b] (1) olursa anı naḫş itmede ḫile bedenden iḫrâc-ı demdür ki (2) faşd ile murâd budur. Gâḫ olur ki bi'l-fi' l keşret (3) ḥâşıl degül iken mütevaḫḫı' u'l-ḫuşûl olmağıla taḫaddüm-i (4) bi'l-ḫıfz için faşd isti' mâl olunur. "Arḫa (5) üze yaturken faşd olunmak evlâdur ki istilkâ' en (6) faşd kuvveti ḫıfza aḫrâdur." diyü e' ş-şeyḫ e' r-re' is (7) zıkr itmişdür. Gâyet şovuk olan memâlikde kezâlık (8) gâyet issi yerlerde ve ḥammâmdan ve hareket-i müt' ibeden (9) soñra ve hareket ' aḫibinde ve uykusuzluḫda ve ziyâde naḫif (10) ve gâyet semüz olanlara ve ta' âmdan imtilâ üze faşd (11) itmekden ictinâb vâcibdür ve on dört yaşıdan [34/a] (1) eksik olup altmışdan ziyâde olan kimesnelere faşd (2) memnû' dur. Meger ḫanuñ ziyâde galebesi zâḫir ola, câ' iz (3) olur.

Turkish Studies

Fasl: Faşd olınan kimesne gerekdür ki gızasını (4) taltîf idüp imtilâdan haşer eyleye ve bir iki gün (5) hammâmdan ve riyâzetden şakınup istirâhatda ola. (6) Faşd 'akibinde uyumayalar. Kesel götürür ve yahtemil ki (7) ihtilâm vâkı' olup ziyâde za' f lâzım gele, faşddan (8) ve hacâmatdanşoñra gâyet tuzlular yenilmeye. Behâk (9) ve cerb ihdâş ider ve faşd üzerine rümmâniyyen (10) ya tuffâh şerbetleri içile. Kezâlik kable'l-faşd şarâb-ı (11) rümmâniyyen ya sefercel ya gül şarâbı içmek yahûd kay' itmek faşd [34/b] (1) eşnâsında bayılmadan emîn ider.

Fasl: Hacâmat itmek (2) sünnet olduğu ecilden fevâyidi keşir ve menâfi' i serî' dür. (3) Efzâl-i evkâtı evvel-i nehârdan ikinci ya üçünçü sâ' atdur. (4) Lâyî9 budur ki hacâmat ay ortasında isti' mâl olına. (5) Zîrâ kamerûn ruṭûbât-ı ' âlemûn ziyâdeliginde te' siri (6) ' azîm olmağıla ol vaktde ahlât hâyice olur. (7) Faşd-ı ihtiyârîde daḥı bu şart i' tibâr olunmak evlâdur. (8) Hacâmatdan evvel gerekdür ki gızâ' -i hafîf veyâ eşribe' -i (9) laṭl f isti' mâl oluna. Tâ mādde mi' deye ve anuñ (10) mücâvereti ile 9albe munşabb olmaya ve iki yaşımdan küçükler (11) ve altmışdan ziyâde olanlara hacâmat itmekden ictinâb⁶ (.....) [35/a] (1) ider. Bu ' âdet pîrligi tîz getirüp emrâz-ı redî' e ihdâş (2) ider. Tedric ile terk oluna. Kay' uñ efzâl-i evkâtı rebî' (3) ve şayfdur. Ammâ harîfde kuşmak yaramazdur. Hummâ götürür. (4) Ziyâde semüz ve gögsi tar ve boynı inçe ve mi' desi ve dimâğı (5) za' if olanlar ve ḥubâli kay' dan ihtirâz ideler. Kay' dan (6) fâriğ olıcaḥ şovuk şuya cüz' vî sirke ḥalt idüp (7) yüzi ve ağzı anuñ ile yuyalar ve gül şuyı ile şarâb-ı (8) tuffâh içeler.

Fî tedbîrî'l-vebâ': Vebâ havaya ' arız olur. (9) Fesâddur ki ol va9tde hava cevher-i rūḥı ıslâḥ ve mizâc-ı (10) kalbi ta' dile şâlih olmayup cüderî ve ḥaşba ve tavâ' in (11) ve ḥumre ve âkile ve sāyir kurûḥ-ı ḥabîse ve ḥummeyât ihdâş ider. [35/b] (1) Ve ol fesâd ya esbâb-ı semâviyyedendir. Nitekim şeyḥ dimişdür: (2) Cemî' taḡayyüratun mebdî' i hey' et-i felekden ol taḡayyürî icâb ider (3) bir hey' etdür. Yâḥûd anuñ sebebi arzîdür. Ço9 turmağıla (4) müteḡayyir olmuş şular ve cîfeler ve ' ufûneti çok olur yirler (5) gibi kaçan şayf ve ḥarîf âhîrlerinde şühûb ve rücûm çok (6) olsa vebâ' ı münzirdür ve kışda yağmur ' alâmetleri zâhir (7) olup yağmasa mizâc-ı şitâ fâsiddür. Kezâlik rebî' şovu9 (8) olup yağmur az yağsa şoñra ço9 lodos esüp bir (9) 9aç gün hava mütekeddir olup yine bir hafta şâfi olsa (10) ve bu müddetde giçeler şovuk gündüz gâyet ışıca9 olsa (11) ol senede vebâ zâhir ola.

Fasl: Vebâdan ihtirâzuñ tarîki [36/a] (1) oldur ki mevâdd-ı fâsideden bedeni faşd ile ve gâ' ilesiz edviye' -i (2) müshile ile ten9ıye ideler ki ebdân-ı naḳıyye hava' -i vebâ' iden (3) münfa' il olmaz. Ve ekşer evkâtde ekşi nâr şarâbı ve ḥummâz (4) ve limon ve rîbâs ve gûre şerbetleri içile. Def' -i ufûnet (5) içün kâfûrdan enfa' bir nesne yo9dur ki berd ve yebî sebebiyle (6) ' ufûnete muḳâvim ve muzâdd olup ḥâşıyyeti ile daḥı ufûneti (7) dâfi' dür. Ve cümle datlular terk olunup yaş yemişlerden (8) ve ziyâde hareketden ihtirâz olına ve açlığa ve şusuzlığa (9) şabr olunmayup 9ar ile ve buz ile şovudılmış şudan bir (10) uğûrdan ziyâde içile ve hammâma az girilüp hareketde ifrât (11) olunmayup ve ekşer ta' âmlar ekşi nâr şuyıyla ya limon [36/b] (1) ya amberbaris ya ḳoruk şuyuyıla yenile ve cümle ekşiler nâfi' dür. (2) Ḥuşûşâ kebere turşısınıñ nef' i ' azîmdür ve fevâkihden elma (3) ve emrûd ve ayva ve enâr yenile ve içdükleri şuya kil-i ermenî biraḡup (4) cüz' vî sirke daḥı ḳarışdurmak gâyet fâ' idelüdür. Ve sâkin (5) oldukları beytün içerüsine ve taşrasına sirke ve gül (6) şuyı saçılup şandal ve kâfûr ve ' üd ve misk ve ' anber (7) istinşâḳ olına. Ḥükemâ' -i muḳaddimîn ve eṭıbbâ' -i müte' aḥḥirîn (8) müttefiklerdür ki def' -i vebâ içün aḡyânen tiryâḳ-ı fârûḳ yimek (9) ' azîm nâfi' dür. Câlînûs⁷ eydür: "Zamânımda vebâ' -ı ' azîm vâkı' (10) olup tecrîbe itdüm ki tiryâḳ-ı fârûḳ isti' mâl idenler ḥalâş (11) bulup ḡayrılar helâk oldılar." Bu şerbet-i şifâda zıkr olunmışdur ki [37/a] (1) lâzımdur, ziyâde ḡazâbdan ve ḡareketden ve cimâ' dan şoñra (2) hacâmat olunmayup hacâmatdan şoñra daḥı mezbûrlardan (3) ihtirâz olına.

⁶ 37/a içerik olarak bu sayfanın devamıdır.

⁷ Ünlü eski Yunan bilgini ve hekimi Galen.

Ḥacāmat ‘aķibinde yumurda yemek laķve (4) ĩrāş ider, dinilmiş. Muķaddem-i re’sse ḥacāmat itmek (5) ḥiss ve zihne zarar ider. E’ş-şeyḥu’r-re’is Ḳānūn’da (6) nitekim şāḥib-i şerī’ atümüz Ḥazret-i Muḥammed -salla’l-lāhu (7) ‘aleyhi ve sellem- buyurmuşlardır: “Nuķre üzerine ḥacāmat itmek (8) nisyānı ĩrāş ider.” diyü zıkr itmişdür.

Fasl: Ḳay’ mi’de’i tenķiye (9) ve taķviyet ider ve göze ķuvvet virür. Başda olan aķırlıķları (10) izāle idüp māliḥulyā ve niķris ve ķubā ve evcā’-ı mefāşıl (11) ve ‘ırķu’n-nisā’ ve cüzżām ve fālic ve ra’şe ve yarāķāna fā’ide ider. [37/b] (1) Fāzıl Ebķirāţ her ayda iki kerre ḳay’ isti’ māline emr idüp (2) “Ḥıfz-ı şıḥḥate bunuñ ile zāmin olurun.” demişdür. Zırā (3) insān ğıżā isti’ mālinde lezzetinden ötürü ifrāţdan (4) ḥāl olmađuķları ecilden mi’ dede fużuluñ ictimā’ı (5) lāzım gelür ve ol fużülü iḥrācdā efzāl-i ḥile ḳay’dur. (6) Bu ecilden ḥazret-i nebī -‘aleyhi’s-selām- “el-mi’ detü beytü külli dā’in (7) ve’l-ḥiyetü re’sü külli devā’in” buyurmuşlardır. Ve ḳay’ ‘ādet (8) idüp her vāķtda ḳay’ eylemek yaramazdur. Mi’denüñ (9) fużülü ḳabül idüp mevādduñ aña inşibābını icāb ider (10) ve dişlere ve göze ve ķulaġa ziyān ider. Ba’zı nāş (11) ta’āma ziyāde ṭama’ından çok tenāvül idüp şoñra ḳay’⁸ [38/a] (1) tā’ūna ve cüderiye nāfi’ olup mi’deye ve yürece ve cigere ķuvvet (2) virüp yürek oynamasına fā’ide ider. Ḳanuñ ġaleyānını söyündürüp (3) şafrāyı keser. Şıfatı budur: Gül şuyı, ekşi nār şuyı, ķoruķ (4) şuyı, turunc şuyı, ekşi elma şuyı, her birinden (5) birer cüz’ sumāk ve ġāyet şarb sirke, her birinden rub’-ı cüz’, (6) mecmū’dan her raṭle beş dirhem kil-i ermenī bıraġılıp bir gün (7) bir ġiçe ṭurup ba’dehu bu cümle şular miķdārı sūkker ile (8) şerbet olunup āteşden indürdüķden şoñra bir miķdār kāfūr (9) ile taṭyib olunup büyük adamlar on beş dirhem ve oġlancuķlar (10) on dirhem şovuķ şı ile ezüp içeler. Nāfi’ ola inşā’allāhu’l-mevlā te’ālā.

SÖZLÜK

- ‘acāyib-i ķudret: (Ar.) Kudretin harikası (23/a-2).
- ‘acīb: (Ar.) Tuhaf (25/b-11).
- ‘adāvet: (Ar.) Düşmanlık (22/a-4).
- a’ del-i emzice: (Ar.) Denk mizaçlar (8/b-2).
- ‘ādet: (Ar.) Alışkanlık (35/a-1).
- ‘ādetā: (Ar.) Ādet olduġu üzere (12/a-2).
- āfāt-ı mezbūre: (Ar.) Adı geķen afetler (22/a-3).
- āfāt-ı mezkūre: (Ar.) Zikredilen afetler (22/a-7).
- āfet-i ‘aẓime: (Ar.) Büyük afet (16/b-4).
- aġırlıķ: Organlardaki uyuşukluk, hālsizlik ve aġrı olma hāli (37/a-9).
- aġız rāyihası: Aġız kokusu (37/a-9).
- aġziye: (Ar.) Yenip içilecek şeyler, gıdalar (9/a-3).
- aġziye’-i devā’iyye: (Ar.) Deva olan gıdalar (6/a-9).
- aḥbār: (Ar.) Haberler (30/b-11).
- āḥir: (Ar.) Son (35/b-5).
- āḥirü’l-emr: (Ar.) Nihayet, en sonunda (22/a-1).
- aḥlāk: (Ar.) Ahlak (8/b-4).
- aḥlāk-ı nefis: (Ar.) Nefsin ahlakı (8/a-4).
- aḥlāt: (Ar.) İnsan bedeninde var olduġu ileri sürülen dört unsur (34/b-6).
- aḥlāt-ı rediyye: (Ar.) Kötü karışımlar (6/b-5).
- aḥrā: (Ar.) Daha uygun, pek münasip (33/b-6).
- aḥsen-i taķvīm: (Ar.) En kusursuz ve mükemmel, en güzel (1/b-5).
- aḥvāl: (Ar.) Durumlar (17/a-5).
- aḥyānen: (Ar.) Ara sıra, zaman zaman (23/a-8).
- a’ kal-i nās: (Ar.) İnsanların en akıllısı (9/a-2).
- ‘aķibinde: (Ar.) Sonrasında (33/b-9).

⁸ Bu sayfanın devamı 35/a’dır.

ākile: (Ar.) *hek*. Yenirce hastalığı, frengi, cüzam, şirpençe gibi hastalıkların genel adı (35/a-11).

‘**akl:** (Ar.) Us, zihin (21/b-3).

‘**akl-ı heyūlānī:** (Ar.) Maddî akıl (3/b-7).

‘**akl-ı meleke:** (Ar.) Maharet akıllı (3/a-7).

‘**akl-ı müstafād:** (Ar.) İstifade edilmiş akıl (3/a-7).

‘**aks:** (Ar.) Yansıma (32/b-4).

akşām-ı ‘ilm-i tıbb: (Ar.) Tıp ilminin bölümleri (3/b-7).

ak tut: Beyaz dut (14/b-9).

akvā: (Ar.) Çok kuvvetli, sağlam (16/a-1).

‘**alāmet:** (Ar.) Nişan, işaret (35/b-6).

‘**alā ‘ü’d-dīnū’l-karāşī:** Eski bir tıp bilgini (3/b-3).

‘**aleyhi’s-selām:** Allah’ın selamu onun üzerine olsun (19/b-8).

‘**ālī:** (Ar.) Yüksek, yüce (26/a-6).

‘**ālim:** (Ar.) Bilgili kimse (21/a-6).

‘**allāme:** (Ar.) Üstün bilgi sahibi.

alma: Elma (3/b-10).

amberbaris: (Lat.) bot. İnsan boyunda, çok dikenli, sarı çiçekli, meyveleri olgunlaştığında siyahlaşan, buğdaya büyük zarar veren bir ağaççık; karamuk; kadın tuzluğu; sarı çalı; zibike (36/b-1).

‘**amme nevālühü:** (Ar.) Allah’ın lütuf ve ihsanının her şeye veya herkese şamil olması (1/b-2).

‘**anāşır-ı mütezādde:** (Ar.) Birbirine zıt unsurlar (6/a-1).

‘**anber:** (Ar.) Güzel koku (36/b-6).

a‘rāz-ı nefsāniyye: (Ar.) Nefse ait, nefisle ilgili hastalıklar (6/a-3).

‘**ārız:** (Ar.) Sonradan ortaya çıkan (11/a-4).

arūkluk: Yorgunluk (18/b-7).

arżi: (Ar.) Toprakla ilgili (35/b-3).

aşhāb: (Ar.) Hz. Muhammed (SAV)’in dostları (2/a-9).

aşhāb-ı ‘izām: (Ar.) Hz. Muhammed (SAV)’in dostları (2/a-9).

aşhāb-ı riyāzet: (Ar.) Perhiz yapanlar (2/a-9).

‘**asirü’l-hazm:** (Ar.) Hazmu zor (16/b-9).

aşşı: Fayda, yarar (20/b-11).

‘**ateş:** (Ar.) Hararet, vücut ısısı (29/a-9).

atıyeb: (Ar.) Çok güzel (20/a-1).

āvāz: (F.) Ses (24/a-4).

āveng: (F.) İpe dizilmiş meyve askısı, hevenk (14/a-1).

‘**ayn-ı tahkīr:** (Ar.) Tahkir gözü, aşağılayıcı göz (26/a-6).

ayva şarābı: Ayva şurubu (28/a-6).

a‘zā: (Ar.) Organlar (29/a-5).

a‘zā’-i şadr: (Ar.) Göğüs organları (10/b-5).

‘**azbū’t-ta‘m:** (Ar.) Güzel yemek (17/a-3).

‘**azīm:** (Ar.) Ulu, iri, kocaman (26/b-8).

‘**azīz-i muḳtedir:** Allah (CC) (1/b-1).

‘**azze şānuh:** (Ar.) Şanı aziz olsun (1/b-1).

ba‘d: (Ar.) Sonra (2/a-11).

bādām yağı: Badem yağı (18/a-7).

ba‘dehu: (Ar.) Ondan sonra (30/a-6).

bād-ı şabā: (F.) Sabah rüzgârı (4/b-11).

bādincān: (Ar.) Patlıcan (15/b-1).

bā‘iş: (Ar.) Sebep, neden (22/a-7).

bākıllı: (Ar.) Bakla (10/b-7).

bākī: (Ar.) Sonsuz, ebedi (27/b-2).

balğam-ı ḥām: (Ar.) Koyu balgam (23/b-5).

bārid: (Ar.) Soğuk, tatsız, nahoş (4/a-8).

başar: (Ar.) Görüş, görme (21/b-7).

başı: (Ar.) Bayağı, sıradan (18/b-2).

- başt-ı nefis:** (Ar.) Ruhun genişlemesi (28/b-3).
- bâtl:** (Ar.) Geçersiz (25/a-8).
- bâtm:** (Ar.) İç, dahilî, gizli (25/b-8).
- ba' zı:** (Ar.) Birkaç, birtakım (32/a-1).
- beden-i insân:** İnsan bedeni (3/a-6).
- behağ:** (Ar.) İnsanın derisinde pul pul beyazlık ve alaca renk meydana getiren bir hastalık (34/a-8).
- bekâ:** (Ar.) Devam, sebat (22/a-10).
- beksimât:** (Ar.) Peksimet, uzun süre bozulmadan saklanabilmesi için pişirildikten sonra dilimlenerek düşük ısıda fırında kurutularan gevrek ekmek (10/a-3).
- belâdet:** (Ar.) Kalın kafalılık, anlayışsızlık, ahmaklık (23/b-6).
- bende'-i fakîr:** (F.) Fakir köle (2/a-11).
- benefşe şarâbı:** (F.) Menekşe şurubu (28/a-4).
- benî âdem:** (Ar.) Adem oğulları (8/b-5).
- berâhin-i 'akliyye:** (Ar.) Akla uygun deliller (3/a-3).
- berd:** (Ar.) Soğuk (36/a-5).
- beşre:** (Ar.) Üst deri (23/b-7).
- beyân:** (Ar.) Açıklama bildirme (5/a-11).
- beyt:** (Ar.) Ev, hane, menzil, konak, mesken (36/b-5).
- beyt-i hârr:** (Ar.) Sıcak ev (28/b-6).
- beyz:** (Ar.) Yumurta (12/b-5).
- bi'l-fi'l:** (Ar.) Fiilen, eylemsel olarak (33/b-2).
- bi'l-hâşiyye:** (Ar.) Özellikler (4/b-4).
- bi'l-küllîye:** (Ar.) Bütünüyle, tamamen (24/b-10).
- bi-cümletihi:** (Ar.) Bütünüyle (27/b-1).
- bilâd-ı mu' tedile:** (Ar.) Ilıman beldeler (5/b-4).
- birinc:** (F.) Pirinç (8/a-1).
- birinc aşı:** Şekerli ve sütlü bir tür pirinç çorbası (10/b-3).
- biryân:** (F.) Tandırda susuz olarak pişirilen kebab (16/b-7).
- bi-tevfîku'l-bârî:** (Ar.) Yüce yaratının yardımıyla (3/b-4).
- bögrek:** Böbrek (10/b-5).
- buğâr:** (Ar.) Sıvıların gaz durumuna dönüşmesi (14/a-10).
- buğârî:** (Ar.) Buharla ilgili (26/b-2).
- buğûl:** (Ar.) Sebzeler, yeşil otlar (6/b-1).
- buranî:** (F.) Ispanak, pirinç ve yoğurt ile yapılan bir sebze yemeği (17/b-6).
- buzâğu:** Buzağı (6/a-10).
- bülûc:** Piliç (11/b-5).
- bürûdet:** (Ar.) Soğukluk (30/a-11).
- büyût:** (Ar.) Evler (5/a-3).
- câlinûs:** (Ar.) Ünlü eski Yunan bilgini ve hekimi Galen (36/b-9).
- câmekân:** (F.) Camla çevrilmiş veya örtülmüş yer (28/a-9).
- cânib:** (Ar.) Yön, taraf (5/a-6).
- cânib-i keşret:** (Ar.) Fazlalık tarafı (33/a-11).
- câ'iz:** (Ar.) Uygun, olabilir (34/a-2).
- câyiz:** bkz. câ'iz (7/a-6).
- cehr:** (Ar.) Yüksek sesle konuşma (24/a3).
- celle şânühü:** (Ar.) Şanı artsın (1/b-2).
- cemî':** (Ar.) Hep, bütün (10/a-11).
- cemî'-i emrâz-ı maddiye:** (Ar.) Maddî hastalıkların hepsi (23/b-2).
- cemî'-i envâ'ı yürek:** Yürek çeşitlerinin hepsi (14/a-7).
- cemî'-i esnân:** (Ar.) Yaş gruplarının hepsi (17/a-6).
- cemî'-i fevâkih:** (Ar.) Meyvelerin hepsi (13/b-3).
- cemî'-i nâs:** (Ar.) İnsanların hepsi (11/a-8).
- cem':** (Ar.) Toplama, biriktirme (22/b-8).

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/4 Winter 2016

- cerb:** (Ar.) Uyuz hastalığı (34/a-9).
- cereb:** (Ar.) Uyuz hastalığı (28/b-3).
- cevāhir-i a' zā:** (Ar.) Organların tabiatı (27/b-1).
- cevher-i hayāt:** (Ar.) Hayatın özü (22/b-5).
- cevher-i laṭīf:** (Ar.) Güzel yaratılış (26/b-2).
- cevher-i rūḥ:** (Ar.) Ruhun özü (35/a-9).
- ceyyidü'l-cevher:** (Ar.) Yaratılışın güzelliği (16/a-6).
- ceyyidü'l-ğizā':** (Ar.) Güzel ve sağlıklı gıda (12/b-5).
- ceza':** (Ar.) Korku, endişe (26/a-8).
- cezb:** (Ar.) Kendine çekme (31/b-2).
- cidd-i sedid:** (Ar.) Gerçek bir ciddiyet (2/b-2).
- cife:** (Ar.) Leş, lâşe (35/b-4).
- cild-i beden:** (Ar.) Vücudun derisi (28/b-9).
- cimā':** (Ar.) İnsanda çiftleşme (37/a-1).
- cirm:** (Ar.) Cansız cisim (17/b-10).
- cirm-i dimāğ:** (Ar.) Beynin hacmi (30/a-9).
- cism-i laṭīf-i buḥarī:** (Ar.) İnsanın ruhu (4/a-5).
- cüderī:** (Ar.) Çiçek hastalığı (35/a-10).
- cülesā'-i ḥammām:** (Ar.) Hamamda birlikte oturanlar (30/b-10).
- cümle:** (Ar.) Hep, bütün, herkes (36/a-7).
- cüvgān:** (Ar.) Cirit oyununda kullanılan sopa (24/a-10).
- cüz':** (Ar.) Bir bütünün her bir parçası (38/a-5).
- cüz'-i 'uẓv:** (Ar.) Organın bir parçası (26/a-11).
- cüz'ī:** (Ar.) Çok az, azıcık (19/b-7).
- cüz'vī:** bkz. cüz'ī. (35/a-6)
- cüzvī:** (F.) Küçük, minik (7/a-6).
- cüzzām:** (Ar.) Bir tür basilin sebep olduğu deri hastalığı, lepra (7/b-10).
- dāfi':** (Ar.) Defedici (36/a-7).
- dāḥil:** (Ar.) Giren, duhul eden (36/a-7).
- dā'i:** (Ar.) Duacı, davetçi (22/a-3).
- dāll:** (Ar.) Gözteren, işaret eden, delalet eden (17/a-3).
- dār-ı çini:** (F.) Tarçın renginde, tarçın (12/b-4).
- dāyim:** (Ar.) Daim, daima, daimî (22/b-11).
- def:** (Ar.) Giderme, ortadan kaldırma, yok etme (25/b-10).
- def-i ufūnet:** (Ar.) Kötü koku, ağırlık, iltihap ve yangı gibi durumların ortadan kaldırılması (36/a-4).
- def-i vebā:** (Ar.) Vebanın ortadan kaldırılması (36/b-8).
- def aten:** (Ar.) Bir defada, birden (28/b-6).
- dem-i ceyyid:** (Ar.) Güzel nefes (13/b-7).
- dem-i ḡalīz:** (Ar.) Kesif, yoğun kan (10/b-10).
- dem-i ḡalīz-i sevdāvi:** (Ar.) Çok siyah ve yoğun kan (11/b-4).
- dem-i maḥmūd:** (Ar.) Güzel ve sağlıklı kan (11/b-9).
- dem-i metin:** (Ar.) Güçlü bir kan (17/b-2).
- dem-i mu'tedil:** (Ar.) Uygun kan (11/a-9).
- deñlü:** Kadar, dek (5/a-7).
- derc:** (Ar.) Kaydetmek (5/a-Dipnot-6).
- derle-:** Terlemek (23/b-7).
- devā'-i nāfi':** (Ar.) Faydalı ilaç (13/a-3).
- dıkk:** (Ar.) Hafif ve ince sızı, erime hastalığı (22/a-2).
- dilkü:** Tilki (32/b-10).
- dimāğ:** (Ar.) Bellek, zihin, beyin (35/b-4).
- dīn:** (Ar.) Din (22/a-4).
- dirhem:** (Ar.) Okkanın dört yüzde bir kısmı (38/a-6).
- dīvār:** (F.) Duvar (28/a-9).
- duḥān:** (Ar.) Tütün, duman (4/a-11).
- duḥāniyyet:** (Ar.) İs (13/a-10).
- ebdān-ı naḳīyye:** (Ar.) Temiz bedenler (36/a-2).

- ebhüre:** (Ar.) Buharlar (4/b-4).
- ebū ‘abdi’llāh-i mevlānā:** Şafii mezhebinin imamlarından olan Muhammed bin İdris (2/b-11).
- ecil:** (Ar.) Sebep, illet (4/a-7).
- ednā:** (Ar.) Daha aşağı, alçak, bayağı, adi (8/b-7).
- edviye:** (Ar.) Devalar, ilaçlar, çareler (22/b-3).
- edviye’-i müshile:** (Ar.) İshal yapan ilaçlar (36/a-1).
- ef’āl:** (Ar.) Fiiller, hareketler (21/b-11).
- ef’āl-i hayvāniye:** (Ar.) Hayvani davranışlar (26/b-4).
- efzāl:** (Ar.) Daha faziletli, daha üstün (32/b-5).
- efzāl-i evkāt:** (Ar.) Daha faziletli, daha üstün vakitler.
- efzāl-i hīle:** (Ar.) En iyi çare (34/b-3).
- egerçi:** Her ne kadar (26/a-5).
- eglen-:** Beklemek, oyalanmak (28/b-8).
- ehādış-i muẖhike:** (Ar.) Güldürücü kıssalar (31/a-1).
- ehaff:** (Ar.) Daha hafif, ehven (16/b-6).
- ehibbā:** (Ar.) Dostlar, sevgililer (26/a-2).
- ehl-i hind:** (Ar.) Hindistanlı (7/b-8).
- ekl:** (Ar.) Yeme (23/a-5).
- ekşer:** (Ar.) En çok, daha ziyade (25/b-2).
- ekşi enār şarābı:** Ekşi nar şurubu (28/a-6).
- ekşi nār şarābı:** Ekşi nar şurubu (36/a-3).
- ekşi tut:** Ekşi dut, kara dut (14/b-11).
- elezz:** (Ar.) Çok lezzetli olan (11/b-2).
- elyak:** (Ar.) Pek yakışan, en layık (17/a-7).
- emīn:** (Ar.) Korkusuz, emniyet sahibi (23/b-3).
- emrāz-ı bāride:** (Ar.) Soğuk, nahoş hastalıklar (18/b-5).
- emrāz-ı belgamiyye:** (Ar.) Balgamlı hastalıklar (26/a-6).
- emrāz-ı kibr:** (Ar.) Kibir hastalığı (3/a-8).
- emrāz-ı māddiyye:** (Ar.) Maddî hastalıklar (6/b-8).
- emrāz-ı müzmine:** (Ar.) Kronik hastalıklar (24/b-5).
- emrāz-ı redī’e:** (Ar.) Azgın, bulaşıcı, sârî hastalıklar (35/a-1).
- emrāz-ı rediyye:** bkz. emrāz-ı redī’e (7/a-2).
- emrāz-ı şa‘b:** (Ar.) Çetin, müşkil hastalıklar (22/a-2).
- emrāz-ı sārīye:** (Ar.) Bulaşıcı hastalıklar (2/a-11).
- emrāz-ı sevdāviyye:** (Ar.) Kuruntulu hastalıklar (27/b-1).
- emr-i beden:** (Ar.) Bedenin durumu (10/b-11).
- emr-i gıẖā:** (Ar.) Beslenme işi (23/a-9).
- emr-i ma‘işet:** (Ar.) Geçim sağlama işi (24/b-6).
- emr-i zarūrī:** (Ar.) Zorunlu iş (22/b-9).
- emrūd:** (F.) Armut (36/b-3).
- emzāc:** (Ar.) Mizaçlar (17/a-6).
- emzice:** (Ar.) Mizaçlar, alışkanlıklar, huylar (8/b-2).
- enār:** (F.) Nar meyvesi (9/b-1).
- enbiyā’-i ‘izām:** (Ar.) Büyük peygamberler (2/b-4).
- encir:** (F.) İncir (9/a-11).
- endüh:** (F.) Tasa, kaygı, keder (25/b-5).
- Enes bin Mālīk:** Sahabe-i kiramdan (19/b-7).
- enfa’:** (Ar.) Çok faydalı (20/b-8).
- envā’:** (Ar.) Türler, neviler (18/b-1).
- envā’-ı aḡẖiye:** (Ar.) Gıda türleri (11/a-1).
- envā’-ı eṭ’ime:** (Ar.) Yiyecek türleri (8/a-11).
- envā’-ı mevcūdāt:** (Ar.) Varlık türleri (1/b-2).
- erbāb-ı ni‘am:** (Ar.) Yemek erbabı (16/a-10).
- erbāb-ı tecrībe:** (Ar.) Tecrübeli insanlar (7/b-8).
- erūk:** Erik (14/b-7).

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/4 Winter 2016

- ervāh:** (Ar.) Ruhlar (22/b-6).
- esbāb-ı semāviyye:** (Ar.) Semavî sebepler (35/b-1).
- esbāb-ı sitte³-i zarūriyye:** (Ar.) Zorunlu altı sebep (3/b-9).
- esbāb-ı zarūriyye:** (Ar.) Zorunlu sebepler (23/a-3).
- eşer:** (Ar.) Alâmet, nişan (27/b-2).
- esfel:** (Ar.) En aşağı, alçak, bayağı (31/b-2).
- eşihhā:** (Ar.) Sıhhatte olanlar (17/b-1).
- eskām-ı cehl:** (Ar.) Bilgisizlik hastalığı (3/a-9).
- eşlah:** (Ar.) En doğru (11/b-2).
- eşmār:** (Ar.) Ürünler (9/a-11).
- esra⁴:** (Ar.) Süratli, pek hızlı (11/b-5).
- eşbeh:** (Ar.) Çok benzeyen (6/b-3).
- eşcār:** (Ar.) Ağaçlar (5/b-5).
- eşhā:** (Ar.) En çok beğenilen (20/a-1).
- eşref-i maḥlūkāt-ı ḥazret-i raḥmān:** Allah'ın en şerefli mahlukları (3/a-5).
- eşribe:** (Ar.) Şaraplar, içecekler, şuruplar (8/a-11).
- eşribe³-i laṭıf:** (Ar.) Güzel içecekler (34/b-8).
- eşyā³:** (Ar.) Şeyler (32/a-2).
- etmek:** Ekmek (10/a-4).
- eṭ⁴ime:** (Ar.) Yiyecekler (8/a-11).
- eṭ⁴ime³-i insān:** (Ar.) İnsanların yiyecekleri (16/a-6).
- eṭibbā³:** (Ar.) Hekimler, tabipler (36/b-7).
- eṭibbā³-i müte³aḥḥirīn:** (Ar.) Sonradan gelen tabipler (36/b-7).
- evcā⁴-ı mefāşıl:** (Ar.) Eklem ağrıları (37/a-10).
- evfaḥ:** (Ar.) Çok elverişli, uygun (9/a-4).
- evfer:** (Ar.) Çok bol (3/b-8).
- evkāṭ:** (Ar.) Vakitler, zamanlar (10/a-11).
- evlā:** (Ar.) Daha iyi, uygun (12/b-9).
- evlād-ı kirām:** (Ar.) Şerefli soy (2/a-8).
- evrād:** (Ar.) Dualar, dilden dile dolaşan sözler (32/a-5).
- evrāk-ı eşcār:** (Ar.) Ağaçların yaprakları (5/b-6).
- evşāf-ı zemīme:** (Ar.) Kötü vasıflar (2/a-10).
- evvel-i nehār:** (Ar.) Gündüzün başlangıcı (34/b-3).
- eydür:** Söyler, der (36/b-9).
- eyü:** İyi (5/a-8).
- ezkār:** (Ar.) Zikirler, dualar (32/a-5).
- faḥr-ı ʿālem:** (Ar.) Hz. Muhammed (SAV) (32/a-6).
- faḥīr:** (Ar.) Alçak gönüllülük ifadesi olarak "ben" yerine kullanılır (3/a-11).
- fālic:** (Ar.) Yarım inme, vücudun bir kısmına gelen felç (7/b-10).
- fālūzec:** (F.) Nişasta ve şeker ile yapılan pelte tatlısı (18/a-6).
- fānī:** (Ar.) Fena bulan, ölümlü (26/b-3).
- fā³ide:** (Ar.) Fayda, yarar (26/b-8).
- fā³idelü:** (Ar.) Faydalı, yararlı (36/b-4).
- ferāḥ-ı mu⁴tedil:** (Ar.) Orta halli bir sevinç (25/a-11).
- fāriḡ:** (Ar.) El çekmiş, vazgeçmiş (35/a-6).
- faşd:** (Ar.) Kan alma, hacamat (36/a-1).
- faşd-ı iḥtiyārī:** (Ar.) İsteğe bağlı kan alma (34/b-7).
- faşıl:** (Ar.) Mevsimlerden her biri (5/b-1).
- fāsid:** (Ar.) Çirkin, kötü, fena, bozuk (15/a-10).
- faşl:** bkz. Faşıl (15/b-3).
- faşl-ı rebī⁴:** (Ar.) Bahar mevsimi (5/b-3).
- faşl-ı şayf-ı rebī⁴:** (Ar.) İlk bahar mevsimi (5/b-7).
- faşl-ı şitā:** (Ar.) Kış mevsimi (5/b-8).
- fażālāt-ı dimāḡ:** (Ar.) Beyindeki fazlalıklar (30/b-2).

- fażālāt-ı mezkûre:** (Ar.) Adı geçen fazlalıklar (22/b-7).
- fāzıl ebķirāt:** Arap tıp bilgini (37/b-1).
- fāzıl:** (Ar.) Faziletli, erdemli (37/b-1).
- fāzilet:** (Ar.) İyi huy, erdem (3/a-2).
- fāzıl:** (Ar.) İyilik, erdem (3/a-3).
- fēhvā:** (Ar.) Anlam, kavram, mefhum (3/b-5).
- felekü'l-burūc:** (Ar.) Burçlar kuşağı (5/b-2).
- fenā:** (Ar.) Yokluk, yok olma (22/b-11).
- fesād:** (Ar.) Fenalık, kötülük, bozukluk (27/a-10).
- fevākīh:** (Ar.) Meyvalar (36/b-2).
- fevā'id:** (Ar.) Faydalar, kârlar, kazançlar (5/a-Dipnot-3. satır).
- fevāyid:** bkz. fevā'id (34/b-2).
- fevt-i mergūb:** (Ar.) Arzu edilen, makbul ölüm (26/a-7).
- feyz:** (Ar.) Allah'ın yaratma gücünün sonucu (1/b-3).
- fezā:** (Ar.) Boşluk, alan (28/a-8).
- feza':** (Ar.) Korkma, ümitsizlik (26/a-7).
- fī:** (Ar.) “-da/-de” anlamındaki ön ek (28/a-7).
- fī'l-hāl:** (Ar.) Bu esnada, hemen, şimdi (25/a-3).
- fuşūl-i erba'a:** (Ar.) Dört mevsim (5/b-1).
- fuzūl:** (Ar.) Fazlalıklar (11/a-10).
- fuzūl-ı beden:** (Ar.) Bedenin fazlalıkları (28/a-11).
- fuzūl-i keşire:** (Ar.) Pek çok fazlalık (16/a-9).
- fütūr:** (Ar.) Bezginlik, gevşeklik (21/b-11).
- fütūr-ı shevāt:** (Ar.) Şehvetlerin, isteklerin gevşekliğı (21/b-9).
- gāfil:** (Ar.) Gaflette bulunan kimse (21/b-3).
- galebe:** (Ar.) Yenme, üstünlük (24/a-11).
- galeyān:** (Ar.) Kaynama, coşma, heyecana gelme, öfkelenme (38/a-2).
- gālib:** (Ar.) Yenen, üstün gelen (5/b-11).
- gālīz:** (Ar.) Sık, yoğun, kesif, kaba (7/a-1).
- gamm:** (Ar.) Tasa, kaygı, keder (25/b-5).
- gam-nāk:** (Ar.) Gamlı, tasalı (25/a-6).
- gā'ilesiz:** (Ar.) Sorunsuz, sıkıntısız (36/a-1).
- garāyib-i hikmet:** (Ar.) Hikmetin acayıplıkları (23/a-2).
- garīb:** (Ar.) Acayip, tuhaf, şaşırtıcı (25/b-11).
- gaşeyān:** (Ar.) Kusma, istifrağ (16/a-4).
- gaşy:** (Ar.) Mide bulantısı ile ortaya çıkan baygınlık (23/b-10).
- gavāyet:** (Ar.) Azgınlık, doğru yoldan sapma (3/a-9).
- gāyet:** (Ar.) Netice, maksat, meram (4/a-7).
- gayrı:** (Ar.) Başka, özge, farklı, diğer (22/b-4).
- gāzab:** (Ar.) Öfke, hiddet, kızma, kırgınlık (24/b-1).
- gāzab-ı mu'tedil:** (Ar.) Orta hālli bir ifke, kırgınlık (25/b-1).
- gey-:** Giymek (32/b-8).
- gızā:** (Ar.) Gıda, besin (6/a-10).
- gızā'-i cedīd:** (Ar.) Mideye yeni girmiş besin (27/b-3).
- gızā'-i hafif:** (Ar.) Hafif besin (34/b-8).
- gızā'-i hakīkī:** (Ar.) Gerçek gıda (17/a-2).
- gızālu:** (Ar.) Gıdalı, besleyici (9/b-3).
- gızā'ıyyet:** (Ar.) Besleyicilik (10/a-3).
- gızāsuz:** (Ar.) Gıdasız (22/a-10).
- gızāt:** (Ar.) Besleyicilik (18/a-6).
- gic:** Geç (25/b-3).
- giçe:** Gece (26/b-10).
- gögs:** Göğüs (35/a-4).
- gölcük:** Su birikintisi, gönen veya gölet (19/a-1).
- göñül dönmesi:** Mide bulanmak, kusmak (20/a-9).
- gubār:** (Ar.) Toz, ince toprak (4/a-11).

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/4 Winter 2016

- ğufrân-ı bî-pâyân:** (Ar.) Affi sonsuz olan Allah (2/a-8).
- ğüre:** (F.) Koruk (36/a-4).
- ğusl-i şer'î:** (Ar.) Şeriata uygun olan gusül (29/b-8).
- güy:** (F.) Küre, çevgen oyununda kullanılan top (24/a-10).
- güyâ:** (F.) Sanki, diyelim ki (6/a-7).
- gül şarâbı:** Gül şurubu (34/a-11).
- gülâb:** (F.) Gül suyu (25/b-11).
- gül-i limon şarâbı:** Gül-i limon şerbeti (20/a-4).
- gündizin:** Gündüzleyin (26/b-11).
- habs:** (Ar.) Tutma, alıkoyma, saklama (27/b-9).
- hacâmat:** (Ar.) Bedenin herhangi bir yerini çizerek veya yararak buradan boynuz veya şişe ile kan çekmek (33/a-2).
- hâcet:** (Ar.) İhtiyaç, lüzum (3/a-10).
- hadd-i sekr:** (Ar.) İçkinin verdiği sarhoşluktan dolayı verilen ceza (21/a-3).
- hâdiş:** (Ar.) Ortaya çıkan, meydana gelen (8/b-7).
- hafağan:** (Ar.) Yürek oynaması, iç çarpıntısı (14/a-8).
- hâfiz:** (Ar.) Saklayan, koruyan (4/b-7).
- hâfiz-ı şihhat:** (Ar.) Sıhhati koruyan (20/a-3).
- hafif:** (Ar.) Ağır olmayan, hafif (12/b-3).
- hafifü'l-ğızâ:** (Ar.) Gıdası hafif (11/b-3).
- hakâyık-ı tıbbiye:** (Ar.) Tıbbın gerçekleri (3/b-6).
- hakim-i kâdir:** (Ar.) Allah (1/b-1).
- hâl1:** (Ar.) Açık yer, boş, içinde bir şey olmayan (37/b-4).
- halâş:** (Ar.) Kurtulma, kurtuluş (36/b-10).
- hâlık-ı kâinât:** (Ar.) Evrenin yaratıcısı (8/b-1).
- hâlık-ı kevineyn:** (Ar.) Dünya ve ahiretin yaratıcısı (9/b-10).
- hâl:** (Ar.) Durum (21/b-4).
- hâl-i şihhat:** (Ar.) Sağlık durumu (7/b-7).
- hâliş:** (Ar.) Safi, temiz, doğru (9/b-4).
- halk:** (Ar.) Yaratma, yaratılma (7/a-7).
- hallâk:** (Ar.) Yaratan, yaratıcı (23/a-1).
- hâlî:** (Ar.) Karıştırma, birleştirme, mezc (35/a-6).
- hâm:** (Ar.) Olmamış, olgunluğa erişmemiş (13/b-4).
- hamır:** Hamur (9/b-5).
- hammâm:** (Ar.) Hamam, banyo (19/b-5).
- hamr:** (Ar.) Şarap (22/a-2).
- handân:** (Ar.) Gülen, gülücükler saçan (26/a-9).
- harâb:** (Ar.) Yıkıntı, yıkılmış, bakımsız (22/a-5).
- harâm:** (Ar.) Yasak (22/a-6).
- harâret:** (Ar.) Isı, sıcaklık, ateş, yanma (22/b-4).
- harâret-i ğariziyye:** (Ar.) Vücudun normal ısısı (25/b-6).
- harc:** (Ar.) Karıştırmak (5/a-Dipnot-3).
- harekât-ı bedeniyye:** (Ar.) Beden hareketi (31/a-2).
- harekât-ı irâdiyye:** (Ar.) İstemli hareketler (26/a-11).
- harekât-ı müt'ibe:** (Ar.) Yorucu hareketler (6/a-3).
- harekât-ı nefsiyye:** (Ar.) Nefisle ilgili hareketler (24/b-7).
- hareket-i 'anife:** (Ar.) Dış etkenlere karşı yabancı maddeleri gidermek için organizmanın yaptığı aşırı çaba (7/a-3).
- hareket ve sükûn-ı bedeniyyin:** Bedenle ilgili hareket ve durgunluklar (22/a-8).
- hareket ve sükûn-ı nefsiyyin:** Nefisle ilgili hareket ve durgunluklar (5/a-Dipnot-14).
- harif:** (Ar.) Sonbahar, güz (5/b-6).
- harr:** (Ar.) Yakıcı, sıcak, kızgın (13/a-1).
- harrü'l-mi'de:** (Ar.) Midesi yanan (19/b-1).

- ḥarrü'l-mizâc:** (Ar.) Mizacı sıcak (19/b-1).
- ḥaşâyış-ı insāniyye:** (Ar.) İnsana ait kötü huylar (9/a-2).
- ḥaşba:** (Ar.) Kızamık (35/a-10).
- ḥasebi ile:** (Ar.) Dolayısıyla, -dan ötürü (3/a-4).
- ḥasenât:** (Ar.) İyilikler, güzellikler (32/a-10).
- ḥāsıl:** (Ar.) Ortaya çıkan, biten, türeyen (4/a-9).
- ḥāşiyet:** (Ar.) Kuvvet, etki, meziyet, fayda (36/a-6).
- ḥaşm:** (Ar.) Düşman (24/a-11).
- ḥātem-i enbiyā:** (Ar.) Hz. Muhammed (SAV).
- ḥātimü'n-nebiyyin:** (Ar.) Hz. Muhammed (SAV) (2/b-8).
- ḥavādiş-i zamāne:** (Ar.) Zamanın olayları (26/a-6).
- hava'-i vebā'î:** (Ar.) Vebalı hava (36/a-2).
- ḥavāss:** (Ar.) Hasseler, duyular (21/b-9).
- ḥavāss-ı zāhire:** (Ar.) Dışarıdaki duyular (21/b-7).
- ḥavf:** (Ar.) Korku, korkma, ürkme (25/b-5).
- ḥavf-nāk:** (Ar.) Korku veren, korkutan (25/a-6).
- ḥāvi:** (Ar.) İçine alan, ihtiva eden, kapsayan (32/b-8).
- havuc ḳalyesi:** Havuç kızartması (17/b-4).
- hāyice:** (Ar.) Heyecanlı coşkun (34/b-6).
- ḥayrāt:** (Ar.) Sevap için yapılan işler (8/a-7).
- ḥayvānāt:** (Ar.) Hayvanlar (10/a-1).
- ḥayvān-ı mā'î:** (Ar.) Su hayvanı (12/a-2).
- ḥazer:** (Ar.) Sakınma, ihtiraz (29/a-7).
- hazm:** (Ar.) Sindirme, midede eritme (29/a-11).
- hazm-ı tām:** (Ar.) Tamamen hazm etme (16/b-2).
- ḥazret-i bārî:** (Ar.) Allah (cc) (22/a-5).
- ḥazret-i bā-rif'at:** Hz. Muhammed (SAV) (2/a-8).
- ḥazret-i ḥakīm:** (Ar.) Allah (cc) (2/b-6).
- ḥazret-i ḥakīm ve ḥallāk:** (Ar.) Allah (cc) (2/b-6).
- ḥazret-i nebî:** Hz. Muhammed (SAV) (37/b-6).
- ḥazret-i resûl:** Hz. Muhammed (SAV) (14/a-2).
- helāk:** (Ar.) Ölme, geberme, mort, fevt (23/a-1).
- ḥelvâ:** (Ar.) Un veya nişasta, şeker ve yağdan yapılan tatlı (18/a-2).
- her bār ki:** (F.) Her sefer, sürekli, daima (8/a-5).
- herîse:** (F.) Keşkek (17/b-2).
- hey'et:** (Ar.) Hâl, durum (35/b-3).
- hey'et-i felek:** (Ar.) Gökyüzünün, durumu (35/b-2).
- ḥıfz:** (Ar.) Saklama, koruma (2/a-10).
- ḥıfz-ı şıḥḥat:** (Ar.) Sağlığı koruma (4/a-3).
- ḥıfz-ı şıḥḥat-i islām:** (Ar.) İslam'ın sağlığı koruması (2/a-5).
- ḥılt:** (Ar.) İnsan bünyesinde var olduğuna inanılan ve safra, sevda, dem ve balgamdan oluşan dört unsur (15/a-10).
- ḥılt-ı ḡalîz:** (Ar.) Koyu ve kesif karışım (15/a-8).
- ḥılt-ı şālîḥ:** (Ar.) Faydalı karışım (22/b-5).
- ḥıyār:** Salatalık (15/a-7).
- ḥiddet:** (Ar.) Keskinlik, şiddet, sertlik (17a/10).
- ḥıffet:** (Ar.) Basitlik, davranışta hafiflik, yeynilik, ağırlık karşıtı, vekarsızlık (23/b-1).
- ḥikāyât-ı nādîre:** (Ar.) Az bilinen hikâyeler (30/b-11).
- ḥikāyet:** (Ar.) Hikâye (26/a-1).
- ḥikke:** (Ar.) Kaşıntı, kaşınma (28/b-3).
- ḥîle:** (Ar.) Çare (33/b-1).
- ḥimmet:** (Ar.) Kasıt, niyet, say, gayret, lütuf, samimiyet (26/a-6).
- ḥîn:** (Ar.) Zaman, vakit, an (29/b-1).
- ḥiss:** (Ar.) Beş duyunun biriyle olunan derk (37/a-5).
- ḥıṭâb:** (Ar.) Birine söz söyleme (2/b-8).

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/4 Winter 2016

- hubāl:** (Ar.) Doluluk (35/a-5).
- hubş-ı nefis:** (Ar.) Nefsin kötülüğü (21/b-8).
- hubüb:** (Ar.) Taneler, tahıllar (9/a-7).
- hulāşatü'l-hükemā:** (Ar.) Hekimlerin sözleri (3/b-3).
- humār:** (Ar.) İçkiden sonra gelen baş ağrısı, sersemlik (21/b-8).
- humma:** (Ar.) Sıtma nöbeti, tifüs (35/a-3).
- hummaż:** (Ar.) Kuzukulağı (36/a-3).
- hummeyāt:** (Ar.) Hummalar, sıtmalar (13/b-2).
- hummeyāt-ı balğamiyye:** (Ar.) Balgam humması (15/a-2).
- humre:** (Ar.) Yılancık hastalığı (35/a-11).
- humret:** (Ar.) Kırmızılık, kızılık (9/b-3).
- humūzet:** (Ar.) Ekşilik, kekrelilik (17/a-4).
- hurūc:** (Ar.) Çıkma dışarıya doğru yönelme (28/b-11).
- huşul:** (Ar.) Üreme, türeme, çıkma (25/a-4).
- huşul-i maţlūb:** (Ar.) İsteklerin yerine gelmesi (26/a-8).
- huşuşā:** (Ar.) Özellikle (31/a-10).
- huşuşan:** (Ar.) Özellikle (29/a-3).
- hükemā:** (Ar.) Bilginler, hekimler, filozoflar (8/b-9).
- hükemā²-i mukaddimān:** (Ar.) Önceki hekimler, bilginler (36/b-7).
- hükem:** (Ar.) Yargı, karar, netice, yorum (29/b-5).
- hüsn-i hulūk:** (Ar.) Güzel ahlak (1/b-5).
- hüzāl:** (Ar.) Zayıflık, arıklık, bitkinlik (23/b-4).
- hüzn:** (Ar.) Sıkıntı, üzüntü, gam, keder (25/b-6).
- ılğın ağacı:** Bahçelerde çit ve süs bitkisi olarak yetiştirilen, çelikle üretilebilen, beyaz ve pembe çiçekli, hafif ve ince yapraklı, gösterişli küçük ağaççık (4/b-2).
- ılıçak şu:** Biraz ılık, ılık ve soğuk arası su (30/a-10).
- 'ırķu'n-nisā':** (Ar.) Siyatik (37/a-11).
- ışcaķ:** Sıcak (10/b-8).
- ışça9:** Sıcak (35/b-10).
- ışlah:** (Ar.) İyileştirme, yeniden düzenleme (19/a-4).
- ıtlāk:** (Ar.) Bırakma, salıverme (32/a-8).
- ızırār:** (Ar.) Zaruret, çaresizlik (6/a-6).
- ibtidā':** (Ar.) Başlangıç, ilk, ilklik (27/a-3).
- icāb:** (Ar.) Gerek, gereklilik, lüzum (29/a-1).
- ictimā':** (Ar.) Toplanma, bir araya gelme (31/a-8).
- ictināb:** (Ar.) Tereddüt etme, çekinme (31/b-11).
- idmān:** (Ar.) Alıştırma, spor, jimnastik (21/b-10).
- ifrāt:** (Ar.) Aşırı gitme, ölçüyü kaçırma (25/b-8).
- ifsād:** (Ar.) Fesat karıştırma, düzeni bozma (27/a-1).
- ifşāh:** (Ar.) Fasih konuşma, açık, kusursuz ve düzgün söz söyleme (32/a-7).
- ıġtisāl:** (Ar.) Gusletme, yıkanma (31/b-4).
- ıġtizā:** (Ar.) Gıda alma, yiyip içip beslenme (8/a-10).
- ihdās:** (Ar.) Ortaya çıkarma, meydana getirme (13/b-3).
- ihmāl:** (Ar.) Yükletme, yükletilme (23/a-8).
- ıhrāc:** (Ar.) Çıkarma, dışarıya atma, defetme (27/b-4).
- ıhrāc-ı dem:** (Ar.) Kan çıkarmak (33/b-1).
- ıhsān-ı haķķ:** (Ar.) Allah'ın lütfu (32/a-4).
- ıhsās:** (Ar.) Hissettirme, sezdirme (26/a-11).
- ıhtibās:** (Ar.) Tutulma, tutukluk (27/a-11).
- ıhtilām:** (Ar.) Düş azma, gece rüyada cünup olma (34/a-7).
- ıhtilāt-ı 'aķl:** (Ar.) Aklın karışması (27/a-10).
- ıhtimā:** (Ar.) Perhiz yapma, çekinme, kaçınma (2/a-5).

- iẖtirāz:** (Ar.) Çekinme, sakınma (35/a-5).
- iẖtiyār:** (Ar.) Seçme, tercih etme (9/a-4).
- iḵbāl:** (Ar.) İstek, arzu (16/a-8).
- iḵlīm:** (Ar.) Mevsim, hava durumu (4/b-9).
- iḵlīm-i mu‘ tedil:** (Ar.) Ilıman iklim (4/b-9).
- iḵlīm-i rābi‘ a:** (Ar.) Dört mevsim (4/b-10).
- iktifā:** (Ar.) Yetinme, yeterli bulma (21/a-9).
- iktisāb-ı feẓāyil:** (Ar.) Güzel vasıflar edinme (3/a-8).
- iḵtişār:** (Ar.) Kısa kesme, özetleme (6/b-1).
- ‘ilāc-ı rūḥānī:** (Ar.) Ruhla ilgili ilaç (26/a-5).
- ‘ilm-i ḥıfz-ı şıḥḥat:** (Ar.) Sağlığı koruma ilmi (3/b-7).
- ‘ilm-i ‘ilāc:** (Ar.) Eczacılık ilmi (33/a-9).
- ‘ilm-i mezbūr:** (Ar.) Adı geçen ilim (3/a-2).
- ‘ilm-i şerīf:** (Ar.) Şerefli ilim (2/b-4).
- ‘ilm-i ṭıbb:** (Ar.) Tıp ilmi (3/a-5).
- ‘inde’l-etubbā’:** (Ar.) Tabipler arasında (4/a-5).
- imām-ı mu‘azzam:** Büyük imam (2/b-11).
- imtilā’:** (Ar.) Dolma, doluluk, dolgunluk (6/b-2).
- imtinā:** (Ar.) Kaçınma, sakınma, çekinme (22/a-7).
- in‘ām:** (Ar.) Nimetlendirme, nimet verme (32/a-4).
- infi‘ālāt-ı nefṣāniyye:** (Ar.) Nefsani öfkeler (25/a-1).
- inḥidār:** (Ar.) İnme, çekilme (19/a-3).
- inşibāb:** (Ar.) Dökülme, karışma, birleşme (37/b-9).
- inşirāḥ-ı şadr:** (Ar.) Göğsün açılması (28/b-3).
- intikāl:** (Ar.) Bir yerden başka yere geçme (5/b-2).
- irād:** (Ar.) Gelir, girdi (6/a-5).
- irās:** (Ar.) Verme, verilme, sebep olma (6/b-8).
- i‘rāz:** (Ar.) Yüz çevirme, yüzüne bakmama (22/a-4).
- işbāt:** (Ar.) Bir şeyin gerçek yönünü ortaya çıkarma (8/a-2).
- isfānāḥ:** (Ar.) Ispanak (9/b-1).
- isfidbāc:** (F.) Et, soğan ve tereyağı ile yapılan bir tür yemek (17/a-5).
- iskāt:** (Ar.) İptal etme, geçersiz sayma, kaybetme, yok etme (20/b-11).
- issi:** Sıcak, ısıtılmış (30/a-8).
- istifrāḡ:** (Ar.) Kusma, çıkarma (4/a-1).
- istifrāḡāt:** (Ar.) İstifrağın çoğulu (31/a-7).
- istiḡnā:** (Ar.) İstemez görünme, nazlanma, nazlı davranma, doyunluk, gönül tokluğu (11/a-4).
- istiḥāle:** (Ar.) Biçim değiştirme, başkalaşma (27/b-7).
- istiḥşāl-i dakāyik-ı ‘ilmiyye:** (Ar.) İlmin ince meselelerini elde etme (2/b-3).
- istikmāl:** (Ar.) Tamamlama, bitirme (3/a-6).
- istilḳā’ en:** (Ar.) Arka üstü uzanmış olarak (33/b-5).
- istilzāzen:** (Ar.) Lezzet alarak (19/a-9).
- istimā’:** (Ar.) Dinleme, işitme (26/a-1).
- istimrā’:** (Ar.) Yemeğin hoşla gitmesi (21/b-11).
- istinşāk:** (Ar.) Soluma, koklama (36/b-7).
- isti‘māl:** (Ar.) Kullanma, yapma, üretme (36/b-11).
- istirāḥat:** (Ar.) Dinlenme, rahat etme (34/a-5).
- istiskā’:** (Ar.) Vücutta su toplanması hastalığı, siroz (22/a-1).
- istiyāk:** (Ar.) Misvak kullanma (32/a-6).
- işrāk:** (Ar.) Şirk koşma (2/a-7).
- iştigāl:** (Ar.) Uğraşma, meşgul olma (26/b-4).
- iştihā:** (Ar.) İştah, arzu, istek, keyif (32/a-9).
- i‘tibār:** (Ar.) Saygı görme, değer verilme, dikkat, titizlik, itina (34/b-7).
- i‘tidāl:** (Ar.) Aşırı olmama durumu (9/b-6).
- i‘tidāl-i farāzi:** (Ar.) Farzolunan ılımlılık (4/a-9).

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/4 Winter 2016

- i' tidāl-i mezbūr:** (Ar.) Adı geçen ölçülülük (8/b-3).
- ittifāk:** (Ar.) Anlaşma, uyuşma (21/a-2).
- ittihāz:** (Ar.) Sayma, tutma, alma (10/a-4).
- izāle:** (Ar.) Yok etme, giderme (28/b-3).
- iz' āf:** (Ar.) Zayıflama, gücünü yitirme (31/a-7).
- ķab:** Sebze veya meyvenin kabuķu (9/b-9).
- ķable'l-faşd:** (Ar.) Kan almadan önce (18/a-10).
- ķable'l-hazm:** (Ar.) Hazımdan önce (18/a-10).
- ķable'l-inhizām:** (Ar.) Hazımdan önce (29/a-5).
- ķabz it-:** (Ar.) Almak, ele geçirmek (14/b-6).
- ķaçan:** (Ar.) Her ne vakit veya zaman (23/a-11).
- ķādir:** (Ar.) Gücü yeter, muktedir (31/a-1).
- ķāfūr:** (Ar.) Hindistan bölgesinde defneye benzer bir küçük ağacın zamnkından elde edilen pek beyaz ve güzel, sert kokulu bir madde (36/a-5).
- ķākum:** (Ar.) Kuzey bölgelerinde bulunan sansar ve gelinciķe benzer boz ve siyah kuyruklu ķürkü pek makbul bir hayvan, as (32/a-11).
- ķalil:** (Ar.) Az, pek fazla olmayan (3/b-6).
- ķalilü'l-ķizā:** (Ar.) Gıdanın azı (9/b-8).
- ķalilü'r-riyāza:** (Ar.) Riyazetin azı (29/b-11).
- ķalmaķıla:** Kalmakla (27/b-3).
- ķamer:** (Ar.) Ay (34/b-5).
- ķāmil:** (Ar.) Eksiksiz, tam, noksansız (26/b-5).
- ķānūn:** İbn-i Sina'nın eseri (37/a-5).
- ķā'imen:** (Ar.) Ayakta durarak (19/b-8).
- ķaranfūl:** (Ar.) Karanfil (12/b-4).
- ķarbuz:** Karpuz (15/a-6).
- ķarib:** (Ar.) Yakın, yakın olan (26/b-11).
- ķāşır:** (Ar.) Kusurlu (21/b-6).
- ķat':** (Ar.) Kesme, kesilme, bitme (15/b-7).
- ķavānin:** (Ar.) Kanunlar (21/a-6).
- ķavānin-i ķıfz-ı şıķķat:** (Ar.) Sağlığı korumanın kanunları (3/b-11).
- ķavī:** (Ar.) Sağlam, kuvvetli, güçlü (5/a-10).
- ķaviyyi'l-ķizā:** (Ar.) Gıdanın kuvvetlisi (18/a-1).
- ķayģana:** Çalkanıp ekmek içiyle yağda pişirilen yumurta tatlısı (12/b-9).
- ķaymak:** Sütün üstünde biriken özü (13/a-5).
- ķay':** (Ar.) Kusma (31/b-10).
- ķebere:** (Ar.) Gebre otu, kedi tırnaķı (36/b-2).
- ķelāl-i ķavāss:** (Ar.) Hislerin yorgunluğu (21/b-9).
- ķelām-ı leyyin:** (Ar.) Yumuşak söz (2/a-6).
- ķemāl:** (Ar.) Olgunluk, pişkinlik, erginlik (6/b-2).
- ķemāl-i şıķķat:** (Ar.) Sağlığın mükemmelleķi (3/a-9).
- ķemālāt:** (Ar.) Kemaller, olgunluklar (3/a-8).
- ķemiyyet:** (Ar.) Sayı, adet, nicelik (22/b-2).
- ķendü:** Kendi (8/b-10).
- ķerre:** (Ar.) Kez, kere, defa, merre (29/b-3).
- ķesb:** (Ar.) Edinme, kazanma (16/b-9).
- ķesel:** (Ar.) Gevşeklik, tembellik (23/a-8).
- ķeşir:** (Ar.) Fazla, çok, bol, zengin (34/b-2).
- ķeşirü'l-fuzūldur:** (Ar.) Fazlalığı çok (11/a-10).
- ķeşirü'l-ķizā':** (Ar.) Gıdası çok (17/b-5).
- ķeşiretü'l-eşnāf:** (Ar.) Çok çeşitli (8/b-5).
- ķeşret:** (Ar.) Çokluk, bolluk (33/b-2).
- ķeyfiyyāt:** (Ar.) Nitelikler (17/a-3).
- ķeyfiyyet:** (Ar.) Nitelik (22/b-2).
- ķezālik:** (Ar.) Keza, bu, bu da öyle (25/a-5).
- ķillet-i isti'māl:** (Ar.) Az kullanılma (21/a-6).
- ķivām:** (Ar.) Duruş, durma, mevcut olma, uygun zaman, tav, çağ (21/a-10).
- ķivām-ı beden:** (Ar.) Bedenin duruşu (33/a-5).
- ķiyās:** (Ar.) Benzetme, karşılaştırma (8/a-3).

- kil-i ermenî:** (Ar.) Ermeni kili, şark kili, Sinop kili (36/b-3).
- kimesne:** Kimse (10/b-2).
- koça:** İhtiyar (19/a-8).
- koça-:** İhtiyarlamak (25/b-3).
- kocaldıcı:** İhtiyarlatan (9/b-8).
- kocalt-:** İhtiyarlatmak (18/b-8).
- koruk:** Üzümün hamı, yeşili, ekşisi. Her meyvenin hamı (36/b-1).
- koruklu:** Koruk katılmış (28/a5).
- kübâ:** (Ar.) Tuzlu balgam (37/a-10).
- kulüb:** (Ar.) Kalpler (24/a-5).
- kulüb-ı kâsiye:** (Ar.) Duygusuz kalpler (2/a-6).
- kulye:** (Ar.) Böbrekler (18/a-11).
- kurûh-ı habîşe:** (Ar.) Kötü yaralar (35/a-11).
- kuşûr:** (Ar.) Kabuklar (10/a-1).
- kuşbu'l-millet-i ve'd-dinü's-şirâzî:** Dinin ve milletin kutbu olan Şirazî (3/b-2).
- kuvâ:** (Ar.) Kuvvetler (16/a-11).
- kuvâ-yı nefsanîyye:** (Ar.) Nefsani güçler (27/a-7).
- kuvve:** (Ar.) Güç, kuvvet, yetenek (31/b-4).
- kuvvet-i beden:** (Ar.) Bedenin gücü (27/a-5).
- kuvvet-i câzibe:** (Ar.) Çekim gücü (18/a-10).
- kuvvet-i hâfıza:** (Ar.) Hafıza gücü (23/b-11).
- kuvvet-i hayvânîyye:** (Ar.) Hayvani güç (33/a-7).
- kuvvet-i müfekkire:** (Ar.) Düşünce gücü (24/a-1).
- kuvvet-i nâfiha:** (Ar.) Canlandırıcı güç (16/a-2).
- kuvvet-i 'akliyye:** (Ar.) Akıl gücü (1/b-3).
- kuvve-yi beden:** (Ar.) Beden gücü (21/b-11).
- kuvve-yi nefis:** (Ar.) Nefis gücü (21/b-10).
- kuyûd:** (Ar.) Kayıtlar (21/a-5).
- küllî:** (Ar.) Umumilik, bütünlük (30/b-1).
- kütüb-i mu'tebere:** (Ar.) Saygın kitaplar (5/a-Dipnot-1).
- lağve:** (Ar.) Yüz felci (30/b-3).
- laţîf:** (Ar.) Şirin, hoş, güzel, nazik (5/a-4).
- laţîfû't-ţab':** (Ar.) Yaradılışı güzel (9/a-1).
- leben:** (Ar.) Süt (12/b-10).
- leţâfet:** (Ar.) Latiflik, güzellik (16/a-11).
- leţâfet-i mizâc:** (Ar.) Mizacı latif, güzel (8/b-7).
- leţâyif-i fażâ'il-i insânîyye:** (Ar.) İnsani erdemlerin güzellikleri (1/b-4).
- levâzım-ı dîn:** (Ar.) Dinin gereklilikleri (21/b-3).
- levn:** (Ar.) Renk, boya, sıfat (25/a-7).
- levn-i vech:** (Ar.) Yüz rengi (25/b-1).
- lezic:** (Ar.) Yapışkan, elastikî (18/a-9).
- lezziz:** (Ar.) Lezzetli, tatlı, hoş (18/b-8).
- lezziz-i maţâ'im:** (Ar.) Yiyeceklerin lezzetlisi (2/a-4).
- lezzizü't-ţâ'âm:** (Ar.) Yiyeceğin lezzetlisi (12/a-5).
- lezzât-ı cesedânîyye:** (Ar.) Bedensel lezzetler (28/b-4).
- lezzât-ı nefsanîyye:** (Ar.) Nefsani lezzetler (28/b-4).
- libâb-ı hayvânât:** (Ar.) Hayvanların akıllıları, insanoğlu (9/b-11).
- libâs:** (Ar.) Giysi, elbise (32/b-5).
- limon şarâbı:** (Ar.) Limon şerbeti (20/a-4).
- linet:** (Ar.) Yumuşaklık, mülayimlik (28/a-4).
- lisân-ı 'Arabî:** (Ar.) Arap dili (3/b-9).
- lisân-ı Türkî:** (Ar.) Türk dili (5/a-Dipnot-5).
- lodos:** (Ar.) Güney rüzgârı (35/b-8).
- lubb:** (Ar.) İç, öz, derun (10/a-1).
- lühûm:** (Ar.) Etler (11/a-1).
- mâdâm:** (Ar.) Madem, çünkü (28/b-8).
- mağrûr:** (Ar.) Gururlanan, gururlu, mütekebbir (26/a-9).

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/4 Winter 2016

- maḥal:** (Ar.) Yer, mekân (18/b-3).
- maḥrūrīn:** (Ar.) Ateşliler, içi yananlar (25/a-11).
- maḥrūru'l-mizāc:** (Ar.) Mizacı ateşli olan (13/b-1).
- maḥşūş:** (Ar.) Kendine özgü (24/a-2).
- maḥşūd-ı bi'z-zāt:** (Ar.) Zatına özgü (3/b-7).
- mālīhulyā:** (Ar.) Kara sevda (37/a-10).
- māni':** (Ar.) Engel (5/a-2).
- mā'-i bārid:** (Ar.) Soğuk su (31/b-11).
- mā'-i ḥārr:** (Ar.) Sıcak su (30/a-9).
- ma' lūm:** (Ar.) Bilinen (33/a-3).
- maraz:** (Ar.) İlet, hastalık (7/b-6).
- marīz:** (Ar.) Hasta, hastalıklı, sayrı (4/b-8).
- musahḥin:** (Ar.) Isıtan, kızdıran (32/b-6).
- meşāliḥ-i nefis:** (Ar.) Nefsin uğraşları (21/b-2).
- maşrūf:** (Ar.) Harcanmış (3/b-4).
- maştakī:** (Ar.) Sakız (7/a-9).
- maşrık:** (Ar.) Doğu (5/a-2).
- ma' tūf:** (Ar.) Yönelmiş, meyletmış (2/b-3).
- maṭbūḥ:** (Ar.) Pişirilmiş, yemeye hazır hâle getirilmiş (9/a-10).
- maṭlūb:** (Ar.) İstenilen, talep edilen (25/a-4).
- mazārr:** (Ar.) Zararlı olanlar, ziyanlar (8/b-1).
- mebde':** (Ar.) İlk, öncelik, başlangıç (35/b-2).
- mecār:** (Ar.) Su yolları, akıntı yerleri (6/a-8).
- mecmū':** (Ar.) Toplanmış (38/a-6).
- mecnūn:** (Ar.) Çılgın, deli, divane (21/b-4).
- melāl:** (Ar.) Bıkkınlık, can sıkıntısı (11/a-6).
- memālik:** (Ar.) Memleketler, ülkeler (33/b-7).
- memnū':** (Ar.) Yasaklanmış, yasak (34/a-2).
- menāfi':** (Ar.) Menfaatler, çıkarlar (34/b-2).
- menāhi-yi rediyye:** (Ar.) Adi, aşağılık yasaklar, haramlar (2/a-9).
- menfa'at:** (Ar.) Yarar, çıkar, fayda, istifade (3/b-8).
- menfa'at-i beden:** (Ar.) Bedenin istifadesi (21/a-1).
- menfa'at-i nefis:** (Ar.) Nefsin istifadesi (21/a-2).
- men':** (Ar.) Engelleme (26/b-5).
- me'kūl:** (Ar.) Yiyecek (25/a-1).
- merāret:** (Ar.) Acılık, esef, gam, keder (17/a-4).
- merkeb:** (Ar.) Vasıta (33/a-7).
- merṭūbu'l-mizāc:** (Ar.) Mizacı rutubetli (12/a-11).
- mesākin:** (Ar.) Evler, haneler, konaklar (5/a-8).
- mesāmmāt:** (Ar.) Cilt üzerindeki küçük hücreler, gözenekler (28/b-1).
- meşāne:** (Ar.) Sidik yolu, kavuk, idrar yolu (18/a-11).
- mesken:** (Ar.) Ev, hane, konak (5/a-7).
- mesrūr:** (Ar.) Şen, sevinçli, mutlu (26/a-8).
- meşārib:** (Ar.) İçilecek şeyler, içecekler (2/a-5).
- meşrūb:** (Ar.) İçilen şey, içecek (6/a-6).
- mevādd:** (Ar.) Maddeler, cisimler (31/b-2).
- mevādd-ı fāsīde:** (Ar.) Kötü maddeler (36/a-1).
- mevlānā:** (Ar.) Ulu kişi, hazret (2/b-11).
- mevzū':** (Ar.) Konu (3/a-4).
- meyl:** (Ar.) Yönelme, eğilimli olma (16/a-8).
- mezāk:** (Ar.) Tat alınan yer, damak (20/a-1).
- mezbūr:** (Ar.) Yukarıda adı zikr edilen (24/a-5).
- mezkūr:** (Ar.) Adı anılan, sözü geçen (33/a-9).
- miqdār:** (Ar.) Ölçü, değer (38/a-7).
- miqdār-ı mu'tedil:** (Ar.) Ortalama değer (27/a-8).
- milāk-i emr:** (Ar.) İşin özü (26/a-5).
- millet-i rāsiye:** (Ar.) Büyük millet (2/a-10).
- mi'de issiligi:** (Ar.) Mide yanması (15/a-1).
- misk:** (Ar.) Güzel bir koku (36/b-6).

- miskî elma:** (Ar.) Pembe renkli, güzel kokulu bir tür elma (11/b-7).
- miyân:** (Ar.) Ara, orta (21/a-11).
- mizâc:** (Ar.) Yaradılış, tabiat, huy, karakter (25/b-3).
- mizâc-ı ‘arazisine:** (Ar.) Sonradan oluşan mizaç (8/b-8).
- mizâc-ı aşlî:** (Ar.) Esas karakter (8/b-6).
- mizâc-ı beden:** (Ar.) Bedenin yaradılışı (8/a-4).
- mizâc-ı dimâğ:** (Ar.) Beynin tabiatı (27/a-9).
- mizâc-ı insân:** (Ar.) İnsan tabiatı (8/b-2).
- mizâc-ı kalb:** (Ar.) Kalbin tabiatı (35/a-9).
- mizâc-ı rûh:** (Ar.) Ruhun tabiatı (4/b-1).
- mizâc-ı şitâ:** (Ar.) Kışın tabiatı (35/b-7).
- mücezz:** (Ar.) Veciz, özlü (2/a-6).
- mücib:** (Ar.) Gerekli olan, gereken (6/b-6).
- münhâdir:** (Ar.) İnme, iniş (15/b-8).
- muḥallebi:** (Ar.) Süt, şeker ve pirinç unu karışımından yapılan bir tür tatlı (18/a-4).
- Muḥammed bin Ḥasanu’t-ṭabîb:** Metnin müellifi (2/b-1).
- Muḥammed bin İdrîsü’ş- şâfi’î:** Arap tıp bilginlerinden (2/b-11).
- muḥarrîk:** (Ar.) Harekete geçiren (23/a-7).
- muḥtall:** (Ar.) Karışmış, hâlel gelmiş, bozulmuş (23/a-9).
- muḥîṭ:** (Ar.) Çevreleyen, kuşatan, çeviren (4/a-4).
- muḥtâc:** (Ar.) İhtiyaç hisseden (20/a-2).
- muḥtelîf:** (Ar.) Değişik (8/b-4).
- muḥtelîfetü’t-ṭabâyi’:** (Ar.) Tabiatları farklı (8/b-6).
- muḥtelîṭ:** (Ar.) Karışmış (4/a-11).
- muḥtenîk:** (Ar.) Boğulmuş olan (25/b-9).
- muḥterîk:** (Ar.) Yanıcı, yanma özelliği olan (13/a-10).
- muḥaddem-i re’s:** (Ar.) Başın önü (37/a-4).
- muḥâvim:** (Ar.) Sağlam duran, dayanıklı (36/a-6).
- muḥtaẓî:** (Ar.) Gereken, lazım olan, zaruri (23/a-3).
- muḥtedâ-yı mükerrerem:** (Ar.) Saygın lider (2/b-11).
- munşabb:** (Ar.) Birleşen, karışarak bütünleşen (34/b-10).
- mu’âlic:** (Ar.) İlaç veren, tedavi eden (2/a-11).
- mu’în:** (Ar.) Yardım eden, yardımcı (6/b-10).
- mu’tâd:** (Ar.) Her zamanki gibi, alışılmış (19/b-2).
- mu’tedil:** (Ar.) Ortada bulunan, ılımlı, yerinde, uygun (20/b-5).
- mu’tedilü’l-mizâc:** (Ar.) İlimli tabiat (17/a-2).
- murâd:** (Ar.) İstek, arzu, kâm (33/b-2).
- murattîb:** (Ar.) Nemli, rutubetli, taze (20/b-7).
- mutavassıṭ:** (Ar.) Aracılık eden, aracı (9/b-4).
- muteḥallil:** (Ar.) Çözünmüş (22/b-11).
- muteveffir:** (Ar.) Bol, sayısız, çok (24/b-10).
- muṭâbîk:** (Ar.) Birbirine uyan, uygun, muvafık (8/b-7).
- müṭâla’a:** (Ar.) Görüş, düşünce (3/b-4).
- muṭṭalî’:** (Ar.) Haberi olan, malumatlı (30/b-11).
- muvâfîk:** (Ar.) Uygun, yerinde (32/a-11).
- muvâzabet:** (Ar.) Bir şeyin üstüne düşme, ihtimam ile sürekli çalışma, uğraşma (11/a-4).
- muẓâdd:** (Ar.) Karşı, zıt (36/a-6).
- muẓîr:** (Ar.) Zarar ve ziyana sebep olan (7/a-1).
- muẓ’ ifât:** (Ar.) Üst üste binme, ikiye üçe katlama (31/a-8).
- muẓtarr:** (Ar.) Çaresizlik içinde kalan, naçar (4/a-8).
- mübâlağa:** (Ar.) Büyütme, abartma (16/b-3).

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/4 Winter 2016

- müberhen:** (Ar.) Delil ile ispat edilmiş, meydanda, belli (3/a-3).
- mücāveret:** (Ar.) Komşuluk (34/b-10).
- müctemī':** (Ar.) Toplanan, biriken (5/b-10).
- müdāvemmet:** (Ar.) Devam etme, sebat etme (7/a-1).
- müdāvī:** (Ar.) Bir hastaya bakan, ilaçlar düzenleyen (2/a-10).
- müdāvūmet:** bkz. Müdāvemmet (10/b-3).
- müddet-i hayāt:** (Ar.) Ömür süresi (24/b-8).
- mühlik:** (Ar.) Ürkütücü, tehlikeli (25/b-9).
- mühtedī:** (Ar.) İhtida eden, hak yoluna giren (3/b-6).
- mükerrer:** (Ar.) Tekrar olunmuş, yinelenmiş (28/a-3).
- mülā'im:** (Ar.) Yumuşak, ılımlı, halim, pekliği inkıbazı olmayan (11/a-2).
- mülāşık:** (Ar.) Yanyana gelen, bitişik durumda olan (32/b-7).
- mülāyim:** bkz. mülā'im (6/a-11).
- mülūk:** (Ar.) Malikler (16/a-10).
- mümkin:** (Ar.) Mümkün, olabilen (27/b-6).
- münāfi:** (Ar.) Çelişkili, aykırı (4/b-1).
- münāsib:** (Ar.) Yakışır, uygun (13/a-8).
- müneccimīn:** (Ar.) Yıldız falcıları, gök bilimciler.
- münfa'il:** (Ar.) Etkilenmiş, alınmış, kırılmış, incinmiş (5/b-1).
- münhadir:** (Ar.) Aşağı inen, iniş (10/a-7).
- münzir:** (Ar.) Olacakları önceden haber veren (35/b-6).
- mü'dī:** (Ar.) Güçlü, yetenekli (22/a-5).
- mü'eddī:** (Ar.) Sebep olan, bais (27/a-10).
- mü'ellefāt:** (Ar.) Yazılmış, telif olunmuş yazılar (3/b-11).
- mü'essirāt-ı ğayr-ı tabī'iyye:** (Ar.) Doğal olmayan etkiler (9/a-1).
- murākabet:** (Ar.) Hıfzetme, kollama, takip etme (21/a-5).
- mürekkēb:** (Ar.) Karışmış (6/a-1).
- müstehīl:** (Ar.) Olası görünmeyen (13/a-11).
- müstellibü'l-'aql:** (Ar.) Aklını kaçırmış (21/b-4).
- müstemirr:** (Ar.) Sürekli, devamlı (24/b-9).
- müstemirren:** (Ar.) Sürekli ve devamlı olarak (27/b-5).
- müşābehet:** (Ar.) Benzerlik (27/b-7).
- müşābih:** (Ar.) Aralarında benzerlik olan, eş (31/a-3).
- müşāhede:** (Ar.) Gözlem (24/a-8).
- müştedd:** (Ar.) Şiddetli, azgın (3/a-10).
- müteğayyir:** (Ar.) Değişen, bozulan, deforme olan (4/b-1).
- mütehallil:** (Ar.) Kokuşmuş, çürümüş, bozulmuş (6/a-5).
- mütekeddir:** (Ar.) Bulanık (35/b-9).
- müte'affin:** (Ar.) Kokuşmuş, pis kokulu, çürük (4/b-1).
- müte'allik:** (Ar.) İlgili olan, ilişkin (32/a-1).
- müte'assir:** (Ar.) Gittikçe zorlaşan (8/a-3).
- müterāci':** (Ar.) Eski durumuna geri dönme (16/b-8).
- müteşā'id:** (Ar.) Yüksēge çıkan (4/b-4).
- mütevakkı'u'l-huşūl:** (Ar.) Olması beklenen (33/b-3).
- mütevellid:** (Ar.) Ortaya çıkmış, yeni olmuş (13/b-7).
- müttefik:** (Ar.) Anlaşma sağlayan (36/b-8).
- müyesser:** (Ar.) Kolaylıkla elde edilen (3/a-9).
- nāfi':** (Ar.) Faydalı, kazançlı (6/b-10).
- nahīf:** (Ar.) Zayıf, cılız, narin (33/b-9).
- nākış:** (Ar.) Eksik, yetersiz (6/a-5).
- nākş:** (Ar.) Eksik, noksan, kusur (33/b-1).
- nāş:** (Ar.) İnsanlık, adamlar, halk (37/b-10).

- naẓar:** (Ar.) Bakma, bakış (1/b-6).
- naẓāret-i vech:** (Ar.) Parlak yüz, güzel yüz (25/a-5).
- nebiyy-i kureyşī:** Hz. Muhammed (2/a-4).
- nebẓ-i ẓālīl:** (Ar.) Az bir parça (3/b-6).
- necāt:** (Ar.) Kurtuluş, selamet (3/a-9).
- Necībū'd-dīn-i Semerkandī:** (Ar.) Eski bir tıp bilgini (3/b-11).
- nedāvet:** (Ar.) Islaklık, nemlilik (30/a-5).
- neffāh:** (Ar.) Gazlı, şişkinlik yapan (10/b-8).
- nefh:** (Ar.) Gaz, şişkinlik (10/b-9).
- nef:** (Ar.) Fayda, kazanç (21/a-4).
- nefs:** (Ar.) Öz, iç, ruh, can (21/a-2).
- nefs-i nātīka:** (Ar.) İnsanı kötü ve aşağılık işler yapmaya yönlendiren nefis (1/b-4).
- neşāt:** (Ar.) Sevinç, mutluluk (8/a-6).
- neşv ü nemā:** (Ar.) Gelişip büyüme (5/b-5).
- nevm:** (Ar.) Uyku, rüya (23/a-5).
- nevm-i mu'tedil:** (Ar.) Orta hâlli bir uyku (26/b-7).
- nev:** (Ar.) Çeşit, tür (6/b-2).
- nev-i ādem:** (Ar.) Ademoğlu (1/b-3).
- nev-i insān:** (Ar.) İnsanoğlu (8/b-3).
- neẓāfet-i beden:** (Ar.) Beden temizliği (29/b-6).
- neẓāret:** (Ar.) Bakma, bakış (33/a-5).
- nezle:** (Ar.) Nezle, grip (27/a-6).
- niçe:** Kaç, ne kadar (30/b-6).
- nigerān:** (F.) Bakıveren, baka kalan, hayranlıkla seyreden (26/a-7).
- nikrīs:** (Ar.) Ayaklarda oluşan ağırlı hastalık, gut hastalığı (37/a-10).
- nīm-birişt:** (F.) Yarı kızartılmış (12/b-8).
- nisbet:** (Ar.) Oranlama, kıyaz, mukayese (13/a-11).
- nisyān:** (Ar.) Unutma (37/a-8).
- nişāt:** bkz. Neşāt (21/a-2).
- noḡṣān:** (Ar.) Eksiklik, yokluk (22/b-4).
- nuḡre:** (Ar.) Ense (37/a-7).
- nuḡūṣ:** (Ar.) Nakışlar, işlemler (24/a-7).
- nūr-ı dīde'-i aşfiyā:** Hz. Muhammed (2/b-8).
- nuḡ:** (Ar.) Söz, deyiş, kelam, lakırdı (21/b-6).
- nüfūz:** (Ar.) İşleme, öze doğru girme (29/a-5).
- oḡlancuḡ:** Küçük erkek çocuk (31/b-8).
- olıcak:** Olunca (6/b-4).
- olmadın:** Olmadan (6/b-6).
- olmaḡıla:** Olmakla (16/b-6).
- olmaḡın:** Olmakla (22/b-9).
- ömr:** (Ar.) Hayat, ömür (10/b-4).
- pāk:** (F.) Temiz, saf, tahir (10/b-5).
- pek:** Sert, katı (24/b-2).
- penbelü:** Pembe renkli (32/b-5).
- perhīz:** (F.) Zararlı ve fazla yiyeceklerden kaçınma (7/b-6).
- pes:** (F.) Bu durumda, bundan böyle, öyle ise, şimdi (9/a-1).
- pīr:** (F.) Koca, yaşlı adam, ihtiyar (31/b-8).
- pīrlık:** İhtiyarlık (35/a-1).
- rebī':** (Ar.) Bahar, ilkyaz (35/a-2).
- rāḡīb:** (Ar.) Raḡbet eden, üstüne aşırı düşen (8/a-7).
- rāḡat:** (Ar.) Dinlenme, huzur (24/a-5).
- rahimehu'l-lāhu te'ālā:** (Ar.) Allahu tealanın merhameti üzerine olsun (3/a-1).
- ra'şe:** (Ar.) Titreme, ürkme (18/b-5).
- raḡb:** (Ar.) Taze, yeşil, yaş (12/a-9).
- raḡl:** (Ar.) 1.25 gramlık ağırlık ölçüsü (38/a-6).
- ravza:** (Ar.) Bahçe, metinde her bir bölüme ravza denmiştir (5/a-Dipnot-7).
- ravza'-ı şāmine:** Sekizinci bölüm (4/a-2).
- ravza'-ı ḡāmise:** Beşinci bölüm (26/a-10).

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/4 Winter 2016

- ravza'-i rābi'a:** Dördüncü bölüm (24/b-5).
- ravza'-i sābi'a:** Yedinci bölüm (4/a-1).
- ravza'-i sādise:** Altıncı bölüm (27/a-11).
- ravza'-i şālise:** Üçüncü bölüm (22/a-8).
- ravza'-i şāniye:** İkinci bölüm (5/a-Dipnot-10).
- ravza'-i ūlā:** Birinci bölüm (4/a-3).
- rāyiha:** (Ar.) Koku (13/a-4).
- rāyiha'-ı kerihe:** (Ar.) Çirkin koku (12/a-7).
- rāyihalu:** Kokulu (16/a-11).
- rāzık-ı mevcūdāt:** (Ar.) Varlıklara rızık veren (8/b-1).
- rāzık-ı şakaleyn:** (Ar.) İnsanların ve cinlerin rızık vereni (9/b-10).
- recā:** (Ar.) Umma, umut, istek (25/a-4).
- redī:** (Ar.) Aşâğılık, bayağı, adi (10/a-5).
- rediiy:** bkz. Redī (18/b-11).
- ref:** (Ar.) Lağvetme, kaldırma, hükümsüz bırakma (18/a-6).
- rehāvet:** (Ar.) Boşvermişlik (30/a-11).
- re'sen:** (Ar.) Kendi kendine, kendiliğinden (22/a6).
- resā'il-i mütedāvile:** (Ar.) Geçerli olan risaleler (5/a-Dipnot-2).
- revā:** (Ar.) Uygun, layık, münasip (17/b-1).
- revnaḳ:** (Ar.) Çekicilik, güzellik, zerafet (33/a-5).
- reye' ān-ı şebāb:** (Ar.) Gençlik çağı (3/a-11).
- rızvān-ı firāvān:** (Ar.) Bol sevinç (2/a-7).
- rıfḳ:** (Ar.) Yumuşaklık, iyilik (30/a-7).
- rızā-yı rahmān:** Rahman'ın rızası (32/a-11).
- rībās:** (Ar.) Hekimlikte kullanılan bir ilaç (36/a-4).
- risāle:** (Ar.) Küçük telif eser (3/b-9).
- risāle'-i mezbūre:** (Ar.) Adı geçen risale (5/a-Dipnot-4).
- rivāyet:** (Ar.) Nakledilen hikāye ve haber (19/b-7).
- riyāḥ-ı şarkıyye:** Doğu rüzgarları (5/a-6).
- riyāzāt:** (Ar.) Perhizler (31/a-7).
- riyāzet:** (Ar.) Perhiz (31/a-9).
- riyāzet-i mu'tedile:** (Ar.) Orta hālli perhiz (23/b-6).
- rub':** (Ar.) Dörtte bir (5/b-2).
- rub'-ı cüz':** (Ar.) Parçanın dörtte biri (38/a-5).
- rūh-ı insānī:** (Ar.) İnsan ruhu (4/a-4).
- rūšen:** (Ar.) Aydın, parlak (28/a-9).
- ruṭubāt-ı ġarīziyye:** (Ar.) Yaratılıştan gelen rutubetler (22/b-5).
- ruṭubāt-ı 'ālem:** (Ar.) Yeryüzündeki rutubetler, nemler (34/b-5).
- ruṭubāt-i aşliyye:** Esas rutubetler (12/b-11).
- ruṭubet:** (Ar.) Nem (6/a-1).
- ruṭubet-i ġarīziyye:** Yaratılıştan gelen rutubet (6/a-2).
- rūcūm:** (Ar.) Akan yıldızlar (35/b-5).
- rūmmān-ı ḥāmız şerbeti:** Ekşi nar şerbeti (18/a-8).
- rūmmāneyn:** (Ar.) Nargiller (29/a-10).
- rūmmāniyyen:** bkz. Rūmmāneyn (34/a-9).
- şabr:** (Ar.) Tahammül, dayanma (36/a-9).
- şādır:** (Ar.) Görünen, ortaya çıkan (26/a-11).
- şāfi:** (Ar.) Saf, duru, temiz, katkısız (28/a-8).
- şafra:** (Ar.) Öd, merare (38/a-3).
- şafraiv:** (Ar.) Safra ile ilgili (20/a-5).
- şağ:** Sağ taraf (27/a-3).
- şāhib-i fazilet:** (Ar.) Erdem sahibi (30/b-10).
- şāhib-i şerī'at:** (Ar.) Hak yolun sahibi, Hz. Muhammed (37/a-6).
- şāhibü'l-mu'cizāt ve'l-āyāt:** Hz. Muhammed (2/a-3).

- şahîh:** (Ar.) Gerçek, doğru, yalan olmayan (5/a-8).
- şahîhü'l-mizâc:** (Ar.) Bünyesi sağlıklı olan (10/b-3).
- sakfe:** (Ar.) Tavan, çatı, dam (5/a-5).
- şakm-:** Çekinmek, kendini gözetmek, korumak (31/b-9).
- sākıṭ:** (Ar.) Hükümü kalmamış, hükümsüz (20/b-9).
- şakıl:** (Ar.) Ağır, sıkıntılı, sevimsiz, çirkin (12/b-9).
- sākin:** (Ar.) Oturan, ikamet eden (28/b-2).
- şaklayıcı:** Koruyucu, muhafız (6/b-11).
- şalāh:** (Ar.) Düzelmek, iyileşme (33/a-4).
- şalāh-ı mizāc:** (Ar.) Tabiatının iyiliği (11/a-3).
- şalavāt:** (Ar.) Salatlar, dualar (32/a-5).
- şalavāt-ı mütevālīyāt:** (Ar.) Birbiri ardınca söylenen salavatlar (2/a-2).
- şalavātu'llāhi 'alā nebiyinā:** (Ar.) Salavatlar Nebi'nin üzerine olsun (2/b-5).
- şālîh:** (Ar.) İyi, yararlı, elverişli (10/a-11).
- sālîm:** (Ar.) Kusur ve noksanı olmayan, sağlıklı, korku ve endişesi olmayan, emin (9/a-6).
- şandal:** (Ar.) Yaban çileği, kocayemişi (25/b-10).
- şan'at:** (Ar.) Uсталık, hüner, marifet (20/a-2).
- sa'âdet-i ebediyye:** (Ar.) Sonsuz mutluluk (1/b-6).
- sā'at:** (Ar.) Saat, vakit, zaman (26/b-10).
- şa'b:** (Ar.) Çetin, sert, sarp, keskin, zorlu (16/b-4).
- sā'î:** (Ar.) Gayret eden (3/b-1).
- sā'ir:** (Ar.) Başka, özge, diğer (11/a-2).
- şarb sirke:** Keskin sirke (38/a-5).
- şaru:** Sarı renk (12/b-8).
- sa'y:** (Ar.) Çalışıp çabalama, gayret etme (27/b-11).
- sa'y-i belîğ:** (Ar.) Çok çalışma (2/b-2).
- şayf:** (Ar.) Yaz mevsimi (35/a-3).
- şâyim:** (Ar.) Oruç tutan kimse (8/a-9).
- sâyir:** bkz. sā'ir (9/a-8).
- sebeb:** (Ar.) Neden (21/b-10).
- sebeb-i beḳā:** (Ar.) Devam etmesinin nedeni (33/a-7).
- sebeb-i kavî:** (Ar.) Kuvvetin nedeni (33/a-5).
- sefercel:** (Ar.) Ayva (34/a-11).
- sehlü't-taḥallül:** (Ar.) Kolay ayrışma (24/b-9).
- selîme:** (Ar.) Sağlam, kusursuz (17/a-7).
- semek:** (Ar.) Balık (12/a-2).
- semye:** (Ar.) Zehirli (22/b-3).
- semmür:** (Ar.) Samur (32/b-10).
- sem':** (Ar.) İşitme, duyma (21/b-6).
- semürt-:** Semirtmek, iyi beslemek (10/b-7).
- semüz:** Semiz, iyi beslenmiş (11/a-6).
- serî':** (Ar.) Çabuk, hızlı, süratli (4/a-6).
- serî'ü'l-hazm:** (Ar.) Hazmı süratli (11/b-3).
- serî'ü'l-inḥidār:** (Ar.) İnişi çabuk (15/a-9).
- sevdā:** (Ar.) İnsan mizacında var olduğu kabul edilen dört hılttan biri, çok kara, çok siyah (15/b-10).
- seyr:** (Ar.) Gezinti, temaşa (26/a-2).
- şıfat:** (Ar.) Suret, iz, nişan (38/a-3).
- şihḥat-i mevcûde:** (Ar.) Var olan sağlık durumu (4/b-7).
- şıklî:** (Ar.) Kabızlık (18/a-6).
- şinā'at-ı mezbûre:** (Ar.) Adı geçen sanatlar (3/a-10).
- şinā'ıyyü'l-me'kel ve'l-melbes:** (Ar.) Giyisi ve yiyecek sanatı (23/a-6).
- şızındı:** Sızarak damla damla akan (19/a-1).

- sikencübîn:** (Ar.) Bal ile sirkenin karıştırılmasından meydana gelen bir şerbep (15/a-6).
- sill:** (Ar.) Verem, erime (22/a-1).
- sinn-i şebâb:** (Ar.) Gençlik çağı (31/b-7).
- sipâs:** (F.) Şükretme, dua etme, hamdetme (1/b-1).
- sitâyiş-i bî-kıyâs:** (Ar.) Ölçüsüz övgü (1/b-1).
- sivâk:** (Ar.) Misvak (32/a-7).
- sivâk-ı hindî:** (Ar.) Hint misvakı (32/a-5).
- şiyâb:** (Ar.) Giyecekler (32/b-2).
- şiyâb-ı bârid:** (Ar.) Soğuk giyecekler (32/b-4).
- şiyâb-ı hârr:** (Ar.) Sıcak giyecekler (32/b-3).
- şorıl-:** Emilmek (17/b-10).
- söyündür-:** Söndürmek (38/a-2).
- sumâk:** Yemeklere ekşi bir tat veren bir tür baharak (38/a-5).
- sumâklu:** Sumaklı (28/a-5).
- su'âl:** (Ar.) Sorma, soru (27/a-6).
- şüret:** (Ar.) Dış görünüş, kılık (25/a-5).
- şuver:** (Ar.) Suretler (8/b-4).
- süd:** Süt (9/a-9).
- südde:** (Ar.) Vücudun bir yerinde görülen tutukluk (18/a-11).
- süglün:** Sülün (6/a-11).
- sükker:** (Ar.) Şeker (10/b-2).
- sükûn:** (Ar.) Durma, hareket etmeme (22/b-9).
- sükûn-ı nefsanîye:** (Ar.) Nefisle ilgili durgunluk (24/b-11).
- sünnet:** (Ar.) Hz. Muhammed'in müslümanlar için örnek olan davranışları (34/b-2).
- sünnet-i resûl:** (Ar.) Hz. Muhammed'in sünneti (32/a-10).
- sürûr:** (Ar.) Sevinç, mutluluk (8/a-7).
- şādân:** (Ar.) Sevinçli, keyifli (26/a-9).
- şarâb-ı benefşe:** Menekşe şerbeti (20/b-5).
- şarâb-ı harîr:** (Ar.) Sıcak şerbet (26/a-3).
- şarâb-ı iccâş:** (Ar.) Erik şerbeti (28/a-2).
- şarâb-ı limon:** (Ar.) Limon şerbeti (20/b-6).
- şarâb-ı 'ayn:** (Ar.) Üzüm şarabı (20/b-8).
- şarâb-ı rümâniyyen:** Nar şerbeti (34/a-11).
- şarâb-ı rümmânin:** (Ar.) Nar şerbeti (20/b-3).
- şarâb-ı temr-i hindî:** (Ar.) Demir hindi şerbeti (20/a-11).
- şarâb-ı tuffâh:** (Ar.) Elma şerbeti (35/a-7).
- şarâb-ı 'ud:** (Ar.) Öd ağacı şerbeti (26/a-3).
- şark:** (Ar.) Doğu (5/a-6).
- şarkî:** (Ar.) Doğu ile ilgili (5/a-3).
- şedd:** (Ar.) Sertleştirme, pekiştirme (30/a-9).
- şedidü'l-iz'âf:** (Ar.) Katılımın şiddetliliği (31/a-6).
- şedidü't-te'sir:** (Ar.) Şiddetli etki (9/a-1).
- şeftalu:** (F.) Şeftali (15/a-1).
- şehvet:** (Ar.) İstek, tutku (8/b-10).
- şehvet-i gızâ':** (Ar.) Yemek isteği (11/a-8).
- şehvet-i gızâ'iiyyet:** (Ar.) Yemek yeme isteği (15/b-6).
- şehvet-i ta'âm:** (Ar.) Yemek yeme isteği (19/a-6).
- şekâvet-i sermediyye:** (Ar.) Sürekli talihsizlik.
- şems:** (Ar.) Güneş (5/b-2).
- şerbet:** (Ar.) Tatlandırılmış içecek (14/a-11).
- şerbet-i şifâ:** (Ar.) İlaç hükmünde şerbet (36/b-11).
- şeref:** (Ar.) Yüce mertebe, ululuk, yükseklik (3/a-3).
- şerh:** (Ar.) Bir eserin metnini açıklayarak oluşturulan eser (3/b-3).
- şerî'at-ı Muḥammedü'l-Muṣṭafâ:** (Ar.) Hz. Muhammed'e indirilmiş olan İslam dini (20/b-10).

- şer'î:** (Ar.) Şeriata uygun olan (2/b-4).
- şeyh:** (Ar.) İbn-i Sina (35/b-1).
- şeyhü'r-re'is:** (Ar.) İbn-i Sina (29/b-9).
- şiddet-i halāvet:** (Ar.) Yumuşaklığın şiddeti (29/b-9).
- şiddet-i ihtiyāc:** (Ar.) İhtiyacın şiddeti (3/a-4).
- şifā'ü'l-eskām:** (Ar.) Hastalıkların şiddeti (3/b-10).
- şikār:** (F.) Avlanma (26/b-2).
- şimāl:** (Ar.) Kuzey (4/b-11).
- şimāliyye:** (Ar.) Kuzeye özgü, kuzeyle ilgili (5/a-6).
- şol:** Şu (5/b-3).
- şorba:** Çorba (11/b-9).
- şuğl:** (Ar.) İş, uğraş, meşguliyet (23/a-8).
- şu'ā':** (Ar.) Işık (5/a-4).
- şühüb:** (Ar.) Kıvılcımlar, akan yıldızlar (35/b-5).
- şükkr:** (Ar.) Teşekkür (1/b-1).
- şükren:** (Ar.) Şükür olarak (32/a-4).
- şürb:** (Ar.) İçme, içilme (23/a-5).
- şürüh:** (Ar.) Şerhler, izahlar (3/b-2).
- şürü':** (Ar.) Başlama (19/a-11).
- şürüt:** (Ar.) Şartlar, koşullar (21/a-4).
- ta'am:** (Ar.) Yemek, aş, rızık (28/a-5).
- tā'āt:** (Ar.) İbadetler (8/a-7).
- tabāyi':** (Ar.) Tabiatlar, huylar (8/a-11).
- tabh:** (Ar.) Yemek pişirme (16/a-3).
- tābi':** (Ar.) Birinin izinden gitme, onu taklit etme (8/a-5).
- tabi'at:** (Ar.) Yaratılış, hilkat, mizaç (11/a-2).
- ta'dil:** (Ar.) Doğru duruma getirme, değiştirme, değişiklik yapma (14/b-1).
- tafzıl:** (Ar.) Üstün görme veya gösterilme, birini bir başkasına tercih etme (21/b-6).
- tağ:** Dağ (5/a-2).
- tağayyür:** (Ar.) Değişme (25/a-3).
- tağayyürāt:** (Ar.) Değişmeler, bozulmalar (25/b-2).
- tağyir:** (Ar.) Değiştirme, başkalaştırma (5/a-10).
- tağziye:** (Ar.) Gıda vermek, beslemek (11/a-9).
- taḥallül:** (Ar.) Ayırma, parşaları birbirinden ayrılma (6/a-4).
- taḥayyül:** (Ar.) Hayal etme (25/a-5).
- taḥiyyāt-ı bî-nihāyāt:** (Ar.) Sonsuz selam ve dualar (2/a-3).
- taḥiyyātühü'l-aşfā:** (Ar.) Saf, temiz selamlar ve dualar (2/b-9).
- taḥkikān:** (Ar.) Tahkik ederek, araştırarak (20/b-10).
- taḥlil:** (Ar.) Ayırma, çözümleme (23/b-2).
- taḥliş:** (Ar.) Halas etme, kurtarma (2/a-1).
- taḥliṭ:** (Ar.) Birbirine karıştırma (8/b-10).
- taḥrîk:** (Ar.) Harekete getirme (25/a-9).
- taḥşil:** (Ar.) Elde etme, toplama, kazanma (24/b-7).
- taḥşil-i 'ilm-i ṭıbb:** (Ar.) Tıp ilminin elde edilmesi (3/a-11).
- taḥşîş:** (Ar.) Hisselendirmek (1/b-6).
- taḥaddüm-i bi'l-ḥıfz:** (Ar.) Korumanın önceliklisi (33/b-3).
- taḥşim:** (Ar.) Bölme, bölüştürme (5/a-Dipnot-7).
- taḫtîr:** (Ar.) Damla damla sızdırmak, damıtmak (19/a-4).
- taḫviyet:** (Ar.) Kuvvetlendirme (20/b-2).
- ta'lim:** (Ar.) Öğretme, belletme (1/b-6).
- taṭîf:** (Ar.) Lütuf ve ihsan etme (34/a-4).
- ta'm:** (Ar.) bkz. ta'am (16/a-7).
- tamām:** (Ar.) Bitme, son bulma (23/a-10).
- tar:** Dar (35/a-4).
- taraf-ı nokşān:** (Ar.) Eksik taraf (33/a-10).
- tarāvet:** (Ar.) Tazelik, canlılık (28/b-1).

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/4 Winter 2016

- tarıl-:** (Ar.) Sıkılmak, bunalmak, daralmak (28/b-10).
- tārī:** (Ar.) Arız olan, sonradan oluveren (22/a-1).
- tarīk:** (Ar.) Yol, meslek, vasıta, usul, yöntem (35/b-11).
- tarīb:** (Ar.) Rutubet yapma, tazelik verme, hoş duruma getirme (10/a-7).
- taşarruf:** (Ar.) Sahip olma, kendi keyfince hareket etme (21/b-7).
- taşāvīr:** (Ar.) Tasvirler, suretler, resimler (28/a-10).
- taşvīr:** (Ar.) Suret, resim (24/a-7).
- taşra:** Dışarı (36/b-5).
- tatlu:** Tatlı (7/b-2).
- tā'ūn:** (Ar.) Taun, veba veya yumurcak da denilen salgın hastalık (20/a-6).
- tavā'in:** (Ar.) Taunlar, vebalar (35/a-10).
- tavīlū'l-ömr:** (Ar.) Uzun ömürlü (10/b-3).
- tavşil:** (Ar.) Bir şeyi diğerine birleştirme, ulaştırma, bitiştirme (2/a-1).
- tebrīd:** (Ar.) Soğutma, dondurma (29/a-8).
- tecff:** (Ar.) Kurutmak (18/b-5).
- tecribe:** (Ar.) Tecrübe, deneme, deneyim (36/b-10).
- tedbīr:** (Ar.) Önlem (4/a-1).
- tedbīrī'l-ḥamām:** Banyo önlemi (28/a-7).
- tedbīrī'l-vebā':** Vebaya karşı önlem (35/a-8).
- tedrīc:** (Ar.) Derece derece, basamak basamak (7/a-2).
- teftīh:** (Ar.) Açma, başlama (28/b-1).
- tehyīc:** (Ar.) Heyecana getirme, coşturma (10/b-6).
- tekerrür:** (Ar.) Tekrar etme (21/b-10).
- tekmīl-i ḥazm-ı gīzā:** (Ar.) Gıdanın tamamen hazm olması (26/b-5).
- telyīn:** (Ar.) Yumuşatma, gevşetme (28/a-1).
- temāšā'-i gülzār:** (Ar.) Gül bahçesini seyretme (26/a-3).
- temr-i hindī:** (Ar.) Hint kökenli büyük ve sert bir ağaç ve bunun meyvesi, demirhindi (28/a-2).
- tenāvūl:** (Ar.) Alma, nail olma, ele geçirme (37/b-11).
- tenāvūl-i devā:** (Ar.) İlaç kullanma (2/b-5).
- tenfīz:** (Ar.) Nüfuz etme, hakim kılma (6/a-8).
- tenkıye:** (Ar.) Barsakları boşaltma, lavman (37/a-8).
- tennūr:** (Ar.) Tandır (9/b-6).
- te'ālā şānūhū:** Şanı yüce (23/a-2).
- te'ḥīr:** (Ar.) Geri bırakma, geciktirme (6/b-4).
- te'lif:** (Ar.) Kaleme alma, yazma (3/b-10).
- ṭama':** (Ar.) Aç gözlülük, çok arzu etme (37/b-11).
- te'sīr:** (Ar.) Etkileme, dokunma (9/a-1).
- terakki:** (Ar.) Yükselme, ilerleme (3/a-7).
- tercīh:** (Ar.) Bir şeyi diğerinden üstün tutma (8/a-3).
- terkīk:** (Ar.) İnceltme, yumuşatma (6/a-7).
- tarīb-i beden:** (Ar.) Bedenin tazelik bulması (29/b-7).
- tervīh:** (Ar.) Teskin etme, rahatlandırma (5/b-5).
- teshīn:** (Ar.) Isıtma, ateşte kızdırma (18/a-3).
- teskīn:** (Ar.) Yatıştırma (20/b-1).
- teşennūc:** (Ar.) Buruşma, buruşuk (30/b-3).
- teşrīf:** (Ar.) Şerefleendirme (1/b-4).
- tetmīm:** (Ar.) Bitirme, tamamlama (6/a-7).
- taṭyīb:** (Ar.) İyi ve hoş etme (38/a-9).
- tevārīh:** (Ar.) Tarihler (30/b-11).
- tevehhüm:** (Ar.) Zannetme, farz ve tahmin etme (25/a-6).
- tevellūd:** (Ar.) Doğma, dünyaya gelme (22/b-7).

- tevlid:** (Ar.) Doğurma, dünyaya getirme (33/a-11).
- tevveccüh:** (Ar.) Eğilim, meyil, muhabbet (25/b-6).
- tezyin:** (Ar.) Süsleme, süslendirme (1/b-5).
- tıbb-ı nebevî:** (Ar.) Hz. Muhammed'in uymuş olduğu ve tavsiye ettiği tıp kuralları (14/a-2).
- tıhâl:** (Ar.) Dalak (18/a-10).
- tiryâk-ı fârûk:** (Ar.) Panzehir (36/b-8).
- tîz:** (Ar.) Tez, çabuk, ince, keskin (7/b-1).
- tuḥâl:** (Ar.) Dalak (27/a-1).
- tûl-ı eyyâm:** (Ar.) Günler geçtikçe (7/a-1).
- tûl-i zamân:** (Ar.) Zaman geçtikçe (22/b-1).
- turb:** Turp (7/b-11).
- turunc:** (F.) Akdeniz bölgesinde yetişen turuncgiller familyasından bir cins bitki (38/a-4).
- tu'üm:** (Ar.) Tatlar, yemekler (17/a-4).
- turnağıla:** Durmakla (35/b-3).
- tuyûr-ı vahşiyye:** (Ar.) Vahşi kuşlar (11/b-10).
- tüffâh:** (Ar.) Elma (34/a-10).
- 'ûd:** (Ar.) Güzel koku veren bir ağaç (36/b-6).
- 'ufûnet:** (Ar.) Kötü koku, çürümekten oluşan kötü koku (5/a-1).
- 'ufûşet:** (Ar.) Kekrelik (17/a-4).
- uğur:** An, zaman, vakit (28/b-7).
- 'ulûm-ı hikemiyye:** (Ar.) Ahlak ve felsefeye ilişkin bilgiler (2/b-3).
- umûr:** (Ar.) İşler, maddeler, şeyler (25/a-6).
- umûr-ı hâyile:** (Ar.) Korkunç şeyler (25/a-6).
- umûr-ı mezbûre:** (Ar.) Adı geçen şeyler (26/a-4).
- 'unfuvân-ı şabî:** (Ar.) Çocukluk çağı (3/a-11).
- unutsağulık:** Unutkanlık (14/b-4).
- 'urûk:** (Ar.) Kökler, damarlar (7/a-4).
- 'urûz-ı merhûb:** (Ar.) Korkunç yerler (26/a-7).
- 'urûz-ı 'ârîza:** (Ar.) Kusurlu yerler (9/a-5).
- 'uzv:** (Ar.) Organ, vücudun bir parçası (22/a-11).
- ümîz:** (Ar.) Umma, umut (15/b-3).
- üstâdü'l-verâ:** (Ar.) Halkın üstadı (3/b-2).
- vâcib:** (Ar.) Yapılması gerekli olan (8/b-5).
- vahy:** (Ar.) İlham (1/b-5).
- vâkı':** (Ar.) Vuku bulan, oluşan (23/a-8).
- vakt:** (Ar.) Vakit, zaman (23/b-1).
- vakt-i şihhat:** (Ar.) Sağlıklı zaman (8/b-9).
- vaktâ ki:** (Ar.) Ne vakit ki (26/a-10).
- vârid:** (Ar.) Gelen, vasıl olan, erişen (27/b-1).
- vâsıl:** (Ar.) Yetişen, ulaşan (10/b-4).
- vaz':** (Ar.) Koyma, konulma, belirleme (12/b-4).
- vebâ:** (Ar.) Veba veya taun hastalığı (35/a-8).
- vebâ'-ı 'azîm:** (Ar.) Büyük veba salgını (36/b-9).
- vefâ:** (Ar.) Sözünde durma (21/a-5).
- vaḥâmet:** (Ar.) Güçlük, ağırlık (16/b-9).
- veşâyâ:** (Ar.) Vasiyetler (29/b-11).
- vesîle:** (Ar.) Yol, vasıta, tarik (22/a-8).
- vuşul-i mahbûb:** (Ar.) Sevgiliye kavuşma (26/a-9).
- vuzû':** (Ar.) Abdest (32/a-4).
- vücûd:** (Ar.) Beden (1/b-3).
- yaḥtemil:** (Ar.) Olasılık, ihtimal (34/a-6).
- yaḳaza:** (Ar.) Uyanıklık (26/b-4).
- yarâkân:** (Ar.) Sarılık hastalığı (37/a-11).
- yeb:** (Ar.) Yaş şeyin kuruması (36/a-5).
- yel:** Hareketli hava, ağrı, sızı, bağırsaklarda oluşan gaz (16/a-5).
- yorgunluk:** Yorgunluk (23/b-9).
- yudul-:** Yutulmak (17/b-10).
- yuku:** Uyku (8/a-6).
- yumşa-:** Yumuşamak (16/b-11).

Turkish Studies

International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 11/4 Winter 2016

- yumuşak:** Yumuşak (32/b-8).
- yumurda:** Yumurta (37/a-3).
- yun-:** Yıkanmak (32/b-6).
- yunul-:** Yıkanılmak (10/a-2).
- yürek oynaması:** Kalp çarpıntısı (38/a-2).
- zabt:** (Ar.) Ele geçirme, hakim olma (3/b-11).
- za'f:** (Ar.) Zayıflık (20/b-8).
- za'f-ı mi'de:** (Ar.) Mide zayıflığı (31/b-9).
- zāhir:** (Ar.) Görünen, meydanda olan (35/b-6).
- za'if:** (Ar.) Zayıf, güçsüz (2/b-1).
- zālālet:** (Ar.) Doğruluktan şaşmak (3/a-8).
- zamān-ı tavīlī:** (Ar.) Uzun zaman (27/b-7).
- zāmin:** (Ar.) Kefil, yüklenen (37/b-2).
- zann:** (Ar.) Düşünce, fikir, tahmin (21/b-2).
- zarar:** (Ar.) Zıyan, hanel, hasar (25/a-11).
- zārr:** (Ar.) Zararlı (21/a-4).
- zarūrī:** (Ar.) İster istemez olan, mecburi (22/b-9).
- zāt:** (Ar.) Kendi, öz, asıl (24/b-8).
- zāyil:** (Ar.) Zeval bulan, yok olan (2/a-7).
- zayyika:** (Ar.) Dar, sıkışık (6/a-8).
- zebīb:** (Ar.) Kuru üzüm.
- zıkr:** (Ar.) Anma, hatırlama.
- zıkrü'l-lāh:** (Ar.) Allah'ın adının anılması (22/a-3).
- zīrā:** (Ar.) Çünkü, şundan dolayı ki (30/a-9).
- ziyāde:** (Ar.) Artma, çoğalma (30/a-1).
- ziyādelik:** Ziyade olma durumu, fazlalık (34/b-5).
- ziyān:** (Ar.) Zarar, hasar (37/b-10).
- zūkām:** (Ar.) Nezle (27/a-6).
- zulmet-i başar:** (Ar.) Görme kaybı (15/b-6).
- zumūr:** (Ar.) Hastalık ve zayıflıktan bedenin erimesi (28/b-10).
- zürefā:** (Ar.) Zaripler, zekiler (26/a-2).
- zübdetü'l-eṭṭbā':** (Ar.) Hekimlerin özü (3/b-3).
- zübül:** (Ar.) Sararıp solma, bitkinleşme (23/b-4).
- züllābiyye:** (Ar.) Nişasta, şeker, yağ karışımı ile yapılan bir tür tatlı (18/a-9).

SONUÇ

Arapçadan Türkçeye tercüme niteliğindeki bu eser, sağlığı korumanın pek çok yolunu ele alması yanında doğru beslenme ve sağlıklı yaşamının püf noktaları ile ilgili bilgiler vermektedir. Eser dönemin tıp ilminin inceliklerini günümüze aktarması bakımından önemli bir yere sahiptir. Eserin kaynak dilinin Arapça olması sebebiyle terimlerin çoğunun Arapça olduğu görülmektedir. “gönül dönmesi, unutsaguluk” gibi birkaç Türkçe hastalık ismine de rastlanmaktadır.

İncelediğimiz nüsha eserin tek nüshası olup şu ana kadar başka bir nüshasına ulaşılamamıştır. Söz konusu nüshada eserin yazıldığı tarih ile ilgili herhangi bir kayıt mevcut değildir. Ancak eserin harekeli olması, ses özelliklerini tespit etmemiz konusunda bir hayli yardımcı oldu. Metindeki ses özellikleriyle ilgili elde ettiğimiz bulgular eserin Eski Anadolu Türkçesi döneminde yazıldığını söyleyebiliriz. Ayrıca metnimizdeki kayda göre İstanbul’un başkent olarak geçmesi eserin 15. yüzyılın sonu ile 16. yüzyılı başlarında yazılmış olma ihtimalini güçlendirmektedir.

Eserin yazılış özellikleri bahsinde t-d, c-ç, p-b gibi ünsüzlerle ilgili tespit ettiğimiz ikili yazılışlara örnekler verdik. Ayrıca izafet kesrelerini göstermede kullanılan hemzenin metnimizde ünlü ile biten fiillerden sonra yükleme hâli ekini göstermede kullanıldığını tespit ettik.

Eserin dil özellikleri bölümünde metnin ilk defa yayımlanacak olması dolayısıyla yazıldığı dönemi ortaya koymada yardımcı olacağından, gramer özelliklerinin bütün olarak ele alınmasının daha yerinde olduğunu düşündük. Yaptığımız bu inceleme neticesinde eserin Eski Anadolu Türkçesi dönemini bütün özellikleriyle yansıttığını gördük. Ancak eserin hacminin küçük olmasından dolayı bazı eklerin kullanılışı ile ilgili örneklerle rastlayamadık. Metnin yazılış özelliklerini tespit ederken bazı ikili yazılışlara ve yazım hatalarına rastladık. Söz gelimi, bugün standart Türkçede “ye-” olan kelimenin metnimizde hem “e”li hem de “i”li şekillerde yazıldığını gördük.

Ses olayları bahsinde ele aldığımız alınma kelimelerde görülen $\epsilon > y$ değişimi metnimizin dikkat çeken özelliklerindendir.

Çalışmamızın sözlük bölümünde bugüne kadar tıp metinleri ile ilgili yapılmış çalışmalarda rastlanmayıp metnimizde geçen, gerek Türkçe gerekse Arapça, pek çok terime yer verdik.

KAYNAKÇA

- Arat, R. Rahmeti (1987). Makaleler – 1, Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Arat, R. Rahmeti (2006). Atabetü'l-Hakayık, Ankara: TDK Yayınları.
- Canpolat, Mustafa – Önler Zafer (2007). İshâk bin Murâd Edviye-i Müfrede. Ankara: TDK Yayınları.
- Çal, Ahmet (2015). Kasım bin Mahmud Karahisarî'nin İrşadü'l-Mürîd İle'l Murâd fî Tercemeti Mirsâdi'l-İbâd Adlı Eseri, **Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic** Volume 10/12 Summer 2015, p. 233-248, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8637>, ANKARA-TURKEY, s. 244.
- Develi, Hayati (1995). Evliya Çelebi Seyahatnamesine Göre 17. Yüzyıl Osmanlı Türkçesinde Ses Benzeşmeleri ve Uyumlar. Ankara: TDK Yayınları.
- Dilçin, Cem (2009). Yeni Tarama Sözlüğü. Ankara: TDK Yayınları.
- Doğan, Şaban (2010). Eski Oğuz Türkçesinde Tıp Dilinin Oluşumu ve Özellikleri, **Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic** Volume 5/1 Winter 2010, p. 313-373, ANKARA-TURKEY.
- Doğan, Şaban (2012). Ebulfeyz Mustafa Efendi Risâle-i Feyziyye fî Lügâti'l-Müfredâti't-Tıbbiyye. İstanbul: Değişim Yayınları.

- Duman, Musa (2000). Birgili Muhammed Efendi – Vasiyyet-name. İstanbul: R Yayınları.
- Ercilasun, Ahmet B. (1994). “Türkçede Emir ve İstek Kipi”. Türk Dili 505: 3-9.
- Ercilasun, Ahmet B. – Akkoyunlu, Ziyat (2014). Kâşgarlı Mahmud Dîvânü Lugâti’t-Türk Giriş – Metin – Çeviri – Notlar – Dizin. Ankara: TDK Yayınları.
- Ergin, Muharrem (1992). “Türklerde Yazı ve Alfabeler”. Türk Dünyası El Kitabı Cilt: 2. Ankara: Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü.
- Ergin, Muharrem (2012). Türk Dil Bilgisi. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Gabain, A von (1995). Eski Türkçenin Grameri (Çev. Mehmet Akalın). Ankara: TDK Yayınları.
- Gülsevin, Gürer – Boz, Erdoğan (2010). Eski Anadolu Türkçesi. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Gülsevin, Gürer (1997). Eski Anadolu Türkçesinde Ekler. Ankara: TDK Yayınları.
- Kanar, Mehmet (2009). Arapça Türkçe Sözlük. İstanbul: Say Yayınları.
- Kartalhoğlu, Yavuz (2011). Klasik Osmanlı Türkçesinde Eklerin Ses Düzeni. Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (1974). Cumhuriyet Döneminde Türk Dili. Ankara: Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Basımevi.
- Korkmaz, Zeynep (2003). Gramer Terimleri Sözlüğü. Ankara: TDK Yayınları.
- Korkmaz, Zeynep (2003). Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi). Ankara: TDK Yayınları.
- Önler, Zafer (1990). Celâlüddin Hızır (Hacı Paşa) Müntehabat-ı Şifâ I Giriş – Metin. Ankara: TDK Yayınları.
- Özçelik, Sezay (2015). Eski Anadolu Türkçesiyle Yazılmış Bir Muhasebe Matematik Eserinin Dili ve Eserdeki Matematik Terimleri, Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 10/8 Spring 2015, p. 1761-1786, ISSN: 1308-2140, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.8389> ANKARA-TURKEY.
- Özkan, Mustafa (1993). Gülistan Tercümesi Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük. Ankara: TDK Yayınları.
- Özkan, Mustafa (2009). Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi. İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Öztürk, Erol (2008). Âdâb-ı Nebî. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Parlatır, İsmail (2009). Osmanlı Türkçesi Sözlüğü. Ankara: Yargı Yayınları.
- Redhouse, Sir James W. (2006). Turkish and English Lexicon. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Steingass, Francis Joseph (2005). A Comprehensive Persian – English Dictionary. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Şemseddin Sami (1995). Kâmûs-ı Türkî. İstanbul: Çağrı Yayınları.
- Timurtaş, Faruk K. (1977). Eski Türkiye Türkçesi. İstanbul: İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Tokat Feyza, Uygur Ceyhun Vedat (2012). Hezârfen Hüseyin Efendi’nin Tuhfetü’l-Erîbî’n-Nâfia Li’r-Rûhânî Ve’t-Tabîb’i, *Turkish Studies - International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 7/3 Summer 2012, p. 2445-2454, ANKARA-TURKEY.

Yelten, Muhammet (1993). Şirvanlı Mahmud Kemâliyye (Giriş – İnceleme – Cümle Bilgisi – Metin – Sözlük). İstanbul: İ. Ü. Edebiyat Fakülte Yayınları.

Citation Information/Kaynakça Bilgisi

Kaya, F., (2016). “Hüseyin bin Muhammed’in İlm-i Tıb Adlı Eseri / İlm-i Tıbb of Hussein Bin Muhammad”, *TURKISH STUDIES -International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic-*, ISSN: 1308-2140, (Prof. Dr. Hayati Akyol Armağanı), Volume 11/4 Winter 2016, ANKARA/TURKEY, www.turkishstudies.net, DOI Number: <http://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.9118>, p. 517-574.